

European Commission
Commission européenne

Council of Europe
Conseil de l'Europe

CARPO regionalni projekat

Srpski

Izveštaj o stanju u oblasti organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi

Strazbur, avgust 2005

CARPO projekat ("Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sistema, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje") je projekat tehničke saradnje, zajednički finansiran od strane Saveta Evrope i Evropske komisije. Projekat traje 30 meseci (mart 2004 – avgust 2006. godine). Savet Evrope je odgovoran za realizaciju projekta, u partnerstvu sa Belgijom, Finskom, Mađarskom, Italijom, Slovenijom, Španijom, Švedskom i Međunarodnom organizacijom za migracije.

Za dodatne informacije možete se obratiti:

Department of Crime Problems/Odeljenje za krivične probleme
Directorate General I – Legal Affairs / generalni direktorat – Pravni poslovi
67075 Strasbourg CEDEX, France
Tel +33-3-9021-4506
E-mail: livia.stoica@coe.int
Website: www.coe.int/economiccrime
Ref. PC-TC(2005)9

Ovaj dokument je urađen uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi izraženi u ovom dokumentu ni u kojem slučaju ne mogu biti uzeti kao odraz zvaničnog mišljenja ni Evropske unije niti Saveta Evrope.

Sadržaj

1	UVODNE NAPOMENE	4
2	PRIVREDNI I ORGANIZOVANI KRIMINAL U JUGOISTOČNOJ EVROPI: OKVIR	7
2.1	Uvod i svrha izveštaja	7
2.2	Pojam organizovanog kriminala	9
2.3	Proučavanje spoljašnjih faktora	11
2.3.1	Politika i upravljanje	11
2.3.2	Privreda	12
2.3.3	Socio-kulturna kretanja	15
2.3.4	Nauka i tehnologija	15
3	STANJE U OBLASTI ORGANIZOVANOG KRIMINALA	16
3.1	Kriminalne aktivnosti	17
3.1.1	Privredni kriminal	17
3.1.2	Trgovina narkoticima	21
3.1.3	Trgovina ljudima	25
3.1.4	Krijumčarenje osoba	30
3.1.5	Krijumčarenje legalnom robom	33
3.1.6	Pranje novca	37
3.2	Organizovane kriminalne grupe	41
3.2.1	Slučajevi organizovanog kriminala i organizovane grupe	41
3.2.2	Struktura organizovanih kriminalnih grupa	44
3.2.3	Metode delovanja	45
4	PROCENA OPASNOSTI	49
4.1	Glavne opasnosti	49
4.1.1	Droge	50
4.1.2	Privredni kriminal	50
4.1.3	Trgovina ljudima	51
4.1.4	Korupcija	51
4.2	Profili zemalja	52
4.2.1	Albanija	52
4.2.2	Bosna i Hercegovina	55
4.2.3	Hrvatska	58
4.2.4	Srbija i Crna Gora	61
4.2.5	“Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija”	67
5	ZAKLJUČAK	70
6	LITERATURA	72

1 Uvodne napomene

Organizovani kriminal predstavlja najveću pretnju demokratiji, vladavini zakona, ljudskim pravima, socijalnom i ekonomskom napretku u Evropi. Jugoistočna Evropa je, u bližoj prošlosti naročito, bila pogođena organizovanim i ekonomskim kriminalom, a sledile su ih ekonomska moć, transnacionalne veze i sofisticirane tehnike i metode, kao i štetna delovanja istih.

Razumevanje ekonomskog i organizovanog kriminala najviše zavisi od prioriteta u sprovođenju zakona i krivičnoj politici koja se zasniva na primećenim pretnjama u određenom vremenu. Bez detaljnog razumevanja ovog fenomena, vlade sigurno neće uspeti u svojim namerama da ga spreče i pobeđe.

Sve veća zabrinutost u pogledu ekonomskog i organizovanog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, kao i mogući ulazak ovih zemalja u Evropsku uniju zahteva jednu detaljnu analizu područja delovanja, prirode i karakteristika ovog fenomena u regionu. Iz tog razloga, cilj ovog izveštaja je da se:

- da analiza i istaknu nove pretnje i razlozi zabrinutosti u Jugoistočnoj Evropi,
- pomogne subjektima koji utvrđuju politiku u Evropi i regionu u stvaranju bolje informisane javne politike i odluka za sprečavanje kriminala,
- ojača javna svest o ovoj materiji, kao i učestvovanje javnosti u strategijama protiv privrednog i organizovanog kriminala.

Sadašnji izveštaj o stanju je krajnji rezultat rada izvođenog u sklopu CARPO projekta¹, od strane angažovanih predstavnika radnih grupa iz relevantnih institucija (policija, finansijsko-obaveštajne i informacione kancelarije, poreske i carinske uprave, specijalizovani tužioci i kancelarija glavnog finansijskog revizora) iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Republike Crne Gore, Kosova, Republike Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije". Temelji se na informacijama i procenama dobijenim na osnovu upitnika i procena kompletiranih od strane gore navedenih službenika, ali i od strane velikog broja dodatnih javnih izvora.

Organizovani kriminal u Jugoistočnoj Evropi ima različite oblike i uključuje ogroman broj različitih kriminalnih aktivnosti. Slično kao i u drugim delovima Evrope, glavna kriminalna tržišta, koja su srodna većini država i područja, su:

- Prezare, poreske i carinske utaje, i drugi oblici privrednog kriminala,
- Trgovina drogom i njena distribucija,
- Krijumčarenje ljudi,
- Trgovina ljudima.

Organizovani kriminal je dinamičan koncept koji se prilagođava konstantnim promenama okoline i novim mogućnostima za preduzimanje kriminala. Ovo se takođe odnosi i na organizovani kriminal u Jugoistočnoj Evropi:

- Zajednička nastojanja za regulaciju i sprovođenje zakona u oblasti trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi su očigledno rezultirala pozitivnom promenom, u smislu smanjenja broja krijumčarenih ljudi i onih koji su bili predmet prekogranične trgovine. U isto vreme, krijumčarenje i trgovina ljudima predstavlja novi izazov u pogledu unutrašnje trgovine i regrutiranja, kao i u pogledu sve većeg broja domaće klijentele.

¹ „Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sistema i jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i saradnje između policijskih snaga“.

- Privredni kriminal, koji se ozbiljno tiče svih zemalja u ovoj regiji, se takođe razvija. Prestanak sankcija protiv Srbije i naknadno uništenje kanala za krijumčarenje nafte i cigara, kao i druge akcije za regulaciju i sprovođenje zakona, znatno su doprinele većem ubiranju poreskih prihoda, čime su i uništene sigurne mogućnosti za nezakonitu trgovinu. Druge, ipak, još postoje. Falsifikovanje dokumenata i fiktivnih firmi – ključna sredstva za utaju poreza i pranje novca – je sveprisutno u svim zemljama i područjima. Za ostale oblike privrednog kriminala – npr. prevara u vezi sa javnim nabavkama, privatizacijom i finansijskim sektorom – se veruje da su u porastu i da nastavljaju da utiču na poverenje koje javnost ima u tržišnu ekonomiju i sistem krivičnog pravosuđa.
- Tradicionalna balkanska ruta za krijumčarenje drogom je postala dvosmerni put, gde se heroin i kanabis prenose prema Evropskoj uniji, dok se prekusori, kokain i sintetičke droge prenose prema Istoku. Izgleda da u nekim zemljama domaća tržišta droge rastu zajedno sa brojem uživaoca droge. Iz ovog razloga bi trebale biti pojačane ne samo represivne, nego posebno i preventivne mere.

Kako kriminalna tržišta sazrevaju tako i kriminalne grupe pokušavaju da konsoliduju postojeće aktivnosti, promene u druge, i da legitimišu njihovu zaradu i njihove pozicije u društvu. Izgleda da je korupcija, kako na visokom tako i na niskom stepenu, glavno sredstvo kojim utiču na, i ulaze u političke i komercijalne strukture. Trenutna nastojanja protiv korupcije u zemljama su imale za posledicu rastući broj istraga i gonjenja, ali samo nekoliko presuda. Činjenica da je većina zemalja i područja sada usvojila odgovarajuće antikoruptione strategije i napravila antikoruptione servise je obećavajuća. Takva nastojanja mogu pomoći u otežavanju veza između organizovanog i ekonomskog kriminala sa legalnim i javnim strukturama.

I pored nekih kriterijuma za razlikovanje u svakoj od zemalja i područja, problemi koji se odnose na organizovani kriminal i privredni kriminal imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi, oni zahtevaju regionalno rešenje. Zakonska harmonizacija, udružena nastojanja u sprovođenju zakona, kao i razmena policijskih obaveštajnih rezultata na regionalnom nivou će biti ključ za uspeh u borbi protiv ozbiljnog kriminala u Jugoistočnoj Evropi. U tom smislu, na znanju utemeljena politika u regiji mora biti postavljena na solidan temelj, kroz stvaranje koherentnih sistema za sakupljanje obaveštajnih podataka.

Iako su zemlje prepoznale negativni uticaj ozbiljnog kriminala u njihovim društvima, procene gubitka javnih prihoda zbog privrednog kriminala, kao i veličina domaćih tržišta droge nisu još dostupne. Sa nekoliko izuzetaka, sistemima za sprovođenje zakona u regiji još uvek nedostaju kapaciteti za prikupljanje obaveštajnih podataka, analiza i istraga.

S obzirom na to da su finansijska sredstva zajednički imenitelj različitih oblika privrednog i organizovanog kriminala, finansijske istrage i finansijsko-obaveštajni rad su ključni za svaku analizu privrednog i organizovanog kriminala. Zemlje i područja ove regije su uspostavile finansijsko-obaveštajna odeljenja i do određene mere oni preduzimaju finansijske istrage u vezi sa krivičnim istragama. Jedna sistematičnija upotreba ovih mera bi trebala biti izvršena.

Mere koje su zemlje i područja u ovoj regiji razvile u okviru CARPO regionalnog policijskog projekta će pomoći da se ovi deficiti isprave. One bi mogle podrazumevati:

- Jačanje prikupljanja informacija i analiza kako bi se poboljšalo znanje i razumevanje privrednog i organizovanog kriminala (npr. uspostavljanje sistema za krivičnu statistiku, sredstava za merenje kriminala, studija o ekonomskim sektorima koji su najugroženiji u pogledu privrednog i organizovanog kriminala, redovni izveštaji/procene pretnje s obzirom na situaciju u privrednom i organizovanom kriminalu, saradnja između agencija za

sprovođenje zakona i nezavisnih istraživača i akademija u cilju istraživanja i analiziranja fenomena koji su povezani sa organizovanim i privrednim kriminalom u ovoj regiji);

- Znanjem vođeni mehanizmi radi definisanja politike, osnovane na temeljnim procenama, i radi omogućavanja postavljanja prioriteta u suzbijanju specifičnih oblika kriminala;
- Pojačavanje kapaciteta odeljenja za krivičnu analizu, za specijalizovane istrage ili servisa za gonjenje, kako bi se mogli suočiti sa organizovanim kriminalom, posebno kroz pružanje odgovarajućih finansijskih ili ljudskih sredstava, kao i specijalizovanih treninga;
- Mere kako bi se ojačale istražne veštine, istrage privrednog i organizovanog kriminala, kao i međuinstitucionalna i preko-jurisdikciona saradnja (npr. odgovarajuća primena specijalnih istražnih tehnika, upotreba strateškog obaveštajnog rada i krivične analize, prekogranična upotreba obaveštajnih podataka, itd.);
- Poboljšavanje upotrebe finansijsko-obaveštajnog rada, kako bi se postiglo bolje razumevanje organizovanog i ekonomskog kriminala (jačati kapacitete za finansijske istrage, kapacitete za finansijsko-obaveštajna odeljenja i razviti prekograničnu saradnju u ovoj oblasti);
- Mogućnost pristupa i razmene informacija i obaveštajnih podataka između institucija za sprovođenje zakona, sa potrebnom pažnjom usmerenom na sigurnosne nivoe poverljivosti (uključujući implementaciju relevantnih evropskih pravnih instrumenata o privatnosti i zaštiti podataka);
- Nadgledanje efikasnosti mera za prevenciju i kontrolu privrednog i organizovanog kriminala na sistematskoj osnovi;

Ratifikacija i puna implementacija evropskih instrumenata će pomoći zemljama da naprave napredak u ovom pogledu i da olakšaju međunarodnu saradnju. Ovo uključuje posebno drugi Dodatni protokol na Konvenciju o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima (CETS 182), te novu Konvenciju o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji predmeta dobijenih krivičnim delom i o finansiranju terorizma (CETS 198) i novu Konvenciju o akciji protiv trgovine ljudima (CETS 197).

Ovaj izveštaj predstavlja obećavajući početak za nešto što je po svojoj prirodi dugoročan zadatak, koji zahteva da bude izvršavan redovno, i kojem su potrebne povratne informacije, identifikacija novih informacija, potvrda ili opovrgavanje procena sadržanih u njima. Ovaj izveštaj će biti aktualizovan 2006. godine.

Postoji nada da će izveštaj pružiti orijentaciju subjektima koji utvrđuju politiku u Evropi i ovoj regiji, kako bi se stvorila bolje informisana javna politika i odluka za sprečavanje kriminala, nastavila konzistentna akcija u borbi protiv kriminala i kako bi se poboljšalo razumevanje privrednog i organizovanog kriminala u Jugoistočnoj Evropi.

2 Privredni i organizovani kriminal u Jugoistočnoj Evropi: okvir

2.1 UVOD I SVRHA IZVEŠTAJA

Pitanjem privrednog i organizovanog kriminala Savet Evrope se bavi već najmanje dve decenije³, i ista su potvrđena kao glavna problematika na trećem samitu šefova vlada i država, održanom u maju 2005. godine. Isto tako, ova se pitanja nalaze visoko na dnevnom redu Evropske unije u poslednjoj deceniji, a posebno u svetlu pristupanja deset novih država članica, gde su pravni i drugi instrumenti razvijeni u Evropskoj uniji uspešno usvojeni i primenjeni u toku procesa integracije u ovim oblastima.

U Jugoistočnoj Evropi stanje nije isto i nije doseglo iste kritične razmere u svim zemljama u regiji. Percepcija jeste da su privredni i organizovani kriminal pretnja demokratiji, vladavini prava, ljudskim pravima i stabilnosti, kao i socio i privrednom napretku unutar regije, a sa posledicama i na područja van Jugoistočne Evrope. Kompleksna i vrlo promenljiva priroda teškog kriminala predstavlja nove pretnje ovim društvima u tranziciji.

Stoga, rastuća zabrinutost u pogledu organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi i buduće pristupanje tih zemalja Evropskoj uniji zahtevaju ozbiljnu analizu obima, prirode i obeležja privrednog i organizovanog kriminala u regiji. Efikasne aktivnosti treba da budu zasnovane na na znanju utemeljenoj kriminalnoj politici, koja je u stanju da proizvede pozitivni efekat.

Međutim, izgleda da je shvatanje onoga što čini privredni organizovani kriminal još uvek ograničeno, a posebno po pitanju posledica prekograničnog i transnacionalnog kriminala. Kao odgovor, Savet Evrope je napravio CARPO projekat ("Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sistema, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje"), da bi ojačalo kapacitete policije toza borbu protiv teškog kriminala u Jugoistočnoj Evropi⁴. Jedan od očekivanih rezultata ovog projekta je da poboljša razumevanje o organizovanom i privrednom kriminalu i pretnjama proisteklim iz tog kriminala.

Svrha ovog izveštaja, izrađenog u okviru CARPO projekta Saveta Evrope, je da se:

- da analiza i ukaže na nove pretnje i probleme u regiji;
- pomogne subjektima koji utvrđuju politiku u Evropi, a naročito u regiji, da donesu odluku na osnovu poznavanja svih činjenica, o politikama borbe protiv kriminala;
- podigne nivo znanja javnosti o ovom problemu i nivo njenog učešća u strategijama protiv organizovanog i privrednog kriminala.

Ovaj izveštaj je krajnji rezultat zasnovan na radu radnih grupa sastavljenih od članova relevantnih agencija za realizaciju zakona (uglavnom policije), koje su formirane u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, Kosovu i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" (dalje u tekstu:

² Ovaj izveštaj se fokusira na stanje u oblasti privrednog i organizovanog kriminala prvenstveno u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori (uključujući Kosovo) i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji".

³ Vidi, npr. Preporuku Saveta Evrope No R (86) 8 o kriminalnoj politici u Evropi u vreme promena.

⁴ Ovaj projekat zajednički je finansiran od strane Evropske komisije i Saveta Evrope i traje 30 meseci (mart 2004 – avgust 2006. godine). Dodatne informacije o projektu se mogu naći na internet stranici <http://www.coe.int/cards-police>.

projektna područja)⁵. Osim specijalizovanih predstavnika policijskih odeljenja, koji su većinom dominirali u konačnom sastavu radnih grupa, iste su uključivale i druge agencije za realizaciju zakona kao što su Finansijsko informacione jedinice (pranje novca), poreske i carinske uprave (privredni kriminal i gubici u javnim prihodima), specijalizovani tužitelji i javni revizori (javni prihodi i javne nabavke).

Kao i u godišnjim izveštajima Saveta Evrope o organizovanom kriminalu ⁶, upitnik je poslat radnim grupama iz svakog od sedam projektnih područja – u proleće 2004. godine. Za članove radnih grupa bio je organizovan niz aktivnosti usmerenih na obezbeđenje značajnih obuka o strateškim krivičnim analizama, kao i institucionalnim, zakonskim i praktičnim zahtevima u pogledu prikupljanja podataka, analiziranja i upravljanju. Radionice su održane u svakom projektnom području, tri regionalna seminarina su organizovana u periodu septembar 2004 – juni 2005. godine, kao i tri studijska putovanja (Velika Britanija – Nacionalna krivično-obaveštajna služba, Španska policija – krivično-obaveštajna centralna jedinica, Europol).

Glavni izvori ovog izveštaja su odgovori na upitnik, intervjui i rasprave vođene na radionicama i regionalnim seminarima, kao i javna literatura, uključujući izveštaje o stanju u oblasti kriminala i druge izveštaje koje su izradili Savet Evrope, EUROPOL, UNODC, OSCE, Stejt Department (SAD), izveštaji brojnih istraživačkih instituta i eksperata usmerenih na ovu regiju, kao i sredstva javnog informisanja.

Ovaj izveštaj, prvi ovakve vrste, analizira obim, prirodu i obeležja privrednog i organizovanog kriminala u regiji :

- prvo poglavlje daje pregled okvira u kojem je ovaj izveštaj elaboriran, pojam organizovanog kriminala i spoljašnje okoline privrednog i organizovanog kriminala;
- sa ciljem da proceni stanje u oblasti organizovanog kriminala, drugo poglavlje analizira određeni broj oblasti za koje se ceni da su značajna tržišta kriminala za zemlje u regiji – privredni kriminal, trgovina narkoticima, trgovina ljudima, krijumčarenje osoba, trgovina dozvoljenim robama, pranje novca – i predstavlja pokušaj da identifikuje strukturu organizovanih kriminalnih grupa, metode delovanja i relevantne trendove;
- poslednje poglavlje predstavlja pokušaj da se opišu i procene najznačajnije opasnosti, kako u njihovoj regionalnoj dimenziji tako i za svaku zemlju posebno, uprkos teškoćama u vezi sa pouzdanim sredstvima merenja i poređenja ozbiljnosti takvih opasnosti;
- finalno poglavlje predlaže zaključke koji mogu biti relevantni prilikom razmatranja jačanja napora u borbi protiv organizovanog i privrednog kriminala.

Organizovani kriminal i druge forme privrednog i teškog kriminala će verovatno biti prioritet za evropska društva u narednom periodu, a posebno u Jugoistočnoj Evropi. Ovaj izveštaj treba da posluži kao osnova za razvoj regionalne strategije o sredstvima za borbu protiv organizovanog i privrednog kriminala u jesen 2005. godine. Izveštaj o stanju će se ažurirati pred kraj projekta, u leto 2006. godine.

⁵ Ovaj izveštaj je elaborirala g-đica Kristina Hemon (konsultantica, Velika Britanija), prvenstveno na osnovu informacija, procena i podataka koje su obezbedile gorepomenute radne grupe.

⁶ Vidi www.coe.int/economiccrime.

2.2 POJAM ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Konvencija Ujedinjenih nacija o transnacionalnom organizovanom kriminalu (UNTOC) može se smatrati do danas najvažnijim pokušajem da se postigne globalno usaglašen koncept organizovanog kriminala. Ova konvencija je na snazi od septembra 2003. godine. Do 2005. godine potpisale su je i ratifikovale sve države u regiji, kao i većina država Saveta Evrope i država članica Evropske unije. Stoga je ona najznačajnija za Evropu i ovu regiju.

UNTOC se odnosi na teške oblike kriminala, korupciju, pranje novca i opstruiranje rada pravosuđa, pod uslovom da je krivično delo po karakteru transnacionalno i uključuje organizovanu kriminalnu grupu, kako je definisano u konvenciji. U članu 2. utvrđeno je:

- (a) "Zločinačka organizacija" je organizovana grupa ljudi od najmanje tri osobe, koja postoji neko vreme, delujući u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih dela utvrđenih ovom Konvencijom, radi sticanja, direktno ili inidirektno, finansijske ili druge materijalne koristi;
- (b) "Teški oblik krivičnog dela" je postupak koji predstavlja krivično delo za koje se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna;
- (c) "Organizovana grupa" je grupa ljudi koja je formirana a nije spontano nastala radi neposredno sledećeg učinjenja krivičnog dela i čiji članovi ne moraju imati formalno definisane uloge, koja ne mora imati kontinuitet članstva ni razvijenu organizaciju.

Savet Evrope – u svojim Preporukama br. (Rec2001)11 – usvojio je sličnu definiciju "organizovane kriminalne grupe", bez ograničavanja na transnacionalna krivična dela.⁷

Odgovori na upitnik pokazuju da je većina zemalja u regiji definisala pojam organizovanog kriminala ili organizovanih kriminalnih grupa u svom krivičnom zakonodavstvu⁸.

Pa ipak, organizovani kriminal je i dalje nejasan pojam na čije oblikovanje utiče shvatanje toga koji oblik kriminala najviše pretili društvu, kao i različiti politički i institucionalni interesi. To se dešava u dinamičnom kontekstu koji nudi nove mogućnosti za organizovani kriminal i zahteva određenu prilagodljivost i kriminalaca i agencija za sprovođenje zakona. Oblikuju ga društveni, ekonomski i politički kontekst u kojem deluje, sa složenim – češće simbiotskim i klijentelističkim nego konfrontističkim – odnosima između organizovanih kriminalnih grupa, države i društva. Stari koncept hijerarhijske i rigidne organizovane kriminalne grupe promenjen je u koncept "birokratski" organizovane kriminalne grupe sa veoma dobrom strukturom, u labave i fluidne mreže, što zadatak otkrivanja i analiziranja još više otežava.⁹

⁷Prema Preporuci Rec(2001)11 Ministarskog komiteta državama članicama o vodećim principima za borbu protiv organizovanog kriminala (koju je usvojio Ministarski komitet 19.09.2001. godine na 765. sastanku zamenika ministara), u smislu ove preporuke:

– "organizovana kriminalna grupa" je organizovana grupa ljudi od najmanje tri osobe, koja postoji neko vreme, delujući u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih dela, radi sticanja, direktno ili inidirektno, finansijske ili druge materijalne koristi;
– "teški oblik krivičnog dela" je postupak koji predstavlja krivično delo za koje se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna.

Videti, takođe, definiciju kriminalnih organizacija EU-a iz 1998. godine: "1. Kriminalna organizacija je organizovano udruživanje, koje postoji određeno vreme, od najmanje dve osobe, delujući na usklađen način u cilju učinjenja krivičnih dela za koja se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna, bez obzira da li su ta krivična dela cilj sama za sebe ili su sredstvo za sticanje materijalne koristi i, ako se to može primeniti, za neprimereno vršenje uticaja na rad javnih organa (član 1.)". (Zajednička akcija 98/733/JHA od 21.12.1998. godine, koju je usvojilo Veće na osnovu člana K.3 Ugovora o Evropskoj uniji, o kriminaliziranju učesća u kriminalnoj organizaciji u državama članicama Evropske unije).

⁸ Kao što su Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija (Srbija i Crna Gora) i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija".

⁹ Vidi godišnji izveštaj o stanju organizovanog kriminala Saveta Evrope 2004, str. 10–11. Povremena veza ili mešanje pojmova organizovanog kriminala i terorizma pridonosi dodatnim dvosmislenostima, ponekad uzrokujući pogrešnu vezu između terorizma i pojedinih metoda kojima se organizovani kriminal finansira ili izvodi. Organizovani kriminal i terorizam su, a priori, različiti pojmovi. Organizovani kriminal je prvenstveno

U svrhe ovog izveštaja, u upitniku je traženo od projektnih područja da kod definisanja kriminala ili kriminalnih dela kao "organizovanog kriminala" primene sledeće kriterijume:¹⁰

Obavezni kriterijumi:

1. Saradnja najmanje tri osobe,
2. Na duži period ili u neodređenom trajanju,
3. Osumnjičeni ili osuđeni za izvršenje teških oblika krivičnih dela,
4. S ciljem ostvarivanja dobiti i/ili moći,

Fakultativni kriterijumi:

5. Postojanje konkretnog zadatka ili uloge svakog učesnika,
6. Primena nekog oblika interne discipline i kontrole,
7. Primena sile ili drugih sredstava pogodnih za zastrašivanje,
8. Vršenje uticaja na politiku, sredstva javnog informisanja, javnu upravu, sprovođenje zakona, delovanje pravosuđa ili privredu putem korupcije ili nekim drugim sredstvima,
9. Korišćenje komercijalnih ili poslovnih struktura,
10. Uključenost u pranje novca,
11. Delovanje na međunarodnom nivou.

Pored minimalnih karakteristika ("obavezni kriterijumi" od 1 - 4), potrebno je da najmanje dva "fakultativna kriterijuma" budu primenljiva da bi se kriminalna grupa ili kriminalna aktivnost okvalifikovala kao organizovani kriminal. Na ovaj način se mogu obuhvatiti i pravni subjekti ili stručnjaci umešani u nove i teške oblike organizovanog ili privrednog kriminala.

usmeren na sticanje finansijskih i drugih materijalnih koristi, dok se terorizam zasniva na neselektivnom nasilju da bi promenio uspostavljene pravne i ustavne poretke i politike. Većina kriminalnih grupa i mreža u Evropi je uključena u prevare i druge forme privrednog kriminala, proizvodnju i trgovinu narkoticima, krijumčarenje ljudima, ali ne i u aktivnosti u vezi sa terorizmom. Ovo ne isključuje postojanje određenih sličnosti i veza između organizovanog kriminala i terorizma, sa tendencijom spajanja sa organizovanim kriminalom (vidi u ovom kontekstu Rezoluciju usvojenu na trećem sastanku na visokom nivou Ministara unutrašnjih poslova na temu "Borba protiv terorizma i organizovanog kriminala za poboljšanje sigurnosti u Evropi ", Varšava, 17-18. mart 2005).

¹⁰ Koje koristi i Evropska unija (dok. 6204/2/97 Enfopol 35 Rev 2) za svoje godišnje izveštaje o organizovanom kriminalu.

2.3 PROUČAVANJE SPOLJAŠNJIH FAKTORA

“Proučavanje spoljašnjih faktora”, koje se prvi put pojavljuje u izveštajima o stanju u oblasti organizovanog kriminala iz 2001. i 2002. godine, sastoji se od prikupljanja i obrade informacija o spoljašnjem terenu organizovanog kriminala, kako bi se mogao ustanoviti širi kontekst i osnovni trendovi koji na njega utiču, i mogle biti analizirane potencijalne promene koje nastaju iz tih trendova. Ovaj proces doprinosi proaktivnom fokusu i utiče da odnos između ustanovljenih trendova i subjekata bude transparentniji.

Sledećom analizom omogućava se konstruisanje spoljašnjeg terena tako što se isti deli na politički, ekonomski, društveni i tehnološki domen – PEST¹¹.

2.3.1 Politika i upravljanje

Čini se da su karakter države i političkih institucija ključne determinante za organizovani kriminal.

Opšte teme, u pogledu politike i upravljanja, su širenje ingerencija i promenljiva uloga države. Ove promene su uzrokovane liberalizacijom tržišta, decentralizacijom i globalizacijom, sve jačom ulogom nedržavnih subjekata, kao što su nadnacionalne strukture upravljanja (EU i međunarodne organizacije) i transnacionalne korporacije. Takvim širenjem ingerencija postavlja se pitanje primata države u kontrolisanju kriminala.

Prestankom hladnog rada, rasipaju se poznate opasnosti i menjaju u opasnosti kao što su unutardržavni sukobi, terorizam, a transnacionalne mreže kriminala zamenjuju jednog vidljivog i prepoznatljivog neprijatelja. Posle 11. septembra, mere protiv terorizma uključuju jačanje međunarodnog pravnog okvira za kontrolisanje organizovanog kriminala.¹² Već postojeći međunarodni ugovori su oživljeni, a novi usvojeni kao što su konvencije Saveta Evrope i UN-a o pranju novca i finansiranju terorizma, organizovanom kriminalu, trgovini ljudima i kompjuterskom kriminalu.¹³

Ključni događaj u 2004. godini je proširenje Evropske unije sa deset novih država članica, od 1. maja. Izgledi Bugarske i Rumunije za ulazak u EU 2007. godine ostavljaju države Zapadnog Balkana za sledeći krug.¹⁴ U međuvremenu, granice Evropske unije pomeriće se ka jugu, čime će se veći naglasak staviti na graničnu policiju i dalje usvajanje *acquisa* od strane budućih članica. Neki tvrde da takav položaj u moru država Evropske unije može još doprineti ionako nesigurnom položaju regije, što će zahtevati angažovaniju politiku EU-a u ovoj regiji.¹⁵

Jugoistočna Evropa ima svoje vlastite specifičnosti u pogledu izazova koji se postavljaju pred politiku i upravljanje, kao što su pad Jugoslavije, rat devedesetih godina, te kasnije ponovno uspostavljanje “balkanskog puta”. Devedesetih godina su stvorene nove granice i države, za koje su bile potrebne nove institucije, kao što je granična služba. Nastojanje da se uhvati korak, i u smislu stvaranja novih institucija i zakonskog okvira, i reformisanja starih, izazvalo je veliki pritisak na ionako slabu i ratom oštećenu institucionalnu sposobnost i javnu blagajnu. Za one zemlje koje su bile

¹¹ Vidi Black et al. 2001. Takve “PEDT” analize mogu da izgledaju špekulirajuće, ali pružaju i koristan uvid.

¹² Vidi Bear (2003).

¹³ Vidi Council of Europe, <http://conventions.coe.int/>

¹⁴ Uz izuzetak Hrvatske koja je dobila pozitivnu ocenu Evropske komisije u aprilu 2005, Albanija, Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora i “Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija” trenutno nemaju status kandidata. Za Hrvatsku videti *Mišljenje Evropske komisije o molbi Hrvatske za prem u Evropsku uniju*, 20. 04. 2005.

¹⁵ Za ovaj argument videti *Izveštaj o Balkanu Međunarodne komisije: Balkan u Evropskoj budućnosti*, april 2005.

uspešnije u tom hvatanju koraka, problemi su se javili kod sprovođenja novih instrumenata, uz nepostojanje tehničke opremljenosti za njihovu primenu.

Nedovoljno razvijen zakonski okvir i nejasno utvrđene nadležnosti različitih službi za sprovođenje zakona, na nivou države, doprineli su njihovoj međusobnoj borbi i rivalitetu, umesto saradnji. Na međunarodnom nivou, rat je uticao na regionalnu policijsku saradnju i razmenu informacija. U međuvremenu, kriminalci su iskoristili svoju komparativnu prednost utemeljenu na bliskoj regionalnoj povezanosti i, u velikoj meri, zajedničkom jeziku i dostupnosti oružja i druge tehničke opreme, pri čemu se nisu suočavali ni sa jednim od ograničenja koje država normalno postavlja.

Rat u bivšim jugoslovenskim državama, međunarodne sankcije protiv Srbije i pad režima u Albaniji 1990-tih godina, pružili su jedinstvenu priliku organizovanom kriminalu da se infiltrira u strukture upravljanja, pre svega u službe sigurnosti i organe zadužene za čuvanje granica (granične službe i carine).

Istraživanja pokazuju da društva u Jugoistočnoj Evropi i dalje smatraju da je korupcija značajan problem. Prema izveštaju Transparency International – Indeks percepcije korupcije 2004, zemlje regije kotiraju prilično nisko.¹⁶ 1990-e godine izgleda da su bile posvećene izgradnji bespravnih poslovanja. U 2000-im godinama, organizovani kriminalci su fokusirani na konsolidovanje svog poslovanja. Oni šire svoje investicije u legalnu privredu, dok se korupcija pojavljuje kao jedno od glavnih sredstava za to.

2.3.2 Privreda

Dinamika ponude i potražnje utiču podjednako na legalno i ilegalno tržište, i obe su na isti način podvrgnute dinamici i pokazuju slično poslovno ponašanje u traženju unosnih prilika. Tako se procesom ekonomske globalizacije menjaju uslovi ne samo za zakonite, nego i nezakonite aktivnosti:

- **Nesimetrija:** Globalizacijom se može dodatno pojačati nesimetrija, za koju se veruje da je kriminogena. Prema indeksu humanog razvoja iz Izveštaja Razvojnog progama Ujedinjenih nacija iz 2005. godine, od 20 najrazvijenih zemalja evropskih je 15. Međutim, sve jugoistočnoevropske zemlje, uključujući Rumuniju, Bugarsku i Tursku, spadaju u zemlje srednjeg humanog razvoja. Samo je Hrvatska ušla u zemlje sa visokim indeksom humanog razvoja, iako prednost nad ostalim susedima nije veoma visoka (HDI)¹⁷. Nesimetrija između Evrope i njenih direktnih suseda je, dakle, uočljiva.

¹⁶ Hrvatska je od 2003. sa 67. prešla na 60. mesto; Bosna i Hercegovna je 70. na pala 83. mesto, dok je Albanija sa 92. pala na mesto 108. Srbija i Crna Gora, kao i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" su popravile poziciju, i to sa 109. na 100. mesto, i sa 108. na mesto 99.

¹⁷ Zemlje rangirane od 1-55 spadaju u visoki HDI krug, dok zemlje rangirane od 55-142 spadaju u srednji HDI; slede zemlje sa niskim HDI, rangirane od 143 naniže. Vidi UNDP Human Development Report 2004.

Zemlja	Stanovništvo (milioni) 2003.	GDP / po glavi stan.(US\$) 2003.	HDI mesto 2004.	Indeks predstave o korupciji 2004.	Evidentirana krivična dela 2000.	Osudjujuće presude 2000.	Broj zatvorenika 2004.
					Na 100 000 stanovnika u 2000.		
Albanija	****3.4	1 740	65	108	149	117	105
Andora	0.07						90
Armenija	3.2	3 770	82	82	360	203	92
Austrija	8.1	26 720	14	13	6 891	512	100
Azerbejdžan	8.2	810	91	140	*73	*197	198
Belgija	10.4	25 820	6	17	**8 558	1 446	88
Bosna i Hercegovina	****3.8	1 540	66	82			67
Bugarska	7.8	2 130	56	54	1 779	388	127
Hrvatska	4.4	5 350	48	67	1 597	403	68
Kipar	0.8		30	36	575	**126	50
Češka Republika	10.2	6 740	32	51	3 811	615	182
Danska	5.4	33 750	17	3	9 447	**767	70
Estonija	1.4	4 960	36	31	4 038	717	330
Finska	5.2	27 020	13	1	10 262	3 351	69
Francuska	59.6	24 770	16	22	6 405	957	91
Gruzija	4.3	830	97	133	269	173	165
Nemačka	82.5	25 250	19	15	7 616	1 071	96
Grčka	10.6	13 720	24	49	3 482		83
Mađarska	10.1	6 330	38	42	4 445	1 034	165
Island	0.29		7	3		*719	40
Irska	4.0	26 960	10	17	1 928	193	85
Italija	****56.3	21 560	21	42	**4 123	**484	100
Latvija	2.3	4 070	50	57	2 087	528	339
Lihtenštajn	0.03						53
Litvanija	3.5	4 490	41	44	2 275	571	234
Luksemburg	0.4		15	13	5 216		111
Malta	0.4		31	25	4 345		72
Moldavija	3.6	590	113	114	864	360	297
Monako	0.03						39
Holandija	16.2	26 310	5	10	8 215	658	123
Norveška	4.5	43 350	1	8	3 278	1 427	65
Poljska	38.2	5 270	37	67	3 278	577	209
Portugal	10.4	12 130	26	27	3 616	534	128
Rumunija	21.8	2 310	69	87	1 578	338	180
Ruska Federacija	143.1	2 610	57	90	2 022	811	532
San Marino	0.03						0
Srbija i Crna Gora	****10.7	1 910		97			92/ 108
Slovačka	5.4	4 920	42	57	1 642	399	164
Slovenija	2.0	11 830	27	31	3 614	358	59
Španija	40.7	16 990	20	22	2 308	*254	139
Švedska	8.9	28 840	2	6	13 693	1 338	75
Švajcarska	7.3	39 880	11	7	3 732	**971	72
"Bivša Jug. Republika Makedonija"	****2.0	1 980	60	97	*976	*366	78
Turska	69.6	2 790	88	77	712	*1 512	95
Ukrajina	48.0	970	70	122	1 126	470	415
Velika Britanija	59.3	28 350	12	11	***	***	***
					9 817	2 684	140

- **Transnacionalni organizovani kriminal:** Početkom 20. veka kriminal je uglavnom bio lokalizovan, tj. kriminalci su tražili prilike u gradu ili na području u kojem su živeli. Danas, kada se zakoniti poslovi globalizuju, isto se dešava i sa kriminalom. Transnacionalni organizovani kriminal koristi poslovne prilike u potrazi za profitom i traži slabe sisteme kontrole, kako bi smanjio rizik u celom svetu. Šefovi organizovanih kriminalnih grupa često se ne nalaze na mestu gde se posledice najjače osećaju, tako da su doslovno nevidljivi.
- **“Tradicionalna” tržišta kriminala:** Kako zakonita trgovina postaje sve više globalizovana, tako je i sa trgovinom na klasičnim tržištima kriminala, kao što su trgovina drogom, oružjem, vozilima, cigaretama, kao i drugim netradicionalnim robama. Imajući u vidu nesimetriju na nivou humanog razvoja – faktori guranja i povlačenja za migracije – ljudi postaju sve vrednija roba koja se krijumčari, kupuje i prodaje i eksploatiše za rad ili seks.
- **Organizovani privredni kriminal:** Nove mogućnosti za prevaru, finansijski kriminal, krivotvorenje i druge oblike, nude daleko veće potencijale za zaradu, uz manje rizika, oslanjajući se uglavnom na nejasnu granicu sa legalnom privredom i finansijskom delatnošću. Izgleda da poreske i carinske prevare, odliv kapitala i mahinacije u procesu privatizacije postaju u Jugoistočnoj Evropi značajnije od tradicionalnih oblika organizovanog kriminala. Razlog je to što se uticaj privrednog kriminala oseća u samim zemljama, a ne daleko od njihovih granica. Razlika između legalnog preduzeća koje se koristi nelegalnim sredstvima poslovanja i prihode od kriminalnih aktivnosti investira u nešto što je naizgled zakonita ekonomska aktivnost, s jedne strane, i organizovanih kriminalnih grupa formiranih s ciljem izvršenja privrednog kriminala, kojima se upravlja kao preduzećem, s druge strane, nije veoma izražena. Kasnije investiranje prihoda od kriminalnih aktivnosti u zakonitu ekonomiju prati korupcija, čime se postavlja ozbiljno pitanje legitimnosti upravljačkih struktura.
- **Regionalne specifičnosti:** Veliki deo proizvodnih privrednih kapaciteta je uništen u ratu ili je ozbiljno zapušten u devedesetim godinama, zbog čega su izgubljena međunarodna tržišta koja su ti kapaciteti nekada snabdevali. “Izgubljena decenija” stavila je veći naglasak na trgovinu, i legalnom i ilegalnom robom, dok su troškovi regionalne trgovine izuzetno porasli. Porast učešća u krijumčarenju i trgovini pratio je isti trend, nudeći pogodno tlo za organizovani kriminal, što se izgleda pretvorilo u ključne mehanizme za nezakonitu preraspodelu nacionalnog bogatstva u regiji.¹⁸
- **Promena imovinskih prava putem privatizacije:** Predstavlja još jedan ključni doprinos privrednom kriminalu, dok otuđivanje imovine, dovodeći time do propadanja nekada uspešnih socijalističkih preduzeća, nakon čega dolazi prodaja za male iznose, čini se da izaziva najveći gubitak poverenja javnosti u institucije vlasti. Zajedno sa gubitkom javnih prihoda izbegavanjem plaćanja poreza i carina, i prevarama u oblasti nabavke, mahinacije u privatizaciji predstavljaju veliki izvor problema za neke od jugoistočnoevropskih zemalja.

¹⁸ Videti izveštaje *Centra za analizu demokratije: Korupcija, krijumčarenje i organizovani kriminal u Jugoistočnoj Evropi* (2003) i *Prevoz, krijumčarenje i organizovani kriminal*, Centar za analizu demokratije (2004).

2.3.3 Socio-kulturna kretanja

Slično kao i drugim socijalnim pojavama, organizovanom kriminalu često pogoduju određeni kulturni faktori i postojanje supkultura. Kriminalne mreže mogu delovati kao jedan alternativni društveni sistem, u kojem se akteri povezuju putem zajedničkog iskustva, poverenja, zajedničkim nacionalnim poreklom ili porodičnim vezama. Veruje se da etničke mreže igraju značajnu ulogu u razvoju transnacionalnog organizovanog kriminala, naročito tamo gde se doseljeničke grupe nisu u potpunosti integrisale u novo društvo.

Iz odgovora na upitnik proizilazi da zajednička nacionalnost gubi na značaju u određenim organizovanim kriminalnim mrežama, pokazujući rastući trend multietničkog sastava. Kriminalne mreže za trgovinu opojnim drogama u regiji ranije su bile pod dominacijom određene nacionalnosti. Ta dominacija nije više toliko izrazita, zahvaljujući sve većem asortimanu aktivnosti sa narkoticima. Dok posebnim mestima u kriminalnim grupama i dalje dominiraju određene etničke grupe, u nekim drugim aktivnostima to nije slučaj.

Naročito nestabilna supkultura u smislu organizovanog kriminala čini se da dolazi iz povezanosti službi sigurnosti i kriminalaca, do koje je došlo za vreme ratova devedesetih godina.¹⁹

Što se tiče privrednog kriminala, čini se da su pripadnici organizovanog kriminala uglavnom državljani zemlje u kojoj se kriminal vrši. Ova činjenica je dodatno usložnjena u regiji Jugoistočne Evrope zbog velikog broja osoba raseljenih tokom rata (bivša Jugoslavija) ili ekonomske migracije (Albanija), što je omogućilo dvojno državljanstvo i zbog čega istraga i gonjenje otkrivenih krivičnih dela još više zavise od regionalne saradnje.

2.3.4 Nauka i tehnologija

Razvojem informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT) nastaju mogućnosti za organizovani kriminal tako što se kriminalcima daju novi instrumenti za izvršenje starih vrsta kriminala, kao i sredstva i tržišta za nove vrste kriminala.²⁰ Ta nova tehnologija može uticati i na strukturu kriminalnih organizacija i upravljanje preduzeća koja se bave kriminalom, pri čemu društva i preduzeća sa naprednom ICT prate logiku mreže, a ne onu jasnih hijerarhija.²¹ To važi i za organizovane kriminalne grupe koje pokazuju mrežni tip strukture.

U kontekstu Jugoistočne Evrope, razlika između organizovanog kriminala koji ima finansijski kapacitet da investira u tehnologiju za nadgledanje i komunikacije, i agencija za sprovođenje zakona, koje se suočavaju sa mnogo strožijim budžetskim ograničenjima, značajna je. Drugi faktor, koji je posebno bitan za borbu protiv pranja novca je gotovinska ekonomija. Uprkos modernizaciji bankarskih sistema u regiji, veliki deo ekonomskih aktivnosti i finansijskih transakcija još uvek se obavlja u gotovini. To je ono što finansijske istrage može još više da oteža.

¹⁹ Videti izveštaj Centra za demokratske studije *Partneri u kriminalu : Rizici simbioze između sigurnosnog sektora i organizovanog kriminala u jugoistočnoj Evropi (2004)* i *izveštaje ICG-ija: Srbija: Okretanje svojih točkova (2005)* i *Srbija U-okretaj (2004)*.

²⁰ Videti Europol 2002.

²¹ Videti Castells 2003, str. 21 o 'podizanje umreženog društva'.

3 Stanje u oblasti organizovanog kriminala

Organizovani kriminal je uglavnom nevidljiv. Samo one kriminalne aktivnosti koje su predmet istrage ili analize iz ugla organizovanog kriminala izađu na svetlo dana. Razumevanje ove pojave zavisi, tako, u velikoj meri od prioriteta sprovođenja zakona i kriminalne politike, koji se zasnivaju na uočenim pretnjama u određenom vremenskom trenutku. Organizovani kriminal u Evropi i Jugoistočnoj Evropi se javlja u različitim oblicima i uključuje niz različitih kriminalnih aktivnosti. Slično kao i u drugim delovima Evrope, glavna kriminalna tržišta zajednička za skoro sve zemlje i područja su sledeća:

- Prevara, poreska utaja i carinska prevara i drugi oblici privrednog kriminala,
- Nedopuštena trgovina i rasturanje opojnih droga,
- Krijumčarenje ljudi,
- Trgovina ljudima.

Nedopuštena trgovina opojnim drogama i dalje je suštinska forma organizovanog kriminala u Evropi. Za razliku od nje, sve veći problem krijumčarenja osoba i trgovine ljudima i javna predstava o njima relativno je novija pojava. Zemlje Jugoistočne Evrope do sada su uglavnom bile tranzitne zemlje i mahom su se oslanjale na represivne mere protiv krijumčarenja i trgovine. Ova tržišta se sada menjaju: u ovim zemljama zabeleženi su novi trendovi regrutovanja domaćih žena kao i rasta domaćeg tržišta seksualne eksploatacije, za koje će u budućnosti biti potrebne efikasnije preventivne mere.

Iako relativno nova pojava, privredni kriminal (prevara i drugi oblici) predstavlja poseban problem za zemlje u ovoj regiji. Razlog tome je njegov obim i ekonomska posledica do koje privredni kriminal uglavnom dovodi i koja je, stoga, vidljiva javnosti u samim tim zemljama.

Budući da se organizovane kriminalne grupe sve više oslanjaju na zakonite komercijalne strukture, te da su granice između zakonitih i nezakonitih struktura postale manje jasne, pranje novca predstavlja sve teži zadatak za evropske zemlje. U Jugoistočnoj Evropi novac se pere na mnogo načina, izazivajući zabrinutost zbog ozakonjenja prihoda ostvarenih kriminalnim radnjama.

Neka druga tržišta i kriminalne aktivnosti, kao što su krijumčarenje cigareta, vozila, oružja i druge robe, takođe se spominju u odgovorima na pitanja iz upitnika, ali oni nisu glavna tema ovog izveštaja.

Jasna identifikacija organizovanih kriminalnih grupa i dalje ostaje poteškoća, ali bolje buduće analize mreža i novčanih tokova mogu pomoći u prevazilaženju ovih problema. Metode rada i dalje uključuju nasilje i zastrašivanje. Međutim, politički i ekonomski uticaj, uglavnom pomoću korupcije i investiranja u zakonite ekonomske aktivnosti koji počiva na angažovanju zakonitih profesionalnih osoba i komercijalnih struktura, ukazuju na prelaz na više simbiotičke odnose između organizovanog kriminala i ostatka društva, a ne na konfrontaciju. Najorganizovaniji kriminalci su državljani države u kojoj je kriminal otkriven, ali se bez teškoća kreću preko granica zahvaljujući mrežama sa drugim zemljama u regiji i Evropskoj uniji. Stoga se može reći da je organizovani kriminal po prirodi sve više transnacionalan.

3.1 KRIMINALNE AKTIVNOSTI

3.1.1 Privredni kriminal

Privredni kriminal je decenijama veliki problem za evropska društva, ali njegova jasna definicija još uvek povlači određene teškoće. Preporuka Saveta Evrope R(81)12 iz 1981.²² zasniva se na pretpostavci da privredni kriminal dovodi do gubitka javnih prihoda, proizvodi negativne posledice po društvo uopšte, tako što šteti domaćoj i međunarodnoj privredi, i utiče na smanjenje poverenja u ekonomski sistem.

Autori Vodećih principa o organizovanom kriminalu ukazali su na "jaku uzajamnu vezu između organizovanog kriminala i privrednog kriminala, naročito korupcije, pranja novca i prevare"²³. Međutim, razlikovanje između organizovanog kriminala i privrednog kriminala izaziva određene probleme, posebno u zemljama u tranziciji.²⁴

Organizovane kriminalne grupe formiraju kriminalna preduzeća u svrhu učinjenja kriminalnih radnji, čak i ako ulažu u legalnu ekonomiju. Privredni kriminal, na drugoj strani, koristi legalna preduzeća za legalno poslovanje, a koja počivaju na prevari, kartelima, monopolu i korupciji kako bi ostala konkurentna na zakonitom tržištu. I jedni i drugi se koriste sličnim veštinama i tehnikama, organizovane strukture vrše delatnost i jednih i drugih, i jedni i drugi uspevaju na tajnom dogovoru.

Integracija finansijskih tržišta, spajanje transnacionalnih kompanija i neoliberalne tržišne strategije (strogost fiskalne politike, privatizacija, liberalizacija tržišta i smanjenje trgovinskih barijera) umnožavaju mogućnosti za privredni kriminal u razvijenim zemljama, kao što smo videli u skandalima vezanim za Enron, WorldCom, Tyco i Parmalat. Iako je razlika u obimu privrednog kriminala, u smislu uključenih sredstava, ogromna između bogatih zapadnoevropskih zemalja i Jugoistočne Evrope, značajan faktor je relativni uticaj ovog kriminala na ova društva, s obzirom na veličinu i karakter njihove ekonomije.

Veruje se da prihodi ostvareni privrednim kriminalom mogu umanjiti troškove i štetu od drugih kriminalnih aktivnosti. Uprkos tome, metode procene gubitaka i uticaja ne postoje, i malo se šta zna o efektima privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi.

Pa ipak, zemlje Jugoistočne Evrope beleže sledeće oblike privrednog kriminala kao najveće izazove:

- **Poreske i carinske prevare** - sve zemlje beleže kao glavnu kriminalnu oblast. Ova vrsta prevare se pre svega zasniva na fiktivnim preduzećima registrovanim na osnovu lažnih ličnih

²² Preporuka Saveta Evrope R(81)12 iz 1981. o privrednom kriminalu (koju je usvojio Ministarski komitet 25.06.1981. godine) nabrta 16 posebnih i opštih krivičnih dela koja se smatraju privrednim kriminalom: krivična dela kartela; nedopuštena praksa i zloupotreba ekonomske situacije od strane multinacionalnih kompanija; nedopuštena nabavka ili zloupotreba bespovratnih zajmova države ili međunarodnih organizacija; kompjuterski kriminal (npr. krađa podataka, narušavanje tajnosti, manipulisanje kompjuterskim podacima); lažna preduzeća; lažiranje bilansa preduzeća i knjigovodstvena krivična dela; prevara vezana za ekonomsku situaciju i korporativni kapital preduzeća; narušavanje, od strane preduzeća, standarda sigurnosti i zdravstvenih standarda zaposlenih; prevara na štetu poverilaca (npr. bankrot, kršenje intelektualnih i industrijskih imovinskih prava); prevara potrošača (naročito krivotvorene deklaracije i one koje navode na pogrešan zaključak na robu, krivična dela protiv javnog zdravlja, zloupotreba slabosti ili neiskustva potrošača); nepoštena konkurencija (uključujući davanje mita službeniku konkurentskog preduzeća) i reklame koje pogrešno upućuju javnost; krivična dela u oblasti poreza i izbegavanje preduzeća da plaća socijalne doprinose; krivična dela u oblasti carina (npr. izbegavanje plaćanja carina, kršenje ograničenja kvota); krivična dela koja se tiču novca i propisa o valuti; krivična dela vezana za berzu i bankarska krivična dela (npr. nedozvoljena manipulacija na berzi i zloupotreba neiskustva javnosti); krivična dela protiv okoline.

²³ Videti par. 18 Objašnjenja Preporuke (2001) 11 Saveta Evrope.

²⁴ Nelken 2002, citiranje Ruggiero, i profili zemalja.

dokumenata (krivotvorenih ili ukradenih), koja se koriste za trgovinu, a onda "nestaju" ili "bankrotiraju" kada dođe vreme da se plati porez, zatim vode dvostruko knjigovodstvo i koriste druga uobičajena sredstva. Takvim šemama često upravljaju organizovane mreže koje registruju preduzeća, otvaraju račune u bankama i organizuju kontakte sa vlasnicima privatnih ili državnih preduzeća da bi im prodali ili od njih kupili robu. Ključna u ovom lancu aktivnosti je proizvodnja lažnih dokumenata i računa, što može koštati između 3-5% od zarađenog prihoda, a što je znatno niži trošak od poreza na promet (oko 20%) koji bi svako preduzeće koje se bavi trgovinom na malo moralo platiti državi.²⁵

Plaćanje carine izbegava se tako što se prijavljuje niža vrednost uvezene robe kao što je nafta, što se prijavljuje tranzit kroz zemlju a roba se prodaje na domaćem "crnom tržištu", te krijumčarenjem robe preko granice. Krijumčarenje nafte i cigareta u regiji, izraženo za vreme trajanja sankcija prema Srbiji, još uvek se odvija, ali u manjem obimu.

Uspeh u uspostavljanju kontrole nad utajom poreza uvođenjem poreza na dodanu vrednost (PDV-a) različit je od zemlje do zemlje. Za one zemlje koje nisu tako uspešne, prevare vezane za PDV i dalje se dešavaju i zasnivaju na fiktivnim preduzećima kao paravanu za uvoz/izvoz, postavljenom da prikupi PDV popust, ili na prevari tipa nedostajućeg trgovca unutar društva, takođe poznate kao "PDV vrteška". Takva promena na tržištu koja prati mogućnosti od jednog sistema prikupljanja poreza (porez na promet) ka drugom (PDV sistem), može poslužiti kao korisno upozorenje onim zemljama koje treba da pređu na sistem PDV-a.

- **Javne nabavke** - Osim trgovine, veliki deo privrednih aktivnosti u regiji zasniva se na državnoj blagajni. Ugovori za javnu nabavku predstavljaju, stoga, glavno tržište za kriminalce u svim zemljama u regiji. Prevara i korupcija su česti, ali takođe se pribegava formiranju kartela i zastrašivanju, kako bi se došlo do ugovora o javnoj nabavci.
- **Privatizacija** - Prevare u procesu privatizacije uzrokuju veliki problem ovim zemljama. Otudivanje imovine, što dovodi do propadanja preduzeća određenih za privatizaciju, i druge aktivnosti, usko su povezane sa korupcijom u javnom sektoru. Posledice takvih prevara su gubitak proizvodnih kapaciteta i radnih mesta.²⁶ Osim toga, državne subvencije (npr. osnivanje fondova za opštine, državni zajmovi za neuspešna preduzeća, itd.), takođe su podložne kriminalu, u šta su u velikoj meri uključeni lokalni državni službenici, političari i direktori preduzeća.

Iako su problemi u privatizaciji usko povezani sa prelaskom na tržišnu ekonomiju i nije nužno da budu povezani sa organizovanim (privrednim) kriminalom, postoji opšta saglasnost među zemljama da kriminal vezan za privatizaciju predstavlja jedinstven izazov za agencije za sprovođenje zakona i za pravosuđe. Zemlje smatraju da će, imajući na umu o kolikim se ulozima radi, na poverenje javnosti u institucije veoma uticati ishod kompleksnih istraga koje ugrožavaju moćne političke i ekonomske interese povezane sa privatizacijom.

- **Prevara u bankarskom sektoru** - Tekuće reforme finansijskih institucija nude niz mogućnosti za organizovani privredni kriminal. Na primer, vrši se zloupotreba štednih odnosno kreditnih udruženja i banaka tako što se zajmovi dobijaju uz nižu kamatu samo zato da bi se novac pozajmljivao po zeleniškam kamatama; dobijaju se krediti od banaka korišćenjem lažnih dokumenata; krediti se dobijaju za namene za koje prvobitno nisu bili

²⁵ Sve zemlje u regiji, sa izuzetkom Bosne i Hercegovine, imaju uveden PDV sistem .

²⁶ Iako privatizacija preduzeća može opravdano da iziskuje smanjenje broja zaposlenih, iz razloga efektivnosti ili zbog promene namene preduzeća, zemlje su izrazile zabrinutost u vezi sa slučajevima koji su bili predmet istrage.

namenjени; vrši se krivotvorenje kreditnih kartica, itd. Nepotpune bankarske reforme i nesprovođenje normativnih akata doprinose osetljivosti finansijskog sistema.

- **Krivotvorenje legalnih proizvoda** - Krivotvorenje legalnih proizvoda kao što je novac, cigarete, alkohol, prehrambene marke i proizvodi industrije zabave (CD-ovi i DVD-jevi) su organizovani poslovni poduhvat kojim upravljaju međunarodni i regionalni preduzetnici i veoma unosan oblik organizovanog kriminala, kao što je zabeleženo u Albaniji, "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" i na Kosovu. Tamo je zabeleženo da se predmeti kao što su prehrambeni proizvodi i cigarete krivotvore uglavnom radi zadovoljavanja domaćeg ili regionalnog tržišta.
- **Prevare usmerene ka finansijskom interesu Evropske unije** - S uvođenjem preferencijalnog trgovinskog tretmana i kvota za izvoz u Evropsku uniju, sprovedene su istrage o navodima u vezi sa ilegalnim uvozom i izvozom šećera iz Bosne i Hercegovine i Srbije u Evropsku uniju.²⁷

Što se tiče podataka koji se odnose na kriminal, ima nekih razlika u tome kako zemlje računaju slučajeve koji se odnose na organizovani i privredni kriminal. Za ovaj izveštaj, države, sa izuzetkom Crne Gore, zabeležile su podatke o organizovanom kriminalu, a ne ukupnu statistiku kriminala za 2004. godine. Na osnovu odgovora na upitnik, može se reći sledeće:

- Na privredni kriminal otpada značajan broj slučajeva privrednog kriminala vezanih za organizovani kriminal. Albanija je izvestila o 17 evidentiranih i procesuiranih slučajeva, dok je Hrvatska evidentirala 14 slučajeva organizovanog privrednog kriminala, od kojih je izvršena istraga u 12 slučajeva, i u tri izrečena osuđujuća presuda.²⁸ Bosna i Hercegovina navodno gubi stotine miliona evra godišnje zbog organizovanog privrednog kriminala. Broj procesuiranih slučajeva u 2003. (941) i 2004. (907) okončan je sa 298 osuđujućih presuda na 435 počinitelja, 168 osuđujućih presuda na 212 počinitelja.²⁹ Konačan broj kriminalnih grupa uključenih u privredni kriminal nije poznat. U Crnoj Gori podaci iznose 1707 evidentiranih slučajeva privrednog kriminala, od kojih je u neke možda umešan organizovani kriminal³⁰, što je dovelo do ukupnog gubitka od 17.2 miliona evra u 2004. godini, a što je nešto malo više od 16.51 miliona evra u 2003. godini, dok Srbija godišnje gubi približno 300-500 miliona evra zbog privrednog kriminala³¹. Kosovo je izvestilo o 4968 slučajeva kao ukupan broj zabeleženih slučajeva privrednog kriminala, od kojih su samo tri povezana sa organizovanim kriminalom. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" izvestila je o samo 8 slučajeva privrednog kriminala povezanog sa organizovanim kriminalom koji su procesuirani, ali bez presuda, dok je Srbija izvestila o 38 slučajeva, u koje je uključeno 12 organizovanih kriminalnih grupa, a sve su trenutno u procesu istrage, i od kojih je 12 povezano sa organizovanim kriminalom.

²⁷ Videti Saopštenje za štampu *Olaf istrage o uvozu šećera iz regije Balkana*, OLAF/15/2003, 29. maj 2003, europa.eu.int/olaf; *Srbija: EU će možda produžiti zabranu na šećer*, IWPR/BCR No 445, 18. juli 2003; Saopštenje za štampu EC-ija u BiH *Moguće šećerne prevare*, Sarajevo 2. avgust 2004, <http://www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm>

²⁸ Izuzev Crne Gore, zemlje su dosta izveštavale o slučajevima povezanog privrednog i organizovanog kriminala, koji ne uzima neophodno u obzir sve slučajeve privrednog kriminala. Ovde predloženi brojevi o privrednom kriminalu mogu izgledati umanjeni.

²⁹ Što se tiče odgovora na upitnik, podaci za BiH o broju presuda se odnose samo na Republiku Srpsku, što znači da ne uključuju Brčko Distrikt, niti Federaciju BiH.

³⁰ Pojam "organizovani kriminal", koji je uveden u aprilu 2004, nije postojao u crnogorskom krivičnom zakonodavstvu u momentu kada su pomenuti krivični slučajevi evidentirani. Da li je neki od evidentiranih slučajeva uključivao stepen organizacije nije bilo predmetom pravne kvalifikacije.

³¹ Razgovori sa službenicima agencija za realizaciju zakona, septembar 2004. godine.

- Znatan broj organizovanih kriminalnih grupa umešan je u privredni kriminal. U Albaniji je taj broj bio 17 kriminalnih grupa koje su obuhvatale ukupno 52 osumnjičene osobe.³² U Hrvatskoj je broj kriminalnih grupa 14, sa ukupno 97 osumnjičenih, od čega je protiv 10 grupa (11% ukupnog broja zabeleženih organizovanih kriminalnih grupa), sa ukupnim brojem od 63 osumnjičene osobe, provedena istraga (17% od ukupnog broja istraženih organizovanih kriminalnih grupa). U "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" zabeleženo je 8 kriminalnih grupa umešanih u privredni kriminal (17% od ukupnog broja istraženih organizovanih kriminalnih grupa), dok u Crnoj Gori nema podataka o ovome. Kosovo je izvestilo da je 4% njihovih evidentiranih organizovanih kriminalnih grupa umešano u privredni kriminal (ukupno 3 grupe), dok je u Srbiji 13% od svih evidentiranih organizovanih kriminalnih grupa umešano u privredni kriminal (ukupno 12 grupa), što čini 21% grupa protiv kojih je provedena istraga ili koje su krivično gonjene (ukupno 47 grupa). Sa izuzetkom Hrvatske, u kojoj su izrečene 3 presude za organizovani privredni kriminal, i 19 presuda Bosne i Hercegovine sa 4 presude za 6 počinitelja, nijedna druga zemlja u regiji nije izrekla osuđujuće presude u predmetima organizovanog kriminala u 2003. ili 2004. godini.
- Uprkos razlikama zbog specifičnosti svake zemlje, privredni kriminal na Balkanu suštinski je regionalnog karaktera i uspeva na odranije bliskim regionalnim vezama. Sve zemlje veruju da privredni kriminal predstavlja jednu od najvećih pretnji njihovoj privredi i društvu. Jedan od razloga za to je to što se uticaj privrednog kriminala oseća uglavnom u samim zemljama, što ne mora nužno biti slučaj kod drugih vrsta organizovanog kriminala, kao što je trgovina opojnim narkoticima, krijumčarenje osoba, itd., čiji se uticaj oseća u Evropskoj uniji i drugim zemljama.

Ne samo da sâm privredni kriminal dovodi do značajnog gubitka javnih prihoda i negativno utiče na legalno tržište, nego on takođe podriiva poverenje u ekonomski i pravni sistem. U Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama, očekivanja javnosti da se preduzmu mere protiv mahinacija u procesu privatizacije i prevara vezanih za sticanje unosnih resursa na obali su visoka. Izostanak takve akcije mogao bi dovesti do toga da javnost izgubi poverenje u sistem.³³

- **Veze između privrednog i organizovanog kriminala** – Čini se da se zasnivaju na korupciji, kako na višem tako i na nižem nivou. Mito i druga praksa korupcije koja se primenjuje za registrovanje preduzeća, pokretne ili nepokretne imovine, nameštanje tenderskih procedura, prenošenje robe preko granice, plaćanje sudija i tužilaca da umanje optužbe ili odbace predmet, trgovanje uticajem u privatizaciji i bezbrojne druge radnje predstavljaju praksu koja se primenjuje kako bi se promovisao i jedan i drugi kriminal. Neke zemlje izražavaju veliku zabrinutost zbog sve veće moći i uticaja organizovanih grupa na zakonite strukture vlasti i društva, opisujući ih kao jedinstvenu najštetniju opasnost u kojoj se povezuju svi aspekti organizovanog i privrednog kriminala.

³² Nije bilo moguće proceniti procenat organizovanih kriminalnih grupa u privrednom kriminalu.

³³ Odgovor Hrvatske na upitnik i razgovor sa hrvatskim službenicima za realizaciju zakona, septembar 2004.godine.

3.1.2 Trgovina narkoticima

Međunarodni sistem za kontrolisanje narkotika zasnovan je na tri konvencije Ujedinjenih nacija³⁴ koje ograničavaju upotrebu nekoliko hiljada psihoaktivnih supstanci na upotrebu u medicinske i naučne svrhe. Zloupotreba ovih supstanci – prvenstveno opijata (uključujući heroin, kanabis, kokain i “crack”) – čisti kokain, stimulansi tipa amfetamina (ATS, uključujući ekstazi, amfetamine i druge sintetske stimulanse) – predstavlja globalni problem. Veruje se da trenutno 200 miliona osoba širom sveta (ili 5% ukupnog stanovništva) koristi droge.³⁵ Iako većina uživalaca opojnih droga živi u zemljama u razvoju, Evropa je izgleda najunosnije tržište droge u svetu, imajući na umu kupovnu moć i broj uživalaca droga.

Gotovo sav heroin konzumiran u Evropi dolazi od opijuma iz Afganistana, za koji je “balkanska ruta” i dalje najvažniji kanal trgovine. Albanske kriminalne grupe (iz Albanije, Kosova i “Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije”) vjeruje se da igraju glavnu ulogu u rasturanju heroina naveliko u Evropi.³⁶

Kokain se proizvodi od listova koke uzgajane u Latinskoj Americi, pa iako je prvenstveno namenjen obema Amerikama, značajan deo se prokrijumčari u Evropu preko Španije i Holandije, dok kokain u Jugoistočnu Evropu dolazi preko jadranskih luka i zemaljskih puteva i sa severa i sa juga.

Jedina droga koja se proizvodi u Jugoistočnoj Evropi je kanabis; sa izuzetkom Albanije koja izgleda da se pojavljuje i kao izvoznik, sve druge zemlje se suočavaju sa niskim stepenom proizvodnje za domaću upotrebu.

Što se tiče ATS (“stimulansi tipa amfetamina”), Kina, Myanmar i Filipini su glavne zemlje porekla, dok se čini da je evropska proizvodnja meta-amfetamina koncentrisana u Češkoj Republici. Međutim, glavne zemlje porekla amfetamina u globalnim razmerama su evropske, posebno Holandija, Poljska, Belgija i Litvanija, dok je Holandija primarni izvor ekstazija u globalnim razmerama. Izgleda da postoji porast trgovine sa prekursorima hemikalija koji se odvija preko Balkana, a koji služe za proizvodnju izvan regije, ili su prvi koraci napravljeni za proizvodnju droga u regiji.

Noviji izveštaji i podaci ukazuju na sledeće trendove i probleme :

- Što se tiče potražnje, Evropa je verovatno najprofitabilnije tržište u svetu. Blizina takvog tržišta i značaj balkanske rute ukazuje da će trgovina drogom biti i dalje u fokusu provođenja zakona;
- Unutar Evropske unije (25), između 1.2 i 2.1 miliona osoba u starosnom dobu od 15-64 godine su definisani kao “problematicni uživaoci droga”³⁷. Od toga, između 0.85 i 1.3 miliona je onih koji droge ubrizgavaju. Dok se broj smrtnih slučajeva usled predoziranja smanjuje u Evropskoj uniji, u nekim novim članicama EU, kao i u nekim drugim evropskim zemljama – uključujući Estoniju, Latviju, Rusku Federaciju i Ukrajinu – veza između upotrebe droga putem ubrizgavanja i HIV/SIDE je posebno zabrinjavajuća.

³⁴ Konvencija o opojnim drogama (1961), Konvencija o psihotropnim supstancama (1971) i Konvencija protiv ilegalne trgovine opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988).

³⁵ Očigledno, ovo uključuje upotrebu poly-droga. Podaci prema UNODC 2005. Dok 5% koristi supstance pod međunarodnom kontrolom, 30% svetske populacije koristi duvan.

³⁶ UNODC(2004), str. 71.

³⁷ Videti EMCDDA 2004. “Problematicna upotreba droga” je definisana kao “ubrizgavanje droge radi dugog trajanja /redovna upotreba opijata, kokaina i/ili amfetamina”.

- U Jugoistočnoj Evropi podaci o zloupotrebi droga su retki i zastareli. Za one zemlje za koje postoje podaci, Hrvatska ima najveći broj uživalaca koji iznosi 0,7% stanovništva starosne dobi između 15 i 64 godine, nakon koje je Albanija sa 0,5 i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" sa 0,4% za opijate (heroin). Što se tiče upotrebe kokaina, Hrvatska vodi sa 0,2% u poređenju sa "Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom" sa 0,01%. Upotreba kanabisa izgleda da je najraširenija od svih droga sa 3,9% uživalaca od stanovnika dobi od 15-34 godine u Hrvatskoj, 2,6% u Albaniji (dobi 15-24), i najniža u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" sa 0,7%. Podaci o upotrebi amfetamina u Hrvatskoj su iz 1997. godine i iznose 0,3%, dok su podaci za "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" iz 1995. godine još niži, iznoseći 0,01%. I na kraju, podaci za uživanje ekstazija su 0,5% za Hrvatsku i 0,3% za "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju"³⁸. U poređenju sa drugim zemljama Istočne Evrope, Hrvatska se nalazi u sredini, dok je "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" nisko na lestvici po broju uživalaca opojnih narkotika.
- Bez obzira na izneto, prema odgovorima, domaća tržišta opojnih droga i zloupotreba droga u svim ovim zemljama je problem koji je u porastu³⁹. S obzirom na uočeni trend, ove zemlje bi trebalo da rade na tome da ga kvantitativno izraze.
- Trgovina opojnom drogom smatra se jednom od najznačajnijih aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa u Evropi. Imajući na umu značaj balkanske rute koja prolazi kroz sve zemlje regije, to je i jedan od najznačajnijih problema ovih zemalja. Podaci o zaplenjenim količinama potvrđuju pretpostavke o tržištima opojnim drogama, osnovnim putevima trgovine i ulozi organizovanih kriminalnih grupa (vidi donju tabelu).
- Uzgajanje maka za dobijanje opijuma i dalje se širi u Avganistanu, pokazujući da su naponi međunarodne zajednice na kontroli droge u post-talibanskom režimu bili neuspešni. Ovo je imalo značajan uticaj na Evropu i Balkan, ne samo u pogledu dostupnosti heroina nego i sigurnosti i stabilnosti, kao i kredibiliteta međunarodne zajednice u pogledu obnove oslabljenih posleratnih društava kao što su Avganistan, Kosovo i Bosna i Hercegovina.

³⁸ Podaci za Hrvatsku (1999), "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" (1999. za heroin i ekstazi, i 1998. za kanabis), i Albaniju (2000. za heroin i 2001. za kanabis) uzeti iz izveštaja o upotrebi droga u svetu UNODC-a za 2004. Podaci nisu dostupni za druge zemlje u regiji.

³⁹ Ova tvrdnja je potvrđena u izveštaju SAD Stejt Departmenta "Međunarodna strategija za kontrolu narkotika"- International Narcotics Control Strategy Report iz 2005. godine.

Oduzimanje droga na "Balkanskoj ruti" između 1998. i 2004. godine u kilogramima i jedinicama

Zemlja	Droga	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.*
Albanija	Heroin	--	7.122	47.000	4.500	71.714	114.475	155.925
	Kokain	-	2.159	4.000	0.266	0.006	1.286	2.4
	Kanabis trava	-	4395.156	6604.0	6915.0	13717.899	7760.170	4544.154 (marihuana) 73757 (biljke)
	Kanabis smola	-	-	-	-	-	-	1.185
	Ekstazi	-	-	-	-	-	-	10 u
	Amfet.	-	0.009	-	-	10 u	50 u	-
Bosna i Hercegovina	Heroin	0.686	1.125	0.375	1.900	3.265	-	5.036
	Kokain	0.005	-	164.392	-	0.240	-	-
Hrvatska	Kanabis trava	53.815	59.144	127.982	467.585	919.545	-	168.192
	Kanabis smola	-	0.002	-	0.060	-	-	-
	Ekstazi	-	-	-	-	1212 u	-	-
	Amfet.	-	-	-	-	117.000	-	-
	Heroin	50.09	13.230	7.041	19.569	46.359	85.727	-
	Kokain	6.426	1.807	913.127	1.487	3.365	380.769	-
	Kanabis trava	20342.877	200.898	797.501	737.911	608.070	435.037	-
	Kanabis smola	2.878	6.555	1.041	4.559	2.107	2.281	-
"Bivša Jug. Republika Makedonija"	Ekstazi	-	15421 u	9979 u	12906u	110632u	29840u	-
	Amfet. (kg l jedinice)	0.765	1.110	2.124	0.931	28.026	3.814	-
	Heroin	9106 u	15429 u	-	-	-	-	-
	Heroin	91.672	14.375	90.789	110.882	28.572	66.145	242.000
	Kokain	0.040	2.955	4.689	5.860	0.342	0.342	0.131
	Kanabis trava	1136.752	698.098	1333.399	99.115	29.234	180.681	550.000
Srbija i Crna Gora ⁴⁰	Kanabis smola	1.164	0.089	427.519	309.846	258.406	423.564	-
	Ekstazi	787 u	5532 u	280 u	45 u	0.002 kg 18 341 u	-	-
	Amfet.	-	-	-	-	7.015	-	-
	Heroin	-	-	-	62.518	43.462	278.760	-
	Kokain	-	-	-	3.723	1.962	6.021	10.000
	Kanabis trava	-	-	-	1230.224	1729.501	1464.955	-
	Kanabis smola	-	-	-	4.534	6.814	1.113	-
	Ekstazi	-	-	-	0.079 kg 10811 u	10 000 u	0.060kg	2000000
Bugarska	Amfet.	-	-	-	0.087	-	96816 u	-
	Heroin	219.632	265.249	2067.201	1550.629	535.09	778.637	784.000
	Kokain	685.585	17.010	4.333	12.752	35.282	8.884	-
	Kanabis trava	1527.562	29365.00	295.947	183.061	1308.970	689.051	113.000
	Kanabis smola	0.680	0.010	514.017	422.584	88.476	384.509	-
	Ekstazi	-	-	4524 u	7.900 kg	1.500 kg	1097 u	-
	Amfet.	150 u	87.129kg	209.930	64.676	173.950	587.408	-

⁴⁰ Za više podataka o trgovini narkoticima u Crnoj Gori i Kosovu videti poglavlje o Profilima zemalja.

Turska	Kg l jedinice		22928 u	18491	760	145347	140688	
	Heroin	4651.486	3862.472	6337.747	3998.880	2582.676	4704.736	8900.000
	Kokain	604.880	13.153	8.444	2.010	7.734	2.833	206.000
	Kanabis	9295.822	9009.040	28637.130	10096.848	5462.376	6959.763	-
Slovenija	Kanabis smola	9349.290	2060.258	71.000	268.277	1220.725	863.551	-
	Ekstazi	3559 u	-	33894 u	121508 u	98989 u	473240u	-
	Amfet.	479403 u	1231964u	295037u	1090486u	9063992u	5375197u	-
	Heroin	46.106	32.270	392.065	88.930	68.670	150.173	-
	Kokain	3.522	1.580	0.098	1.080	55.380	1.610	-
	Kanabis trava	2772.604	249.156	3413.025	177.880	1099.940	219.570	-
	Kanabis smola	1.958	64.622	1.022	2.360	0.120	0.590	-
	Ekstazi	4496 u	1749 u	0.053 kg 27 974 u	1852 u	7877 u	2847 u	-
Amfet.	0.679 kg	0.652 kg	0.218 kg	0.664 kg	0.030 kg	373 u	-	
	534 u	818 u	28546 u	98 u	390 u			

*Podaci za period od 1998. do 2004. godine uzeti iz izveštaja UNODC-ija "World Drugs Report 2005". Podaci za 2004. godinu uzeti su iz izveštaja Stejt Departmenta SAD-a "International Narcotics Control Strategy Report" za godine 2003. i 2004, sa izuzetkom Albanije, koja je sama dostavila podatke.

Napomena: Kosovo je dostavilo svoje podatke o oduzimanju koji možda nisu uključeni u izveštaj UNODC-ija o podacima koji predstavljaju Srbiju i Crnu Goru. U periodu od juna do decembra 2003. godine, 38 kg heroina je oduzeto na Kosovu, dok je 24 kg i 28 kg heroina oduzeto u Italiji i Bugarskoj, kao rezultat iste istrage. U 2004. godini, 45.5 kg heroina je oduzeto na Kosovu, dok je 504.5 kg heroina oduzeto u Austriji, Nemačkoj, Italiji, Švajcarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji, a kao rezultat istraga nad trgovcima drogama sa Kosova.

3.1.3 Trgovina ljudima

Trgovina ljudima je pitanje kojim se bave vlade mnogih evropskih zemalja već nekoliko godina. To se, između ostalog, odražava u ratifikaciji "Protokola o trgovini" uz Konvenciju iz Palerma⁴¹, koju je izvršilo četrdeset evropskih zemalja do juna 2005. godine i izradi Evropske konvencije protiv trgovine ljudima u okviru Saveta Evrope. Isto tako, i zemlje Jugoistočne Evrope su usmerile napore u istom pravcu.

Za razliku od koncepta krijumčarenja migranata, koji se usmerava na ilegalne granične prelaskе, kod trgovine ljudima u pitanju je kršenje ljudskih prava osobe putem eksploatacije, često kroz mreže organizovanog kriminala.⁴² Zbog toga je to manje problem kojim treba da se bavi politika migracije, a više problem zaštite žrtava i njihovih prava i kažnjavanja trgovaca i njihovih pomoćnika.

Trgovina ljudima često uključuje kriminalne organizacije koje se služe pretnjom ili upotrebom sile, prinudom, prevarom, obmanom ili drugim sredstvima. Trgovina ljudima često uključuje nekoliko odvojenih, ali usko povezanih radnji, kao što su regrutovanje, prevoz, smeštaj i iskorišćavanje, što nije jednokratni događaj, nego se odvija tokom određenog perioda. Organizovane kriminalne grupe iskorišćavaju tržišne mogućnosti za seksualne usluge i jeftinu radnu snagu na jednoj strani (potražnja), i ugroženost žena i dece u mnogim zemljama, na drugoj strani (ponuda). Osim toga, oni računaju sa visokim zaradama i relativno niskim stepenom rizika od kontrole i sankcija.

Imajući na umu značaj balkanskog puta za krijumčarenje i nedozvoljenu trgovinu nizom roba koje su tražene na evropskim tržištima, nije čudo da veliki broj žena žrtava trgovine stigne ovim putem.

Posao trgovine ljudima obično funkcioniše na sledeći način:

- **Regrutovanje:** Žene se javljaju na oglase za posao bejbisiterke, manekenke, frizerke, plesačice, konobarice, i sl. objavljen u novinama ili na internetu. Isto tako ih prijatelji ili rođaci pozivaju ili ohrabruju da traže prilike za "posao na Zapadu".⁴³
- **Prevara vezana za lična dokumenta:** Za prevoz i dokumenta staraju se organizovane kriminalne grupe.
- **Vezivanje dugom:** Lična dokumenta im se često po dolasku oduzimaju i žene se suočavaju sa velikom sumom novca koji duguju trgovcu za prevoz koji treba vratiti prostitucijom.
- **Prisila:** Često se pribegava nasilju kako bi se žene prisilile na prostituciju. Brojna su izveštavanja o ženama koje se drže u izolaciji, premlaćuju, siluju, prisiljavaju na upotrebu droge kako bi se "slomile" i naterale da rade.
- **Dalja eksploatacija:** Žrtve se dalje prodaju ili razmenjuju između kriminalnih grupa ili zemalja kako bi se osigurala "sveža roba" na tržištu, sprečilo otkrivanje i žrtve dezorijentisale tako da ne mogu uspostaviti kontakt koji bi im pomogao da pobegnu.

Trgovina ljudima već neko vreme predstavlja ozbiljan problem zemalja Jugoistočne Evrope. Regija je korišćena i kao tranzitna ruta i kao odredište, a sve više i kao zemlja porekla. Štaviše, blizina zemalja

⁴¹Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i decom, dopunjujući Konvenciju Ujedinjenih nacija o Transnacionalnom organizovanom kriminalu, koja je usvojena rezolucijom A/RES/55/25 od 15. novembra 2000. na 55. sednici Generalne skupštine Ujedinjenih nacija.

⁴²Prema članu 3. (a) Protokola: "Trgovina ljudima podrazumeva regrutovanje, prevoz, smeštaj ili prijem osoba, pretnjom ili upotrebom sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom, obmanom, zloupotrebom moći ili osetljivog položaja ili davanjem ili primanjem novca ili koristi radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija podrazumeva, najmanje, eksploataciju prostitucije drugih, ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili postupanje slično ropstvu, potčinjenost ili uklanjanje organa".⁴³ Prema istraživanju sprovedenom u Srbiji, 64% osoba koje vrše regrutovanje su poznanici žrtvama (Nikolić-Ristanović 2004).

porekla kao što su Moldavija, Rumunija i Ukrajina, s jedne strane, i zemalja kao što su Grčka i Italija koje su ulazne zemlje za EU, s druge strane, dozvoljavaju kriminalnim mrežama trgovine iz Albanije, Kosova, Bosne i Hercegovine, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" da tesno sarađuju.

Prisustvo međunarodnih oružanih snaga na Kosovu i u Bosni i Hercegovini – otprilike 20000 KFOR trupa, 7000 EUFOR trupa u BiH⁴⁴, i više od 250 međunarodnih organizacija i NVO-a na početku su stvorili značajnu potražnju za seksualnim uslugama u kasnim devedesetim godinama i ranim dvehiljaditim, i pretvorile Kosovo i Bosnu i Hercegovinu u odredište za žene žrtve trgovine.⁴⁵ Do januara 2004. godine UNMIK-ova lista barova i mesta zabranjenih za pripadnike KFOR-a i UNMIK-a, od kojih su za neke postojale sumnje da su uključeni u trgovinu ⁴⁶ je porasla sa 18 krajem 1990-tih, 75 u januaru 2001. god. na više od 200 do januara 2004. god.⁴⁷ U Bosni i Hercegovini i na Kosovu mnoga javna mesta na kojima se nude seksualne usluge zatvorena su zahvaljujući naporima agencija za sprovođenje zakona i među stranom klijentelom je smanjen broj pripadnika stranih trupa, zbog politike "zabrane" posećivanja.⁴⁸ Ovo je možda bio faktor koji je doprineo prelasku sa međunarodne na domaću klijentelu.

Iz odgovora na upitnik može se zaključiti:

- U Albaniji su 2003. godine krivično gonjene 24 kriminalne grupe umešane u trgovinu ljudima, dok je u prvih devet meseci 2004. razbijeno 13 grupa u 73 evidentirana slučaja trgovine ženama radi seksualne eksploatacije, sa 115 izvršilaca. Zabeleženo je, takođe, devet slučajeva trgovine decom, u koje je bilo umešano 11 izvršilaca. Ovi brojevi su niži u odnosu na ranije godine.
- U odnosu na druge zemlje u regiji, hrvatsko tržište za trgovinu ljudima je malo. 2004. godine bile su 3 organizovane kriminalne grupe sa 11 izvršilaca umešanih u 3 zabeležena slučaja. Tri izvršioca iz jedne organizovane grupe su procesuirana. Ovaj podatak ukazuje na to da je Hrvatska i dalje zemlja tranzita, iako ima informacija da se maloljetnice izvoze iz Bosne i Hercegovine na hrvatsku obalu u letnim mesecima radi seksualne eksploatacije.⁴⁹

⁴⁴ Od 1996-2004. godine SFOR trupe su brojale 32.000 na početku i 12.000 u 2003. godini. Trenutno EURFOR trupe imaju 7000 članova (<http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>). U 1999. KFOR je imao 46.000 trupa na Kosovu (<http://www.nato.int/kfor/kfor/about.htm>). U 2004. KFOR je imao približno 20.000 trupa na Kosovu (Amnesty International - <http://web.amnesty.org/library/index/ENGEUR050022004>).

⁴⁵ Videti Saopštenje za štampu Amnesty International-a *Kosovo: Trafficked women and girls have human rights* 5. juni 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>) i *Kosovo: International peacekeepers fuelling explosion in sexual exploitation, trafficking and human misery*, 6 May 2004; *Human Rights Watch Hopes Betrayed: Trafficking of women and girls to post-conflict Bosnia and Herzegovina for forced prostitution*, Vol 14, Broj. 9, novembar 2002; i *Kosovo UN troops 'fuel sex trade'*, *BBC news*, 5 June 2004, news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm.

⁴⁶ "Zabranjena" mesta takođe uključuju i lokale koji se smatraju nesigurnim za UNMIK osoblje uopšte, ne samo zbog onih za koje se sumnjalo da su bili uključeni u trgovinu ženama. Razgovor sa UNMIK-ovim službenikom, juli 2005.

⁴⁷ Delimičan razlog da je broj barova na listi "zabranjenih" porastao možda ima veze sa uspostavljanjem odeljenja za Trgovinu i procesuiranje pri UNMIK-u (TPIUs) u 2001. godini i zbog povećanog interesa UN-a za borbu protiv trgovine. Možda je bilo više od 18 barova za koje se sumnjalo da služe trgovini i prostituciji u 1999, ali u to vreme nije postojala policijska jedinica za ovu vrstu kriminala. Broj "zabranjenih" mesta može dati samo orijentacioni odraz indeksa rasta u trgovini i prostituciji. UNMIK Trafficking and Prosecution Investigative Unit's (TPIU) izveštaj *End of Year Report 2003*, Amnesty International (2004) i razgovor sa UNMIK-ovim službenikom, juli 2005.

⁴⁸ Navodno, u Bosni i Hercegovini međunarodno osoblje nije samo koristilo seksualne usluge već je navodno bilo uključeno i u slučaj trgovine. Videti tekstove *Outside the Law* i *Sex-slave whistle-blowers vindicated* Robert-a Capps-a, iz jula i avgusta 2002, www.salon.com.

⁴⁹ Ibid, str. 45.

- “Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija ” izvestila je o 21 evidentiranom slučaju, koji su uključivali 13 kriminalnih grupa sa 52 počinitelja.
- Srbija je zabeležila 17 slučajeva trgovine, od kojih je 8 procesuirano, sa 16 zabeleženih organizovanih kriminalnih grupa, od kojih je 7 procesuirano, sa ukupno 106, odnosno 103 počinitelja, dok je Crna Gora zabeležila 10 slučajeva u kojima je učestvovao 31 počinitelj. Kosovo je zabeležilo 82 slučaja, što je imalo za posledicu hapšenje 86 počinitelja. Međutim, broj organizovanih kriminalnih grupa uključenih u trgovinu nije poznat.

Većina žrtava su žene i devojčice koje su strankinje u zemljama u kojima se iskorišćavaju. Uglavnom su iz zemalja srednje i istočne Evrope. Moldavija, Rumunija, Ukrajina, Ruska Federacija, Bugarska i Litvanija se najčešće spominju kao zemlje porekla. Na primer:

- U Albaniji, broj žrtva kojima je pomoć pružila Međunarodna organizacija za migracije IOM je opao sa 455 žrtava u 2000. godini na 38 u 2003. godini. Od ovog broja 4 su bile iz Srbije i Crne Gore, dok su ostale žrtve (u ukupnom broju 15) bile iz Moldavije, Bugarske i Rumunije, što čini veliki pad u odnosu na 2000. godinu, kada je 155 stranih državljanke bilo pomognuto⁵⁰.
- U Bosni i Hercegovini, 53 žrtve su primile pomoć od strane IOM-a u 2003. godini, od kojih je većina bila iz Rumunije, Moldavije i Ukrajine, dok je 7% imalo poreklo iz Srbije i Crne Gore.
- U Hrvatskoj, 18 žrtava trgovine su evidentirane u 2003. godini, od čega su 2 bile državljanke Hrvatske.⁵¹
- Na Kosovu, 48% žrtava koje su dobile pomoć IOM-a u periodu 2000–2003. godine je bilo iz Moldavije, zatim slijedi 21% iz Rumunije, 14% iz Ukrajine. Druge su iz Bugarske, Albanije i Srbije i Crne Gore. Prema IOM-u, postoji značajan broj domaćih žrtva kojima se interno trgovalo (83 žrtve sa Kosova koje pominje IOM u 2003. godini), posebno maloletnice koje su imale oko 15 godina.⁵² Prema zvaničnim podacima UNMIK-ovog Odeljenja za trgovinu ljudima (THBS)⁵³ za 2004. godinu, 17 od 48 žrtava kojima je ovo odeljenje (THBS) pomoglo su bile iz Moldavije, 13 iz Albanije i samo 11 sa Kosova.
- U Srbiji, policija je evidentirala 109 žrtava trgovine u 2002. godini, a 49 u 2003. godini⁵⁴, od kojih je većina bila iz Rumunije, Moldavije, Ukrajine i Rusije.⁵⁵ Fenomen domaćih interno trgovanih žrtava, posebno maloletnica, je izgleda u porastu. U prvoj polovini 2004. godine, lokalna NVO ASTRA je pružila pomoć za 30 žrtava, od kojih su 22 bile domaće državljanke, a samo 8 strankinje.
- Slično je i u Crnoj Gori gdje je 12 žrtava trgovine primilo pomoć od lokalne NVO u 2003. godini, od kojih su 3 bile interno trgovana deca.⁵⁶
- U “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji” 132 strane državljanke su evidentirane kao žrtve trgovine, od kojih je 19% bilo mlađe od 18 godina, a 3-4% su bile mlađe od 15 godina. Zajednički izveštaj UNICEF/UNOHCHR/OSCE o trgovini ljudima u regiji ukazuje na rastući

⁵⁰ IOM (juli 2004), str. 17-18.

⁵¹ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004), str. 108.

⁵² Videti Amnesty International (2004) i IOM (juli 2004) str. 63 - 64.

⁵³ Podaci dati od strane UNMIK-ovog odeljenja za Trgovinu ljudima (THBS) koji je nedavno zamenjen odeljenjem za Trgovinu i prostituciju (TPIU).

⁵⁴ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004), str. 116.

⁵⁵ Nikolić-Ristanović i drugi (2004).

⁵⁶ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (mart 2005), str. 118.

problem sa interno trgovanim domaćim žrtvama.⁵⁷ Ovaj fenomen nije podkrepjen zvaničnim podacima nadležnih organa, koji evidentiraju određeni broj slučajeva svake godine.

Sledeći zaključci se mogu izvući u vezi sa trgovinom ljudima u Jugoistočnoj Evropi:

- U Jugoistočnoj Evropi uopšte, trgovina ljudima izgleda da je u opadanju – ili, ako ništa drugo, manje je vidljiva. Prema nedavnom izveštaju ⁵⁸:
 - Manje žrtava se vraća iz zemalja u regiji u svoje zemlje porekla,
 - Manji broj žrtava traži pomoć,
 - Veći broj žrtava se vraća iz zemalja Evropske unije u svoje zemlje porekla,
 - Manje ilegalnih migranata je registrovano u tranzitnim zemljama regije,
 - Manje je izveštaja o trgovini ljudima u ovoj regiji.

- Promena profila žrtava je zabeležena, a posebno povećan broj domaćih žrtava interno regrutovanih. Iako se podaci IOM-a i zvanični podaci nadležnih domaćih organa donekle razlikuju, posebno u “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji ” i Kosovu, problem domaćeg regrutovanja se ne može marginalizovati.

- Izgleda da je trgovina preko jedne granice, kao i interna trgovina domaćih žrtava koje služe povećanom tržištu seksualnih usluga, kako lokalnom tako i regionalnom, i dalje ozbiljan problem. Kada jednom interno trgovane žrtve steknu neko “iskustvo”, mogu se prebaciti preko granice. Ipak, za mnoge zemlje trgovina ljudima nastavlja da se smatra pitnjem ilegalne migracije – čiji su uzroci problem neke druge države. Interno trgovane žrtve se smatraju delom starog zanata prostitucije i još uvek treba da budu prepoznate kao rastući fenomen od strane nadležnih organa date držve. Ovo ima svoje implikacije na žrtve (kojima se negira pravo na zaštitu i podršku), kao i na agencije koje sprovode zakon (gde je deportacija upućena na duge istrage u vezi sa organizovanim kriminalom). Ovo može objasniti zašto u celoj Evropi postoji mali broj istraga o organizovanom kriminalu u vezi sa trgovinom ljudima .

- U poređenju sa prethodnim godinama, žrtve kojima je pomogao IOM u 2003. godini pokazuju povećanu svest o mogućnostima da budu trgovane, ali su ipak bile spremne na rizik napuštajući svoju zemlju porekla. Iako se regrutovanje i dalje oslanja na dobro uhodane metode (videti gore), primećeno je da žene koje su i same najčešće bile žrtve trgovine, vrše regrutovanje. Ova vrsta regrutovanja se oslanja na suptilna sredstva kontrole kroz zajedničko znanje o tome odakle žrtve dolaze i ko su im članovi porodice.⁵⁹

Većinu regrutovanja vrše osobe koje su iste nacionalnosti kao i žrtve, nakon čega se žrtva prebacuje na strana tržišta. Čini se, međutim, da je regrutovanje žrtava iz Moldavije za tržišta u Bosni i Hercegovini i “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji” vršeno od strane trgovaca baš iz ovih zemalja. Ovaj novi trend možda navodi na zaključak da postoji povećana potražnja na ovim tržištima, ili su organizovane kriminalne grupe iz ovih država postale moćnije i žele da isključe posrednika.

- Na Kosovu i u Bosni i Hercegovini, trgovane žene koje su bile uključene u komercijalni seks biznis izgleda da imaju bolje uslove za život – niska, ali redovna primanja i bolji privatni smeštaj. Nasilje radi kontrolisanja žrtava izgleda da se smanjuje i biva zamenjeno boljim

⁵⁷ Ibid. str. 110.

⁵⁸ UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR (2005): Trgovina ljudima u Jugoistočnoj Evropi 2004 - fokus na prevenciji. Mora se naglasiti , međutim, da su podaci koji dolaze iz različitih izvora često kontradiktorni. Stoga se svaki zaključak o pozitivnim ili negativnim kretanjima mora donositi sa velikom oprežnošću.

⁵⁹ Npr. u Nemačkoj, od 1110 osumnjičenih trgovaca, za 31% se sumnja da dolaze iz Srednje ili Istočne Evrope, od kojih 21% čine žene, često i same prostitutke, koje sada regrutuju žene u svojim zemljama porekla ili ih dovode u javne kuće, odnosno tamo ih nadziru (BKA, Izveštaj o stanju organizovanog kriminala o trgovini ljudima, 2003).

tretmanom, da bi se izbeglo neželjeno skretanje pažnje, a što se čini u kombinaciji sa nenasilnim formama kontrole kao što su ovisnost o drogama i alkoholu.⁶⁰

- Domaća klijentela i domaća tržišta rastu i razvijaju se. Zatvaranje barova i klubova u Bosni i Hercegovini dovelo je do pomeranja tržišta u tom smislu da se sada seksualne usluge nude u privatnim stanovima i putem " Eskort " službi za pratnju, što je mnogo teže za otkrivanje i kontrolu. Takođe, usled zabrana nametnutim stranim trupama u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, tržište seksualnog iskorišćavanja sada prvenstveno služi domaćoj klijenteli⁶¹. Ovo se čini rastućim trendom ne samo u Bosni i Hercegovini i na Kosovu već i u regiji, uzrokujući nove opasnosti i izazove za javno zdravlje.⁶²
- Deca čine značajan udeo u broju žrtava. U nekim zemljama Jugoistočne Evrope 50% žrtava, čak i više od toga, su navodno mlađe od 18 godina, što znači da su deca.⁶³ Zemlje kao što su " Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija ", Srbija i Albanija takođe beleže trgovinu decom radi prosjačenja, prostitucije ili manje vidljivih svrha kao što su ilegalno usvajanje ili vađenje organa radi presađivanja. Mada je zabeležen veoma mali broj slučajeva, primećeno je i trgovanje muškarcima i dečacima iz Albanije radi seksualnog iskorišćavanja. Grčka je prvenstveno odredište za trgovanu decu iz Albanije. Prema izveštajima iz medija, u leto 2004. godine deca su, navodno, bila krijumčarena u Atinu radi organizovanog prosjačenja za vreme trajanja Olimpijskih igara.⁶⁴
- Pored nasilja i zastrašivanja, korupcija i prevara se pojavljuju kao rašireno sredstvo za pomaganje i omogućavanje trgovine i zaštitu tog biznisa. Trgovina ljudima zahteva da javni službenici zatvore oči pred tim problemom (kao kod interne trgovine), ili da aktivno sarađuju (službenici na vizama, službenici za imigraciju, osoblje ambasada, carina, granične policije, policije, službenika koji izdaju radne dozvole i drugi). Redovna zaštita od strane političara ili osoba od uticaja, ili profesionalaca iz privatnog sektora (putničke agencije, uslužne delatnosti i drugo) u različitim fazama lanca trgovine su veoma važni za ovaj kriminal, omogućavajući kriminalcima zavidan nivo fleksibilnosti i prilagodljivosti naspram napora koje čine agencije za sprovođenje zakona. Saradnja ili tajni dogovor službenika agencija za sprovođenje zakona i službenika koji rade u krivičnoj oblasti, uticajnih političara su potrebni da bi se zaštitili trgovci od krivičnog gonjenja, a u cilju smanjivanja štete po kriminalne mreže⁶⁵.

⁶⁰ IOM (juli 2004), str. 10-12.

⁶¹ Do 90% klijentele na Kosovu su muškarci sa Kosova, IOM (juli 2004), str. 67, citiranje UNMIK's TPIU.

⁶² Videti IOM (juli 2004), str. 10-12 i Obradović (2004).

⁶³ Save the Children (2004).

⁶⁴ Süddeutsche Zeitung 30 juni 2004.

⁶⁵ Savet Evrope (2002): Trgovina ljudima i korupcija (PACO Programme, TP 28 rev), Strazbur.

3.1.4 Krijumčarenje osoba

Globalizacija doprinosi značajnom porastu krijumčarenja osoba⁶⁶ i trgovine ljudima, pri čemu su i krijumčarenje i trgovina postali globalni poslovi organizovanih kriminalnih grupa⁶⁷.

U Evropi, krijumčarenje osoba – kao jedan od izraza ilegalne migracije – predstavlja pitanje visokog političkog naboja i nalazi se na samom vrhu dnevnog reda Evropske unije već neko vreme, među ostalim stvarima koje su vezane za proširenje EU-a, slobodu kretanja ljudi i pristupa tržištima rada ili ksenofobiju i rasizam. Na primer, retorika u vezi nedavnog referenduma o ustavu Evropske unije u Francuskoj i Holandiji sadržavala je, između ostalog, i nedostatak spremnosti da se primi veliki broj stranaca.

Jugoistočna Evropa je uglavnom tranzitno područje za krijumčarenje osoba. Vezano za krijumčarenje osoba i organizovani kriminal, mogu se konstatovati sledeća kretanja i problemi:

- Sve veći broj evropskih zemalja govori o organizovanom kriminalu u vezi sa krijumčarenjem ljudi, od čega veliki deo dolazi preko "balkanskog puta". Iz odgovora zemalja proizilazi jaka uloga organizovanih kriminalnih grupa sa sve sofisticiranijim sredstvima koja se koriste za krijumčarenje, kao i saradnjom različitih kriminalnih grupa duž krijumčarskih ruta. Na primer:
 - Pre zatvaranja morske rute krijumčarenja iz Albanije u Italiju, približno 95.000 imigranata je iskoristilo ovaj način da uđu u Evropsku uniju, čime je ostvareno između 58-96 mil. evra između 1999. i 2002. Broj imigranata je od tada smanjen. Korišćenje zemaljskih ruta od tada je dobilo na značaju, posebno granica sa Kosovom, gde 174 km duga granica koja pokriva slabo pristupačan planinski teren, i dalje je slabo ili nikako nadzirana.⁶⁸ U prvih devet meseci 2004. godine, podaci govore o 365 slučajeva ilegalnog prelaska granice i organizovanja i pomaganja u ovom procesu, uključujući 644 izvršioca, uglavnom po poreklu Kosovara. Što se tiče slučajeva, Albanija je zabeležila 16 slučajeva u koje je umešano isto toliko organizovanih grupa, uključujući ukupno 58 izvršilaca, u 2003. godini. Čini se da severnu granicu Albanije naročito koriste za ilegalno prebacivanje (ljudi i oružja, droge i drugih roba) albanske grupe, u uskoj saradnji sa organizovanim kriminalnim grupama iz "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Kosova i Srbije;
 - Hrvatska je takođe zemlja tranzita za migrante koji dolaze sa istoka (Avganistance, Iračane, Kurde, itd.). Hrvatska izveštava da se krijumčarenje preko njene teritorije organizuje u saradnji sa krijumčarima iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore, u kojima je uspostavljeno nekoliko centara za primanje migranata dok čekaju da budu prebačeni preko granice. Veliki deo krijumčarenja migranata u Hrvatskoj je koncentrisan i ide preko Zagreba. U 2004. godini, zabeleženo je 15 slučajeva organizovanog kriminala za krijumčarenje ljudi, uključujući 11 grupa, od kojih je 7 procesuirano.

⁶⁶ Članom 3. Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom u dodatku Konvencije UN-a o Transnacionalnom organizovanom kriminalu, krijumčarenje se definiše kao "...omogućavanje, radi sticanja direktne ili indirektno finansijske ili druge materijalne koristi, ilegalnog ulaska osobi u državu potpisnicu čiji ta osoba nije državljanin ili u kojoj nema stalno prebivalište."

⁶⁷ Evropsko stanovništvo stari i raste sporije nego u zemljama u razvoju, čime nastaje potreba za radnom snagom i to postaje atraktivno odredište za migrante. Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije, od 130 miliona međunarodnih migranata globalno, nekih 20 do 40 miliona su neregularni migranti, a u svakom trenutku oko 4 miliona neregularnih migranata nalazi se u pokretu. Za nekih 300000 do 450000 neregularnih migranata veruje se da godišnje uđu u bogate zemlje Zapadne Evrope. U isto vreme, zahtevi za azil u 2003. godini su dostigli najniži nivo u poslednjih 20 godina, ukazujući na smanjenje zakonitih migranata, ali ne nužno i nezakonitih ulazaka i boravaka u Evropskoj uniji. Videti Savet Evrope (2005), str. 35.

⁶⁸ IOM (juli 2004), str. 70.

- U 2003. godini "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" beleži 8 slučajeva organizovanog krijumčarenja osoba, u šta su uključene 4 grupe, sa ukupno 12 osumnjičenih osoba;
- Prema podacima iz Crne Gore, 257 ilegalnih prelazaka granice zabeleženo je u 2003. godini, a 372 u prvih devet meseci 2004. godine, dok je u Srbiji evidentirano 27 slučajeva organizovanog kriminala za krijumčarenje osoba, u šta je bilo uključeno 16 grupa sa 64 izvršioca, od kojih je procesuirano 19 predmeta, 5 grupa, odnosno 37 osoba;
- Na Kosovu je zabeleženo 234 slučaja krijumčarenja osoba, dok stepen organizacije i broj grupa nisu navedeni.

Prema podacima Interpola, balkanski put u Zapadnu Evropu koristi se za krijumčarenje migranata iz azijskih i srednjeistočnih zemalja preko Irana, Turske i Bugarske.⁶⁹ U poređenju sa trgovinom ljudima, za krijumčarenje ljudi potrebno je manje operativnih finesa, imajući na umu manje kompleksne ciljeve ovog tržišta kriminala. Složenost kriminalnih grupa je tako određena složenošću prebacivanja migranata preko granice. Grupe na srednjem nivou u mogućnosti su da pruže kompletan putni aranžman, od nabavljanja lažnih ili krivotvorenih isprava do prelaska međunarodnih granica ilegalnim sredstvima ili pomoću podmićivanja, oslanjajući se na prevoznika preduzeća i putne agencije koji su često direktno povezani sa krijumčarima ili su i sami krijumčari. Grupe na višem nivou mogu osigurati logističku podršku migrantima u zemlji krajnjeg odredišta, obično na osnovu veza sa društvom iste etničke pripadnosti ili državljanstva iz te zemlje.

Nekoliko puteva se koristi za krijumčarenje migranata u Zapadnu Evropu, kopnom ili vazduhom. Glavna osobina ovog tržišta na Balkanu je njegova veoma regionalna karakteristika. Aerodromi koji su se ranije koristili za imigrante sa Istoka, kao što su Sarajevski i Tuzlanski aerodrom u Bosni i Hercegovini, su zatvoreni za takav prevoz zbog uvođenja boljeg viznog i graničnog režima. Od kada je takav sistem uveden, ilegalni migranti su se samo premestili na druge aerodrome, kao što je npr. Prištinski aerodrom na Kosovu. Drugim rečima, ulazno mesto se pomera tamo gde su vizni režim i granična kontrola najliberalniji, što dopušta jednostavno putovanje iz Istambula, Budimpešte, Sofije, itd. i nastavak kopnenim putem na Zapad. Donošenje Uredbe n° 2005/16 o kretanju lica u i iz Kosova iz jula 2005. godine je usmereno na poboljšanje granične kontrole i primarno cilja na operacije organizovanog kriminala i trgovinu ljudima.

- Drugi trend koji su zemlje uočile je da su neke osobe koje su ranije bile umešane u trgovinu ljudima prešle na krijumčarenje osoba i roba preko granice. Razlog za to može biti povećana opasnost da budu uhvaćeni u trgovini zahvaljujući naporima službi za sprovođenje zakona ili zbog konsolidovanja grupa trgovaca. U svakom slučaju, uočljivo je da veština stečena u jednoj vrsti kriminalne delatnosti može lako da se primeni na drugu delatnost, kako se kriminalna tržišta menjaju i razvijaju.

Iako mreže koje se bave trgovinom ljudima na području Balkana imaju koren uglavnom u Istočnoj Evropi, mreže krijumčara potiču čak iz Bangladeša, Pakistana, Indije i Kine. Ogromna većina praćenih migranata, međutim, i dalje su državljani Turske. Što se tiče migranata iz Afrike, putevi koji se koriste za ulazak u Evropu, od Severne Afrike do Južne Evrope, preko Mediterana, mnogo su opasniji nego balkanski put, jer na njima – na moru – stotine ljudi umre svake godine.⁷⁰

Što se tiče tačnog broja migranata, postoji precizna linija između trgovine ljudima, što podrazumeva trajniju eksploataciju, i krijumčarenja osoba preko granice, često nedovoljno uočljiva za države, uprkos protokolima uz Konvenciju Ujedinjenih nacija o transnacionalnom organizovanom

⁶⁹ Videti www.interpol.org.

⁷⁰ Veruje se da je više od 3000 ljudi ubijeno između 1995. i 2003. godine kada su pokušali da dođu do Španije; više od 400 u 2003. kada su pokušali da dođu do Sicilije. U avgustu 2004. 28 osoba se utopilo u blizini Sicilije.

kriminalu. Brojevi prokrijumčarenih i prodatih osoba često su pomešani, delimično zato što je za rešavanje problema krijumčarenja potrebno manje sredstava i tu se računa na deportovanje, dok trgovina ljudima zahteva složenu istragu, kao i zaštitu za žrtve, što pruža motivaciju za deportovanje žrtava i smanjenje njihovog broja.

Politika protiv krijumčarenja osoba ponekad dopušta nenamerne negativne posledice sa stanovišta ljudskih prava. Budući da zakonit ulazak u Evropsku uniju postaje teži i granične kontrole strožije, migranti se sve više oslanjaju na krijumčarske organizacije za organizaciju prevoza. Ovo ne važi samo za "ekonomske migrante" nego i za izbeglice. Smatra se da je od osamdesetih godina - a posebno od kraja hladnog rata - pitanje azila za političke izbeglice prvo rešavano putem imigracionih kontrola, dok je u skorije vreme "tvrđava-pristup" kojim se pečate spoljašnje granice Evropske unije i inicijative kao što je Protokol o krijumčarenju Ujedinjenih nacija, koji ostavljaju veoma malo otvorenih legalnih puteva - dovelo do kriminalizacije izbeglica, gurajući ih u ruke krijumčarima.⁷¹ Nedavna istraživanja potvrdila su :

- Velika većina osoba koje traže azil, a koje stignu u Evropu, tražila je pomoć "krijumčara ljudima" u nekoj fazi svog putovanja;
- Efekat blanketnih zakonskih mera je takav da se njima oni koji traže azil odvrćaju od korišćenja sigurnijih oblika "lažne" migracije (npr. putovanje na redovnom avionskom letu sa krivotvorenim ispravama) i okreću "skrivenim" sredstvima koja su i skuplja i opasnija za žene, decu i muškarce koji putuju (npr. putovanje u zaključanom kamionu).

⁷¹ John Morrison 2001: Kako inicijative protiv trgovine kriminalizuju izbeglice (CARF 61, april/maj 2001).

3.1.5 Krijumčarenje legalnom robom

Krijumčarenje podrazumeva nezakoniti transport roba preko granica radi utaje odnosno izbegavanja plaćanja poreza i carina na takve robe. Organizovani kriminal povezan s krijumčarenjem uobičajeno se bavi visoko tarifnim akciznim robama poput cigareta, alkohola i nafte i naftnih derivata, ali i vozilima i naoružanjem. Prema odgovorima datim na ovaj upitnik, u većini projektnih područja krijumčarenje je tržište za organizovani kriminal. Nedavno istraživanje provedeno u ovom regionu pruža koristan istorijat u vezi s tim zašto je Balkan jedinstven u ovom pogledu:

“... [regionalna] nestabilnost u proteklih trinaest godina ugrozila je efikasno sprovođenje zakona u celom regionu, povećala je značajno troškove regionalne trgovine i, shodno tome, udele u krijumčarenju, što je za posledicu imalo to da je on postao uzgajalište organizovanog kriminala u regionalnim razmerama.”⁷²

Rat na Balkanu tokom 1990-ih godina, uopšte, i trgovinski embargo i embargo na uvoz naoružanja Srbiji, konkretno, stvorili su jedinstvene mogućnosti i kreirali potražnju za visoko tarifnim robama – naftom i naftnim derivatima, cigaretama i alkoholom. Ratna dejstva su za sobom povlačila dodelu unosnih uvoznih dozvola i od strane države odobreno krijumčarenje u Srbiju, što je podrazumevalo i simbiotički odnos između službenika sigurnosti, političara, službi i organa za sprovođenje zakona, policije i carinskih službenika s jedne, i organizovanih kriminalaca s druge strane. Sankcije su doprinele razvoju regionalnih krijumčarskih kanala, kroz Bugarsku, Rumuniju, “Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju”, Crnu Goru i Albaniju, putem kojih su krijumčareni nafta i naftni derivati, cigarete, naoružanje i ostale robe. Krijumčarenje je stoga postalo značajan izvor prihoda za različite grupe, od političkih elita do ljudi koji borave u pograničnim područjima, koji su se oslanjali na korupciju, kako na nižim tako i na višim nivoima, kao na glavni deo krijumčarskog poslovanja.⁷³

Iako je obim poreske i carinske utaje i krijumčarenja, usled normalizacije u regionu, smanjen, krijumčarenje i dalje predstavlja značajan oblik kriminala. Krijumčarske mreže upostavljene tokom 1990-ih godina su još uvek veoma aktivne, i razgranale su se na krijumčarenje i nedozvoljenu trgovinu svim robama, nezakonito ili zakonito, uslovljene zahtevima regionalnih ili zapadnih tržišta. Dosadašnji napori na uspostavljanju režima PDV-a i liberalnija trgovina između ovih zemalja služiće funkciji smanjenja – ali ne i potpunog ukidanja – ovisnosti o prihodima od akciza i carina. U tom kontekstu, regionalna privreda i javni budžet će i dalje trpeti gubitke.

U širem kontekstu, Evropa je i dalje glavno duvansko tržište. Na zemlje članice Saveta Evrope otpada nekih 30% svetske proizvodnje cigareta, 60% globalnog izvoza i više od 50% globalnog uvoza. S obzirom na veličinu tržišta i potencijal za zaradu dodatnog profita prilikom izbegavanja davanja iz ostvarenih prihoda, nekih 25% cigareta proizvedenih na globalnom nivou ili više od 210 milijardi cigareta (razlika između prijavljenog izvoza i uvoza) ide na crno tržište. Od toga, za otprilike jednu trećinu se smatra da se krijumčari u i unutar zemalja članica Saveta Evrope. Odnedavno uvedena zabrana pušenja na javnim mestima u zemljama EU, poput one u Republici Irskoj i Italiji mogla bi delovati u pravcu smanjivanja tržišta u Zapadnoj Evropi. I pored toga, zemlje Istočne Evrope će verovatno ostati najveći potrošači cigareta u doglednoj budućnosti.

U Jugoistočnoj Evropi, Grčka je čini se jedna od najvećih zemalja iz kojih krijumčarene cigarete odlaze u Evropu, dok je Italija ključna destinacija i zemlja tranzita⁷⁴. Stoga nije iznenađujuće to što, u pogledu krijumčarenja cigareta, zemlje Jugoistočne Evrope i dalje izražavaju zabrinutost, i to u ništa manjoj meri zbog toga što to predstavlja sastavni deo jednog većeg problema privrednog kriminala.

⁷² Videti izveštaj Centra za demokratske studije *Corruption, Contraband and Organised Crime in Europe* (2003), p. 8.

⁷³ *Ibid.*, p. 9.

⁷⁴ Videti RILO-Regionalni obaveštajna kancelarija za vezu (2001).

Ostale robe se takođe krijumčare: akcizna roba (alkohol, nafta i naftni derivati), prehrambeni proizvodi i stoka, odeća i tkanine, itd., a sve one su zasnovane na sličnim metodama i mrežama. Odgovori ukazuju na sledeće:

- U Albaniji, u 25% svih slučajeva krijumčarenja zabeleženih u 2003. godini radi se o stoci, dok se u 19% slučajeva radi o duvanu, iza kojeg slede prehrambeni proizvodi, alkohol, te nafta i naftni derivati. U 2004. godini broj zabeleženih slučajeva skoro je udvostručen na 164, od kojih se kod većine radi o akciznoj robi čija vrednost dostiže približno 144000 evra. Kada se radi o predmetima koji se odnose na organizovani kriminal, u Albaniji je zabeleženo 14 slučajeva u koje je upleten isti toliki broj organizovanih grupa, sa ukupno 62 izvršioca. Piratstvo i krivotvorenje u velikoj meri se odnose kako na robe proizvedene u inostranstvu tako i na one proizvedene u Albaniji, poput bezalkoholnih pića.
- Bosna i Hercegovina je obavestila o povećanju krijumčarenja i prodaje piratskih proizvoda svih vrsta (alkohol, duvan, hrana, itd.), naime onih proizvedenih u susednim državama koji su poznati i koje domaći potrošači vole. U 2003. godini, BiH je zabeležila 19 slučajeva krijumčarenja koji su za posledicu imali gubitak javnih prihoda u iznosu od 14.168.058 evra, dok je u 2004. godini bilo 22 slučaja krijumčarenja koja su uzrokovala ukupan gubitak od 28.301.319 evra⁷⁵. Glavni razlog za cvetanje krijumčarenih tržišta leži u iscepkanosti bosanskohercegovačkog unutrašnjeg ekonomskog prostora, koji omogućava jedinstvene uvete za poreske i carinske utaje u regiji, i postojanje tržišta koja prodaju krijumčarenu robu kao što je pijaca Arizona u Brčko Distriktu. Za očekivati je da će zajednički napori Kancelarije Visokog Predstavnik i Vlade BiH iz 2004. i 2005. godine na ujedinjavanju fragmentiranog sistema prikupljanja poreza i uspostavljanju Uprave za indirektno oporezivanje dati pozitivne rezultate u budućem periodu.⁷⁶
- Hrvatska uglavnom pati od krijumčarenja akciznih roba, sa prijavljenih 18 slučajeva vezanih za organizovani kriminal, u koje je upleteno 17 grupa sa 127 počinitelaca, od čega su 17 slučajeva, 12 grupa odnosno 101 počinitelj krivično gonjeni, što je do sada imalo za posledicu donošenje osuđujuće presude u jednom od predmeta.
- Krijumčarenje cigareta u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" obavlja se uglavnom preko albanske i grčke granice, što je takođe glavni put za krijumčarenje tehničke opreme poput mobilnih telefona, kompjutera i delova za kompjutere. Tekstilna roba poreklom iz Kine krijumčari se preko Turske i Bugarske, što takođe predstavlja izvor prehrambenih proizvoda krijumčarenih u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju". Očigledno je, međutim, da se krijumčarenjem hrane opslužuje domaće tržište i da je ono povezano sa brojnim pojedinačnim prelascima u privatnim vozilima radi transporta malih količina roba, tzv. "mravlji metod". U ovaj vid krijumčarenja hrane očigledno su upleteni nezaposleni ili nedovoljno zaposleni ljudi koji pokušavaju da zarade dodatne prihode. Prepakivanje, menjanje deklaracije proizvoda, i prodaja prehrambenih proizvoda kojima je istekao rok trajanja, kao i krivotvorenje prehrambenih proizvoda popularnih kod domaćih potrošača iziskuje, s druge strane, veću sofisticiranost. Tokom 2003. godine u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" otkriveno je 8 organizovanih grupa koje su bile upetljane u krijumčarenje, a prijavljena su 174 slučaja. U prvih 9 meseci 2004. godine, državni organi vlasti zaplenili su akcizne robe, uglavnom cigarete i alkohol, u ukupnoj vrednosti od približno 105 miliona MKD ili 1,72 miliona evra.
- Slično tome, u Crnoj Gori zaplenjeno je približno 1,7 miliona evra, isto tako u cigaretama ili alkoholu. Pored toga, zapaženo je i krijumčarenje akciznih roba, nafte i naftnih derivata

⁷⁵ Podatke su obezbedile Poreske uprave Republike Srpske, Federacije BiH i Distrikta Brčko.

⁷⁶ Za odluke Visokog predstavnika u ovoj oblasti za 2004. i 2005. godinu videti

www.oht.int/decisions/econdec/archive.asp.

između Crne Gore i Bosne i Hercegovine, te krijumčarenje stoke preko albanske granice. Krijumčarenje i prodaja duvana u Crnoj Gori u devedesetim godinama, sada je smanjeno zbog kombinovanih međunarodnih pritisaka i napora domaćih vlasti.⁷⁷

- Srbija je uveliko umanjila krijumčarenje akciznim robama nakon promene režima u 2000. godini. Nakon što je zatvoren poznati put krijumčarenja cigareta preko Crne Gore, novi putevi vode preko Kosova, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Bugarske, Rumunije i Hrvatske. Krijumčarenje roba koje se prepakivaju i prodaju na tržištu relativno je novi trend u regionu, ne samo u Srbiji. U 2003. godini zabeleženo je 17 slučajeva krijumčarenja povezanih s organizovanim kriminalom, u koje je bilo upleteno 9 kriminalnih grupa sa 70 izvršilaca, od kojih je u 16 slučajeva bilo angažovano 7 grupa sa 32 izvršioca koji su krivično gonjeni.
- Alkohol i cigarete krijumčarene u Kosovo porekla su iz Slovenije, Austrije, Srbije, Crne Gore, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i Grčke, dok su krivotvorene robne marke proizvedene uglavnom na Kosovu, ali takođe i u susjednim zemljama iz kojih su krijumčarene na Kosovo. U 2004. godini i prvoj polovini 2005. godine, zabeležena su 332 slučaja krijumčarenja roba u koje je bilo upleteno približno 467 ljudi.

Krijumčarenje cigareta – kako se odvija?

- Kriminalne organizacije koriste prednosti unutartranzitnog sistema prometa, osmišljenog kako bi se omogućilo privremeno odlaganje plaćanja poreza i carina radi pospešivanja međunarodne trgovine. Krijumčarske organizacije koriste posredničke kompanije, od kojih su većina fiktivne na Balkanu, kako bi plasirale narudžbine za duvan i cigarete. Kupoprodajna, često fiktivna, kompanija potom izdaje uputstvo da droga bude transportovana u druge zemlje izvan Evropske unije. "Višestruke transakcije koje se izvrše pre nego što nezakonite isporuke dođu do svoje krajnje destinacije imaju za svrhu isključivo prikrivanje identiteta stvarnog kupca, a čija uloga je da snabdeva krijumčarske organizacije."⁷⁸ Za cigarete se potom pribavlja nova dokumentacija i kanališu se na lokalno crno tržište ili se krijumčare nazad u Evropsku uniju. Borba protiv međunarodnih krijumčarskih mreža za krijumčarenje duvana se čak i otežavam, zahvaljujući uskom gledanju na ovaj problem kao na isključivo pitanje poreske utaje.
- Organizovane kriminalne mreže koriste prilike i slabe strukture kontrole oslabljene ili loše vođene države. Krijumčarene cigarete i ostala akcizna roba su najupečatljivije, dok se pogrešno predstavljanje i nedovoljno izveštavanje o vrednosti roba često prikriva zakonitim teretom. Korupcija carinskih i graničnih službenika od ključnog je značaja za ovu aktivnost. Koriste se lažne isprave i fakture za teret koji prelazi granicu bez "kooperativnih" službenika. Rasprostranjeni metod oslanjanja na lažne lične isprave i fiktivne kompanije, koji se koristi za krijumčarenje i za poreske i carinske utaje u regionu, ukazuje na izvestan stepen sofisticiranosti onoga što se čini kao razvijeno i aktivno tržište, često ukazujući na postojanje komunikacije između organizovanih kriminalnih grupa i korumpiranih javnih organa.
- U središtu organizovanog krijumčarenja cigareta postoji fina linija između zakonite sfere, kada se neoporezovane cigarete naručuju i nabavljaju, i nezakonite sfere, kada se za

⁷⁷ OLAF Saopštenje za štampu OLAF/12/2003, Olaf prezentuje dokaze u sudskom procesu "Crnogorska veza" - uključenost u međunarodnu trgovinu cigaretama, 30. april 2003, europa.eu.int/olaf; Članak *Istraga o crnogorskoj ulozi u ilegalnoj trgovini cigaretama*, Financial Times, 9. avgust 2001; Članak *Crna Gora: Premijer poriče navode o krijumčarenju cigaretama*, Radio Slobodna Evropa, 7. november 2003. godine i Transport, krijumčarenje i organizovani kriminal, Centar za demokratske studije, Sofija, 2004.

⁷⁸ Savet Evropske unije (2004).

nabavljene pošiljke pribavlja lažna dokumentacija ili se plasiraju na crno tržište. Upravo je ovo nesigurno područje to u kojem su multinacionalne duvanske kompanije navodno u dosluhu sa organizovanim kriminalcima, ili gde prema potrebi tvrde da ne znaju ništa o uveliko zloupotrebljavanom tranzitnom prometu, često uz znanje ili umešanost javnih organa vlasti. Oba ova aktera izvlače najveće koristi iz ovakvog krijumčarskog plana delovanja:⁷⁹

- Krijumčarenjem se stimuliše potražnja u kojoj se nudi roba sa niskom cenom, bez umanjenja veleprodajne cene. Štaviše, održavanje konkurencijske prednosti na tržištu nudi podsticaje za tajne dogovore između proizvođača i organizovanih krijumčara, čime se dalje pothranjuje ovaj začarani krug;
- Krijumčarenje služi kao strategija za ulazak na tržište, budući da se njime po niskim cenama stavljaju robne marke cigareta na raspolaganje mladoj populaciji potrošača, svesnoj značaja ličnog imidža, u zemljama sa niskim prihodima;
- Proizvođači duvana koriste činjenicu o prisutnosti krijumčarenja kako bi potajno na političkom nivou zagovarali potrebu za smanjenjem poreza, tvrdeći da su visoki akcizni porezi glavni podsticaj za krijumčarenje.⁸⁰

Trendovi u Jugoistočnoj Evropi

- Zahvaljujući postepenoj normalizaciji regiona, umanjeno je krijumčarenje preko nelegalnih graničnih prelaza. U regionu se trenutno realizuje reforma granične službe i carine, i to posredstvom programa pomoći Evropske unije, poput misije CAFAO pri Evropskoj komisiji u Bosni i Hercegovini od 1997. godine, i u Srbiji i Crnoj Gori i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", u ranim dvehiljaditim godinama.
- Bolja pogranična kontrola i zatvaranje nelegalnih graničnih prelaza mogli su uticati na to da se krijumčarsko tržište počne oslanjati na legalne granične prelaze, za šta je potreban više sofisticiran metod delovanja i oslanjanje na predočavanje lažne dokumentacije i ličnih isprava, na fiktivne kompanije i korupciju, kako bi se utrli putevi upliva u zakonite strukture. Budući da krijumčarenje legalnih roba odgovara na ekonomske i tržišne podsticaje, naponi na sprovođenju zakona i stroža granična kontrola ne mogu biti univerzalni lek za rešavanje ovog problema. Moguće rešenje trebalo bi da sadrži kombinaciju ekonomskih i represivnih mera.

⁷⁹ Joosens i Raw (1998).

⁸⁰ U 2002. godini, Evropska zajednica je tužila američke kompanije za proizvodnju duvanskih proizvoda zbog dosluha sa kriminalnim organizacijama, koji je doveo do godišnjeg gubitka u porezima i carinama za Evropsku uniju izraženim u milijardama evra. Optužbe su sadržale i krivična dela pranja novca, korupcije i trgovine sa terorističkim grupama i državnim sponzorima terorizma – iz žalbe Evropske unije od 10. jula 2002. godine; videti, takođe, medijsko saopštenje za javnost od 31. oktobra 2002. U julu 2004. godine, kompanija Philip Morris International je obznanila da je postigla sporazum sa Evropskom komisijom prema kojem će platiti milijardu dolara Evropskoj komisiji i preduzeti mere za kontrolu krijumčarenja. Zauzvrat, Evropska komisija se složila da će odustati od tužbe na sudu Sjedinjenih Država (www.ash.org.uk/html/press/040709.html).

3.1.6 Pranje novca

Jedan zajednički imenitelj za sve organizovane i teške oblike kriminala je ostvarivanje dobiti. Na takav nezakonit način ostvarene dobiti mogu se ponovo ulagati u kriminalne poslove ili legalne poslove, mogu se utrošiti ili sakriti od lica javnosti. Radi sprečavanja njihovog oduzimanja i konfiskacije, sredstva ostvarena kroz kriminalne aktivnosti prolaze kroz postupak pranja, kako se nakon toga ne bi uvidela razlika između ovih sredstava i legitimno zarađenog novca.

Prijavlivanje sumnjivih finansijskih transakcija širom Evrope doživelo je porast u nekoliko proteklih godina,⁸¹ što se potencijalno može odraziti ne samo na povećanje aktivnosti pranja novca, nego i na energične aktivnosti na praćenju finansijskih tokova namenjenih za finansiranje terorizma nakon 11. septembra, proširenu listu subjekata za prijavljivanje, i poboljšane sisteme za borbu protiv pranja novca u mnogim evropskim zemljama, uz aktivnije jedinice za finansijsko obaveštavanje.⁸²

Pod uticajem ovakvih kretanja, zemlje Jugoistočne Evrope su, takođe, pristupile uspostavljanju okvira za borbu protiv pranja novca i jedinica za finansijsko-obaveštajne poslove, od kojih su većina još uvek na početku procesa formiranja. U Bosni i Hercegovini, "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", Kosovu i Crnoj Gori finansijsko- obaveštajne jedinice su još uvek u ranim operativnim fazama. Pored toga, potrebno je da zažive u praksi i finansijske istražne radnje kao neophodno sredstvo za praćenje sredstava ostvarenih kao rezultat izvršenja krivičnih dela. Shodno tome, osim prepričanih, usputnih i nesistematski dobijenih dokaza i zapažanja agencija za sprovođenje zakona u ovom regionu, prijavljen je mali broj stvarnih službenih podataka o tome da li su operativni i koliko su stari sistemi za borbu protiv pranja novca. Ipak, ovi početni napori u istraživanju i gonjenju određenih slučajeva okončani su osuđujućim presudama. Od onih u kojima je oduzimanje imovine izvršeno, zemlje uključene u plenidbu izvestile su o poteškoćama kod raspolaganja tom imovinom ili njene prodaje na tržištu. U primere poteškoća spada nemogućnost da se izvrši prodaja konfiskovanog plovila koje je korišćeno za nedozvoljenu trgovinu ljudima ili kuća koje su kupljene opranim novcem, u velikoj meri zbog straha koji potencijalni kupci imaju od prethodnih vlasnika.

U evropskim zemljama većina istraga u oblasti organizovanog kriminala odnose se na opojne droge, tako da je većina slučajeva pranja novca verovatno uočena u vezi sa drogama. S obzirom na značaj privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, pranje povezano sa privrednim kriminalom i drogama bi verovatno moglo biti od istog značaja. Prevare, poreske i carinske utaje, te pronevere bi eventualno morale činiti najveći deo finansijskih istraga u budućnosti.

Pranje novca obično se odvija u tri faze:

- **Plasman** – načini na koje se sredstva neposredno stečena iz krivičnog dela kanališu u finansijske sisteme, obično u vidu gotovinskih uplata;
- **Stratifikacija** – cirkulisanje sredstava kroz niz finansijskih transakcija, kako bi se izbrisala bilo kakva veza plasiranog kapitala sa njegovim kriminogenim poreklom, obično putem gotovinskih transfera ili čekova.
- **Integracija** – ulaganje sredstava koja su prvobitno ostvarena krivičnim delima u legalne i privredne tokove, obično u nekretnine, poslovni kapital, vredne predmete.

⁸¹ Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988) čiji je prvobitni cilj bio oduzimanje sredstava ostvarenih krivičnim delima vezanim za droge, dok je usvajanje Konvencije Saveta Evrope o pranju novca, pretresu, zapleni i konfiskaciji prihoda od kriminala iz 1990. (CETS 141) i naknadne preporuke Međudržavne organizacije za borbu protiv pranja novca (FATF) čiji je cilj ustanovljenje sistema za borbu protiv pranja novca kojem su na udaru sredstva ostvarena iz svih oblika krivičnih dela. Ovi sistemi su prvenstveno usmereni na sumnjive transakcije koje se mogu odnositi na pranje novca. Savet Evrope (2005), str. 45.

⁸² Ibid., str. 46.

Projektna područja izveštavaju o pojavi sve tri faze i dala su niz primera o karakterističnim osobinama pranja novca svojstvenim za region:

- Albanski organi vlasti izveštavaju o samo 2 slučaja pranja novca zabeležena do 2003. godine u kojima je imovina zaplenjena od građevinskih preduzeća. Tokom 2004. godine bilo je zabeleženo 6 slučajeva i preduzete su mere radi plenidbe sredstava ostvarenih iz krivičnog dela (imovina). Postoji veliki broj načina pranja novca u Albaniji, kod kojih znatan iznos vodi poreklo iz krivičnih dela koja su počinile albanske organizovane kriminalne grupe u inostranstvu. Najdominantniji sektor je sektor građevinskih poslova, dok su priobalna i urbana područja najprivlačnija, budući da nude mogućnost ostvarivanja velikih zarada od inicijalnih ulaganja.
- Organi Bosne i Hercegovine su zabeležili 8 slučajeva pranja novca u 2003. godini i 16 slučajeva u 2004. godini, od čega su u 2 slučaja bile uključene 2 osobe i osuđene u 2004. godini. Iznos opranog novca u zabeleženim slučajevima dostiže 53 miliona KM (otprilike 26.5 miliona evra), od čega 2 miliona KM (otprilike 1 milion evra) potiče od utaje poreza.

Najprisutniji način za pranje novca koji potiče od poreskih i carinskih utaja je pomoću fiktivnih preduzeća, koja su osnovana putem prevare sa ličnim dokumentima i korupcije. Ovaj metod podrazumeva visok stepen vertikalne integracije u zakonite strukture zahvaljujući tajnim dogovorima između političke i privredne elite.⁸³ Ključni element ovakvog spletkarenja jeste međuentitetska podela između Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, sa odvojenom policijom, bankarstvom, poreskim i registarskim sistemom.

Fiktivna preduzeća se koriste na nekoliko načina: preduzeće se registruje na stvarnu osobu koja ostaje izvan poslovanja i kriminalci je plaćaju da osnuje preduzeće; preduzeće se registruje korišćenjem lažnih ili ukradenih identifikacijskih dokumenta, što ukazuje na labavu kontrolu od strane opštinskih, sudskih i bankarskih službenika; preduzeće koje koristi lažne registracijske dokumente za obavljanje poslovanja; i preduzeća koja koriste sve navedene metode ali su registrovana u drugom entitetu, što proveru još više otežava. Sledeći korak za osobe uključene u pranje novca je da stupe u kontakt s bankama, prepoznaju potkupljive službenike, bilo da se radi o šalterskim radnicima u banci ili nekim od rukovodilaca date banke, i da se povežu sa potkupljivim službenicima iz ostalih institucija poput policije, Ministarstva finansija, Ministarstva transporta, Ministarstva za telekomunikacije, Državne granične službe i transportnih preduzeća.

Veliki iznosi sredstava stečenih izvršenjem krivičnih dela potiču iz poreskih i carinskih utaja. Sume preko 30.000 KM (15.000 evra) djele se na manje uloge, kako bi se izbeglo da budu otkrivene i potom se raspodeljuju na nekoliko bankovnih računa, tako što se koriste plaćeni kuriri angažovani za tu svrhu. Bosna i Hercegovina još uvek ima sistem poreza na promet u kojem se teret plaćanja poreza stavlja na krajnjeg kupca – u ovoj shemi je to fiktivno preduzeće – čime se omogućava prodavcu, obično je to izvozno-uvozno preduzeće, da tvrdi da nije znao ništa o validnosti preduzeća kojem je roba prodana. S obzirom da su krajnji kupci "fiktivna" preduzeća osnovana radi pranja novca, glavni vinovnici su uvozna preduzeća. Ostvarena sredstva se integrišu putem kupovine nekretnine, luksuznih roba i privatizacijom.

⁸³ Smena Dragana Čovića, člana Predsedništva BiH od strane Visokog predstavnika, Lorda Ashdown-a, u martu 2005. godine je bila povezana sa navodnom zloupotrebom službenog položaja. G. Čović je optužen od strane Tužilaštva BiH za navodno davanje nezasluženi poreskih olakšica svojim poslovnim suradnicima u periodu dok je bio Ministar finansija, od 2000. do 2003. godine. Krivica ili nevinost gospodina Čovića još uvek treba da se dokaže na Sudu BiH. O detaljima videti BBC News članak *Ashdown Sacks Top Bosnian Croat*, od 29. marta 2005, newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm. Odluka Visokog predstavnika o smeni g. Čovića može se pronaći na www.ohr.int/decisions/removalsdec/archive.asp.

- U Hrvatskoj su mogućnosti za pranje novca date privatizacijom, budući da sam proces nije iziskivao nikakvu kontrolu porekla uloženog novca. Stoga nije poznato koliko novca je oprano u hrvatskoj privatizaciji. U pogledu integrisanja bespravno stečene imovine, hrvatska obala se čini najprofitabilnijom (preduzeća i nekretnine) i privlači kako ruske tako i domaće investiture. U proseku, 50 prijava sumnjivih transakcija (STRs) je dostavljeno nadležnim organima. U periodu od 1999. do 2004. godine hrvatska policija je istražila 42 krivična dela pranja novca počinjena uglavnom od strane hrvatskih državljana, sa predikatnim delima uglavnom u vezi sa narkoticima i poreskim utajama. U ovom periodu bile su dve presude u vezi sa pranjem novca koje su imale za posledicu oduzimanje 2.5 miliona evra, koji su potekli od trgovine narkoticima.
- U "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", inicijalna mogućnost za pranje novca data je promenom u evro valutu u 2000. godini. Od tada su bili uloženi znatni iznosi gotovine sa Kosova, sa kojim "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" nema uspostavljenu elektronsku bankovnu cirkulaciju. Slično ostalim zemljama u regionu, državni organi vlasti preduzeli su tri istrage od 1997. godine, što ukazuje na veoma jake međunarodne veze.

Većina plasmana i implantacije sredstava ostvarenih putem krivičnih dela obavlja se putem zloupotrebe nerezidentnih bankovnih računa; elektronskim transferima; sistemom za brzi transfer novca; prometom nekretnina i ostalih roba; radom sa preduzećima uspostavljenim u *off-shore* centrima; zloupotrebom izvozno-uvoznih preduzeća i preduzeća sa jednim zaposlenim osnovanim radi skrivanja tih sredstava; i fizičkim prenosom gotovine preko granice.

Sledi primer pranja novca koje je izvršeno u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji. Naime, kompanija za međunarodni promet duvanskih proizvoda i šećera koristi nekoliko bankovnih računa u nekoliko banaka u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", sa kojih koristi sredstva za kupovinu velikih pošiljki cigareta, koje se potom izvoze u drugu zemlju. Igrom slučaja, ne postoji dokaz da je pošiljka ušla i ocarinjena je u zemlji uvoza, što ukazuje na to da su cigarete verovatno prodavane na crnom tržištu. Sličan metod se koristi i za pošiljke šećera, iz kojih su zarade potom bile polagane u gotovini na bankovne račune u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji". Ostvareni prihod, međutim, nije bio evidentiran u poreskoj evidenciji što ukazuje na poresku utaju u zemlji uvoza. Sredstva stečena na taj način dalje se ulažu za kupovinu 35% deonica u velikom poslovnom objektu za 800.000 evra, i za kupovinu deonica u banci koja se koristi za novčane transfere za 700.000 evra. Preostala zarada od nekih 830.000 evra koristila se kao bankovni depozit za otvaranje filijale kompanije poreklom sa Kipra u Makedoniji. Nakon što je podružnica uspostavljena, 830.000 evra je preneseno na račun matične kompanije na Kipru, i na taj način je kompletiran ciklus pranja novca. Podružnica kompanije je i dalje korištena za promet šećera i drugih roba, što je donosilo dobiti koje su ulagane u nekretnine.

- Međunarodna dimenzija takvih slučajeva pranja novca je veoma upečatljiva, i omogućuje vinovnicima da prikriju svoje tragove i izbegnu jurisdikciji zemalja u kojima su isti izvršili deo svojih kriminalnih radnji.
- Crna Gora nije dostavila informacije o pranju novca, ali usputni i nesistematski dokazi ukazuju na to da je, slično Albaniji i Hrvatskoj, najranjiviji sektor za pranje novca primorje, koje je privlačno za ruski nelegalni kapital, dok priobalni pojas koji graniči s Albanijom i okružuje grad Ulcinj očigledno privlači Albanski nelegalni kapital. Zabeleženi su i prekogranični transferi gotovine.⁸⁴

⁸⁴ Na osnovu razgovora sa crnogorskim službenicima agencija za sprovođenje zakona u toku CARPO radionica i seminara.

- U Srbiji, slično ostatku regiona, velike količine nelegalno stečenih sredstava očigledno potiču iz poreskih i carinskih utaja, kao i trgovine drogama, trgovine belim robljem, i nasilnim kriminalom. Pranje ostvarenih prihoda se obavlja u procesu privatizacije i putem kupovine nekretnina i pokretne imovine, korištenjem bankovnih računa u zemlji i inostranstvu (*off-shore*). Veruje se da se značajni transferi finansijskog kapitala putem međunarodnih banaka na Kipru i u ostalim zemljama u Evropi koriste za pranje novca na Kipru, u Mađarskoj i Austriji. Slučaj pranja novca koji je otkriven prilikom istrage kidnapovanja, obuhvatao je ulaganje ovih stečenih sredstava u kupovinu stanova i luksuznih vozila. Istraga je uspešno okončana u saradnji sa službama za sprovođenje zakona iz regiona. Inače, u odgovorima na upitnik nisu date nikakve evidencije o slučajevima pranja novca.
- Kosovo je ustanovilo pravni okvir za prevenciju pranja novca početkom 2005. godine. UNMIK-ov Finansijski informacijski centar (FIC) je uspostavljen i u ranoj je operativnoj fazi. Iako nije završen ni jedan proces pod novim pravnim okvirom za sprečavanje pranja novca, nekoliko slučajeva je otvoreno i trenutno su pod istragom.

Metode pranja novca u Jugoistočnoj Evropi stoga izgledaju u manjoj mjeri sofisticirani nego što je to slučaj sa razvijenim finansijskim tržištima.⁸⁵ Premda većina evropskih zemalja izveštava o tome da je ulaganje prihoda ostvarenih putem krivičnih dela u zakonito poslovanje postalo redovni deo načina delovanja organizovanih kriminalnih grupa, što se pored ostalog ogleda u sve većem broju istraga, krivičnih gonjenja i osuđujućih presuda za pranje novca,⁸⁶ ostaje da takvu praksu usvoje i zemlje Jugoistočne Evrope.

⁸⁵ Međudržavna organizacija za borbu protiv pranja novca (FATF) ukazala je na sledeće trendove u pranju novca i njegovim mogućim vezama sa finansijskim terorizmom: elektronski transferi kao brz i efikasan način premeštanja sredstava, može se takođe koristiti za finansiranje terorizma; zloupotreba neprofitnih organizacija može biti "potencijalno ozbiljan problem finansiranja terorizma"; ranjivosti u sektoru osiguranja potpomognute nedoslednim propisima mogu biti predmet zloupotrebe radi integracije prihoda ostvarenih iz kriminalnih radnji; pripadnici političke elite, sa tekućim ili prošlim značajnim javnim ulogama u finansijskom kriminalu, posebno korupciji, često "prikrivaju svoja nezakonito stečena sredstva putem mreža registrovanih ali neaktiviranih fiktivnih kompanija tzv. *shell kompanija* i *off-shore* banaka"; i "vratara" ("engl. gatekeepers") – profesionalaca specijalizovanih u oblasti prava i finansija – koji često pomažu u operacijama pranja novca. Vidi FATF (2004)

⁸⁶ Redovno vrednovanje efikasnosti u borbi protiv pranja novca preduzima se putem monitoring mehanizma Saveta Evrope, poznatim pod nazivom MONEYVAL (www.coe.int/moneyval).

3.2 ORGANIZOVANE KRIMINALNE GRUPE

3.2.1 Slučajevi organizovanog kriminala i organizovane grupe

Procene brojeva organizovanih kriminalnih grupa i slučajeva predstavljaju ozbiljne probleme. Bez obzira na to, iz odgovora na upitnik dostavljenih od strane projektnih područja može se izvesti sledeće:

- Najuticajnije organizovane kriminalne grupe su autohtone, sa veoma jakim vezama u regionu, a u određenim slučajevima i u zemljama Evropske unije.
- Po pitanju pretnje koju organizovane kriminalne grupe iz regiona predstavljaju za Evropsku uniju, etničke albanske grupe poreklom iz Albanije, Kosova i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i dalje evoluiraju od pomagača za druge organizovane kriminogene grupe ka akterima koji upražnjavaju punu kontrolu nad određenim delatnostima, poput prometa opojnim drogama, ilegalne imigracije i trgovine ljudima u konkretnim geografskim područjima. Njihove konkurentske prednosti zasnivaju se na njihovoj čvrstoj organizacionoj strukturi zasnovanoj na rodbinskoj povezanosti i spremnosti da se koristi nasilje.⁸⁷
- Nepostojanje detaljnijih podataka o organizovanim kriminalnim grupama na Balkanu ukorenjeno je u činjenici da je zapravo većina zemalja započela sa sistematskim prikupljanjem podataka o organizovanom kriminalu tek pre nekoliko godina. Neke zemlje, poput Crne Gore, tek treba da počnu s tim. Kao posledica toga, sistemi kriminalističkih obavestajnih delatnosti za prikupljanje podataka o organizovanom kriminalu razlikuju se od jedne do druge zemlje, a neke zemlje prilikom izveštavanja o slučajevima organizovanog kriminala na različitim tržištima, nisu bile u mogućnosti da dostave podatke o organizovanim kriminogenim grupama upletenim u ove slučajeve. Stoga je tabela koja sledi samo orijentacionog karaktera.

Tabele: Broj slučajeva i organizovanih kriminalnih grupa u 2003. i 2004. godini

Albanija

Brojevi u kurzivu (kosi slog) se odnose na ukupan broj zabeleženih slučajeva i počinitelja u 2004. godini, koji mogu a ne moraju biti u vezi sa organizovanim kriminalom.

	Zabeleženi slučajevi org.kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizovane krim. grupe uključene (gonjene)	Zabeleženi počinitelji (gonjeni)	Osudjujuće presude
Privredni kriminal	17	17	17 (17)	52 (52)	
Trgovina narkoticima	40 <i>363</i>	40	40 (40)	142 <i>359</i>	
Trgovina ljudima	17	17	17 (17)	61	
Krijumčarenje osoba	16	16	16(16)	58	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	14	14	14(14)	62	
Pranje novca	1	1		2	
Korupcija	1	1	1(1)	4	

⁸⁷ Europol 2004, str. 8.

Bosna i Hercegovina

Predstavljeni brojevi se odnose na ukupan broj slučajeva koji nisu neophodno u vezi sa organizovanim kriminalom, dok se brojevi u [xxx] zagradama odnose na slučajeve iz 2004. godine.

NAPOMENA: Brojevi u kurzivu (kosi slog) se odnose na slučajeve i presude od strane Suda BiH (državni nivo). U 2005. godini Sud je presudio u četiri slučaja, a za 6 počinitelja koji su bili uključeni u organizovani kriminal. Kriminalna tržišta na kojima su oni operisali nisu naznačena.

BiH* - Brojevi presuda predstavljeni u tabeli se odnose na presude iz Republike Srpske, a ne i na Federaciju BiH i Brčko Distrikt.

	Zabeleženi slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizovane kriminalne grupe uključene (gonjene)	Zabeleženi počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	941[907]	941[907]	-	1169[1177]	298[168] slučajeva; 435 [212]počinitelja*
Trgovina narkoticima	368[332]	368[332]	-	427[412]	54[46] slučajeva; 73 [55] počinitelja; <i>3 slučaja; 6 počinitelja</i>
Trgovina ljudima	14[11]	14[11]	-	19[17]	5[7] slučajeva; 8[13] počinitelja; <i>1 slučaj 6 počinitelja</i>
Krijumčarenje osoba	3[5]	3[5]	-	2[5]	-
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	-	-	-	-	
Pranje novca	8[16]	8[16]	-	10[26]	<i>2 slučaja</i> (presude iz 2005)
Korupcija	-	-	-	-	

Hrvatska

	Zabeleženi slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizovane krim. grupe uključene (gonjene)	Zabeleženi počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	14	12	14 (10)	97 (63)	3
Trgovina narkoticima	86	77	82 (24)	294 (122)	10 slučajeva; 6 grupa; 39 počinitelja
Trgovina ljudima	3	2	3(1)	11(3)	
Krijumčarenje osoba	15	15	11 (7)	83 (50)	5 slučajeva; 1 grupa
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	18	17	17 (12)	127(101)	1 slučaj
Pranje novca	1	1	1(1)	1(1)	
Korupcija	2	2	2(2)	6 (6)	

Kosovo

Brojevi predstavljeni u [xxx] zagradama odnose se na ukupan broj slučajeva, od kojih su neki u vezi sa organizovanim kriminalom.

	Zabeleženi slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizovane krim. grupe uključene (gonjene)	Zabeleženi počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	3 [4968]*	-	3	600	
Trgovina narkoticima	15[256]	15	-	150	
Trgovina ljudima	82[103]	0	-	- [86 uhvaćenih počinitelja]	
Krijumčarenje osoba	[234]	-	-	-	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	[332]**			467**	
Pranje novca	2	-	-	-	
Korupcija	-	-	-	-	

Kosovo** - Ukupan broj zabeleženih slučajeva privrednog kriminala je 4968, od čega su 3 povezana sa organizovanim kriminalom.

Ukupan broj slučajeva u vezi sa narkoticima (trgovina i proizvodnja) na Kosovu i u inostranstvu je 256, od čega je 15 povezano sa organizovanim kriminalom.

Ukupan broj počinitelja uključenih u trgovinu narkoticima (trgovina, proizvodnja i prodaja) je 458, od čega je više od 150 počinitelja u vezi sa slučajevima organizovanog kriminala.

Ukupan broj slučajeva krijumčarenja i falsifikovanja dozvoljenih roba je 332, u koje je bilo uključeno više od 467 počinitelja, od kojih je nepoznat broj, ukoliko uošte postoji, onih koji su povezani sa organizovanim kriminalom.

Crna Gora

Uz izuzetak trgovine ljudima, za koju su podaci predstavljeni debelim slovima, broj slučajeva organizovanog kriminala u vezi sa drugim kriminalnim tržištima nije poznat. Stoga, brojevi koji su predstavljeni se odnose na ukupan broj slučajeva koji nisu neophodno u vezi sa organizovanim kriminalom. Brojevi u zagradama [xxx] se odnose na broj slučajeva iz 2004. godine.

	Zabeleženi slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizovane krim. grupe uključene (gonjene)	Zabeleženi počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	1358[1320]	-	-	1877[1707]	
Trgovina narkoticima	300(slučajeva posedovanja droge godišnje)	-	-	250-300 počinitelja godišnje	
Trgovina ljudima	10	-	7	31	
Krijumčarenje osoba	-	-	-	-	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	-	-	-	-	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	302(221)	-	-	(576)	

Srbija

	Zabeleženi slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizovane krim. grupe uključene (gonjene)	Zabeleženi počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	38	38	12 (10)	158(104)	
Trgovina narkoticima	19	15	47 (19)	213(75)	
Trgovina ljudima	17	8	16(7)	106 (83)	
Krijumčarenje osoba	27	19	16(5)	64(37)	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	17	16	9(7)	70(32)	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	18	15	4(4)	81(53)	

“Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija”

	Zabeleženi slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizovane krim. grupe uključene (gonjene)	Zabeleženi počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	8[133]	-	8	35[155]	
Trgovina narkoticima	14 [19]	-	14[40]	48	
Trgovina ljudima	21[19] 73	-	13[42]	52 121	
Krijumčarenje osoba	8[21]	-	4	12[28]	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	8[14]	-	8	11[17]	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	[32] 536			[33] 664	

NAPOMENA: - Brojevi u zagradama [xxx] se odnose na falsifikovanje novca i iznuđivanje, od čega su u 11 slučajeva bila uključena 22 počinitelja u vezi sa iznuđivanjem, dok je ostatak u vezi sa falsifikovanjem novca.

3.2.2 Struktura organizovanih kriminalnih grupa

Ideja o organizovanim kriminalnim grupama kao nacionalno homogenim grupama, formalno i hijerarhijski ustrojenim, multifunkcionalnim birokratskim kriminogenim organizacijama suprotstavljenim društvu, menja se.⁸⁸ Izveštaj Saveta Evrope o stanju u oblasti kriminala iz 2004. godine pokazuje da je došlo do bitnog zaokreta koji ukazuje na decentralizaciju prethodno hijerarhijski ustrojenog sistema *Cosa Nostra*, te “uravnavanje klasične hijerarhije” i pojave “mreži sličnih” kriminalnih grupa i tržišta zastupljenih u drugim zemljama.⁸⁹

U Jugoistočnoj Evropi, čini se, dominiraju kriminalne mreže koje izlaze izvan okvira državnih granica. Vertikalna integracija u smislu utvrđene hijerarhije varira u zavisnosti od kriminogenog tržišta, sa trgovinom opojnim drogama kao tržištem sa najjače izraženom vertikalnom strukturom i tržištem za krijumčarenje osoba, kao najmanje vertikalno ustrojenim sistemom. Organizovane

⁸⁸ U primere spadaju organizacije ustrojene na principu porodične mafije, poput *Costa Nostra* na Siciliji; grupe iz bivšeg Sovjetskog Saveza koje pokazuju jasnu podelu zadataka na svoje pripadnike npr. vođe brigada, borce, finansijere, mrežno osoblje, itd., pri čemu se često plaćaju članarine; i anglosaksonski tip organizacija ustrojen na principu ‘firme’ - sa stalnim članovima, jasnim ulogama i jasnim lancima komande. Vidi Von Lampe (2001).

⁸⁹ Vidi Savet Evrope - Organizovani kriminal u Evropi: Pretnja kibernetičkog kriminala, Izveštaj o stanju iz 2004.

kriminalne grupe povezane sa privrednim kriminalom relativno su vertikalno integrisane u meri u kojoj su povezane sa političkom i ekonomskom elitom. U smislu operativnih struktura, može se reći da ih obeležava ravna mrežna struktura u kojoj se za različite zadatke i usluge vrši angažovanje iz "spoljašnjih izvora".

Nacionalna isključivost postaje manje korisna kao kriterijum, budući da je, prema izveštajima, u mnogim zemljama sastav organizovanih kriminalnih grupa višenacionalan, sa dominantnim pripadnicima iz redova matične nacije zemlje u kojoj se krivična dela odvijaju. Izuzeci su albanske organizovane kriminalne grupe u čijem sastavu su skoro isključivo etnički Albanci, ali ove grupe mogu, angažovanjem iz spoljnih izvora, poveriti određene aktivnosti ostalim etničkim grupama koje deluju u istom geografskom području.

Predstava o jasno definisanim hijerarhijskim organizacijama u sve većoj meri se zamenjuje onom o kriminalnim mrežama koje se sastoje od pojedinačnih kriminalaca ili malih ćelija kriminalaca, sa varijabilnim stepenom upliva u legalne strukture (najčešće zakonite poslovne strukture), koje regrutuju profesionalce poput pravnika, računovođa, stručnjaka za finansijske usluge, i javne beležnike za određene usluge, naime, prvenstveno privredni kriminal i pranje novca.

Zajednički imenitelj za sve organizovane kriminalne grupe ili mreže u zemljama Jugoistočne Evrope je pranje novca i izvestan nivo korupcije (nizak do visok nivo), tako što se povezuju legalne i nelegalne strukture organizovanja radi izvršenja kriminalnih radnji.

3.2.3 Metode delovanja

Ocena načina delovanja organizovanih kriminalnih grupa pruža određene oblike uvida u pogledu odnosa između organizovanih kriminalnih grupa i društva, bilo da se radi o konfrontaciji ili simbiozi.

3.2.3.1 UPOTREBA NASILJA I ZASTRAŠIVANJA

Nasilje se koristi radi uvođenja discipline unutar organizovane kriminalne grupe ili protiv konkurentskih grupa. Za grupe etničkih Albanaca se kaže da su među najnasilnijim grupama u ovom pogledu, premda su nasilne prepirke između kriminalca zapažene i u Bosni i Hercegovini i Srbiji.

Zastrašivanje i nasilje usmereno protiv žrtava sastavni su deo svojstven pljački, iznuđivanju i reketiranju, kao i trgovini ljudima. Zajedničko je i za tržište droga kao sredstvo za rešavanje rivalskih pretenzija. Premda je nasilje kod trgovine ljudima bilo glavni metod za osiguravanje saradnje žrtava, nedavni trendovi ukazuju, međutim, na to da se nasiljem može privući neželjena pažnja službi za realizaciju zakona i "štetiti poslovanju", što tera kriminalce da pronađu alternativne metode za osiguravanje saradnje žrtava, poput davanja skromnih iznosa i osiguranja boljih životnih uslova, na način koji praktikuju akteri ovakve trgovine u Bosni i Hercegovini i Kosovu.

U većini zemalja, za svedoke slučajeva organizovanog kriminala se smatra da se nalaze u opasnosti, posebno ako sarađuju s pravosuđem, tj. samim (bivšim) kriminalcima. Jugoistočna Evropa primetno zaostaje za ostatkom evropskih zemalja u osiguravanju programa zaštite svedoka, suočavajući se sa ograničenjem u pogledu finansiranja kao i ograničenošću geografskog prostora za relociranje svedoka. Ovo je razlog zbog kojeg se sada ispituju regionalna rešenja za ovaj problem.

U većini zemalja Jugoistočne Evrope organizovane kriminalne grupe izbegavaju otvorenu konfrontaciju sa organima javne vlasti. Međutim, postoje i izuzeci:

- U Albaniji, upotreba nasilja od strane organizovanih kriminalaca protiv službenika ogleda se u velikom broju ubistava službenika za sprovođenje zakona tokom nekoliko proteklih godina;
- U Srbiji, godinama nakon simbiotskog odnosa između sigurnosnih i specijalnih snaga i Miloševićevog režima, pokušaj nove vlade na čelu sa premijerom Zoranom Džindićem da se ove veze učine neprikladnim i ograniči moć organizovanog kriminala okončan je njegovim atentatom i pokušajima ubistava drugih viših državnih funkcionera u proljeće 2003.

3.2.3.2 KORUPCIJA I KORIŠĆENJE UTICAJA

Korišćenje uticaja na javnu upravu, političare, poresku i carinsku upravu, graničnu službu, krivični pravosudni sistem, medije i privatni sektor putem korišćenja mita i ostalih sredstava korupcije poput oslanjanja na odnose tipa zaštitnik-štićenik, nepotizam, favorizovanje, porodične veze, nacionalni odnosi, odnosi sa osobama na uticajnim visokim položajima ili "politički eksponiranim osobama" – bili su primarno sredstvo koje organizovane kriminalne grupe koriste za premošćavanje puta do legalnog sektora. Finansiranje pojedinih političara, političkih stranaka i izbornih kampanja, a u nekim slučajevima i ratnih zločinaca, igra značajnu ulogu u ovom pogledu. Korupcija rađa dugotrajne odnose koji su trajniji i pouzdaniji od onih zasnovanih na nasilju i zastrašivanju.

Organizovane kriminalne grupe mogu koristiti korupciju putem strateškog angažovanja pravnih i poslovnih eksperata kao posrednika ili brokera ili infiltriranjem saradnika na relevantne političke i upravne položaje, odnosno onih u sektorima sigurnosti i realizacije zakona.

Korumpirani službenici mogu tolerisati i učestvovati u kriminalnim aktivnostima ili štititi kriminalce od primene zakona, odnosno – u slučaju viših službenika – sponzorirati organizovane kriminalne grupe. U nekim od zemalja u tranziciji korupcija je očigledno prodrla u većinu struktura javnog života, uključujući i sistem sprovođenja zakona i sistem krivičnog pravosuđa. Niske plate, nezaposlenost, nesigurnost i siromaštvo, i često primeri koje daju viši službenici, doprinose tome da javni službenici postaju mete uticaja i pouzdani partneri organizovanih kriminalnih grupa. Što je veće zadiranje u legalni i upravni sektor, veća je fleksibilnost za organizovani kriminal da se prilagodi novim situacijama i promenama metoda delovanja.

Iako postoji opšta slika – kako navodi većina zemalja – o bliskoj povezanosti između korupcije i organizovanog kriminala, solidni podaci i precizne analize u pogledu egzaktnosti povezanosti između slučajeva korupcije i organizovanog kriminala su ograničeni.

- U 2004. godini, Albanija je zabeležila 443 procesuiranja za korupciju, iako nije jasno koliko je slučajeva od toga u vezi sa organizovanim kriminalom.
- Hrvatska je zabeležila 2 slučaja korupcije vezana za dve organizovane kriminalne grupe, u kojim je učestvovalo 6 osoba. Oba slučaja su bila predmet krivičnog gonjenja. Zabeleženi su i drugi slučajevi korupcije, uključujući i slučajeve u koje su bili umešani sudije i sudski službenici nadležni za registarske kancelarije, koji izdaju isprave o dokazu vlasništva. Nije otkrivena veza sa organizovanim kriminalom.
- Prema zvaničnim podacima, Crna Gora je zabeležila 305 slučajeva u vezi sa korupcijom u 2003. godini, i 221 slučaj u 2004. godini, i ni za jedan od njih nije navedena veza sa organizovanim kriminalom. Većina slučajeva u vezi sa korupcijom u Crnoj Gori, za koje postoji tek nekoliko osuđujućih presuda, odnose se na zloupotrebu službenog položaja.⁹⁰

⁹⁰ U Krivičnom zakonu Crne Gore korupcija nije definisana kao specifično krivično delo. Umesto toga postoji nekoliko krivičnih dela sa elementima korupcije, kao što su pasivno i aktivno podmićivanje, zloupotreba službenog položaja, zloupotreba položaja u privredi, pronevera, itd.; za ova dela zaprećene kazne su u rangu od

- Srbija je zabeležila 18 slučajeva u koje su bile upletene 4 organizovane kriminalne grupe sa 81 izvršiocom. Od tog broja, 15 slučajeva su bili predmet krivičnog gonjenja zajedno s 4 grupe i 53 izvršioca.
- Kosovo je izvestilo o 20 slučajeva privrednog kriminala i dela korupcije za 2004. godinu.
- U 2004. godini, "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" zabeležila je 536 slučajeva korupcije u koje je bilo uključeno 664 počinitelja; od ovog broja 505 slučajeva se odnosi na zloupotrebu službenog položaja, dok 31 slučaj obuhvata druga krivična dela korupcije. Nije otkrivena nikakva veza sa organizovanim kriminalom.

Osnovni elementi koji omogućuju nastavak i rast kriminalnih grupa koje deluju na Balkanu jesu njihova sposobnost da deluju na jednoj ili više teritorija i na nekoliko tržišta, njihova sposobnost da se koriste različitim legalnim i tajnim putevima, njihov menadžmentski pristup trgovini, i njihova sposobnost da zadovolje svaki oblik tržišne potražnje. Na Balkanu, naročito na Kosovu, u Bosni i u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", kriminalne grupe su u mogućnosti da promene kako svoju strukturu tako i svoje operativne strategije, kako bi se veoma efikasno prilagodile programima za borbu protiv trgovine, koje su ustanovile službe za sprovođenje zakona i zakonodavci.⁹¹

U Bosni i Hercegovini novi i mlađi rukovodioci izgleda da ulažu dosta sredstava u poslove u vezi sa trgovinom i rade na penetriranju u strukture vlasti putem korupcije. Takođe i upotreba složenih zaštitnih krugova omogućava konsolidaciju i rast. Prvi krug oslanja se na korupciju državnih zvaničnika, službenika za sprovođenje zakona (policije i vojske), političara, a povremeno i stranih službenika u konzulatima i ambasadama (radi modifikovanja oblika i metoda delovanja). Drugi krug služi za zaštitu u vanrednim slučajevima i oslanja se na logističku strukturu za premeštanje žrtava sa vidljivih lokacija u privatne stanove, agencije za pružanje usluga pratnje pripadnika lepšeg pola, itd. Treći krug zaštite zasnovan je na poboljšanju životnog standarda za žrtve putem plaćanja i kreiranja bolje radne sredine u cilju osiguranja saradnje i bolje kontrole.⁹²

3.2.3.3 POSTUPCI ZAŠTITE

Postupci zaštite postali su važan metod delovanja organizovanih kriminalnih grupa radi njihove zaštite od sprovođenja zakona i održavanja njihovog mesta na kriminalnom tržištu u odnosu na konkurenciju. Oni su osnovni razlog za toliko trajanje i složenost istraga u slučajevima organizovanog kriminala.

Najčešći postupci zaštite imaju za cilj zaštitu komunikacije između kriminalaca i rasprostranjenu upotrebu mobilnih telefona sa jednokratno upotrebljivim SIM karticama, kao i korišćenje promenljivih sredstava komunikacije i njihova česta varijacija, šifrirana usmena ili u vidu pismenih poruka, te šifriranje podataka. U nekim slučajevima kriminalci se osećaju tako sigurno i bez opasnosti da budu otkriveni pa se često sastaju i dogovaraju 'posao' javno, na primer u slučaju nelegalnog prebacivanja migranata preko granice.

Defanzivna zaštita od javnih organa može podrazumevati i kontra nadziranje, mito, strateško umrežavanje, kupovinu informacija ili prisluškivanje telefona istražnih organa.⁹³

2 do 12 godina. Razlog za mali broj presuda izgleda da je u vezi sa nedostatkom dokaza, posebno za podmićivanje. Upotreba posebnih istražnih radnji za krivična dela korupcije nije dozvoljena.

⁹¹ Videti IOM (juli 2004), str. 12.

⁹² Ibid., str. 13.

⁹³ Prisluškivanje telefona u Srbiji i Bosni i Hercegovini.

Ofanzivni pristupi očigledno nisu zastupljeni u praksi, ali mogu uključivati aktivno praćenje državnih službenika i pripadnika pravosuđa, pritiske na njih i njihove porodice, stvaranje uslova za ucenu i ostale metode, što je sve zapaženo putem usputno i nesistematski prikupljenih podataka,⁹⁴ koji se retko, ili nikako, okončavaju javnom istragom i osuđujućom presudom.

S obzirom na istaknutost privrednog kriminala i pranja novca, zajedničkog za sve vrste kriminala, korišćenje legalnih komercijalnih odnosno zakonitih poslovnih struktura od strane organizovanih kriminalnih grupa je stoga sveprisutno kroz saradnju sa jednom ili više upućenih osoba iz užeg kruga (banaka i službenika za registraciju, beležnika itd.), posedovanjem ili investiranjem u legalne strukture, i upostavljanjem fiktivnih kompanija.⁹⁵

Sektore poput nekretnina, zastupništava za prodaju automobila, građevinarstva i zabave, zatim kockarska industrija i industrija seksa, zaštitarske firme, transport, uvozno-izvozne kompanije, banke, i svaka unosna mogućnost privatizacije rado biraju organizovane kriminalne grupe, budući da su to poslovi sa intenzivnim prilivom gotovine. Kako organizovane kriminalne grupe postaju sve više sofisticirane i profesionalne, može se koristiti svaki sektor, počevši od investiranja u deonice stranih kompanija, kreiranja ili učešća u finansijskim holdinzima, do kreditiranja ili investiranja u neku kompaniju radi njenog eventualnog kasnijeg preuzimanja.

Tesne veze organizovanih kriminalnih grupa sa legalnim komercijalnim strukturama u području Jugoistočne Evrope ukazuju na značajan trend intenziviranja veza između legalne i ilegalne sfere, sa sve manje uočljivim granicama između njih.

3.2.3.4 TRANSNACIONALNE OPERACIJE

U eri globalizacije, teritorijalna kontrola je manje relevantna od globalnog eksploataisanja mogućnosti za sticanje profita iz kriminalnih delatnosti. U slučaju Balkana, globalno je u velikoj meri reducirano na regionalno, uz jake veze sa zemljama Evropske unije.⁹⁶

Izveštaji ovih zemalja ukazuju na učešće širokog dijapazona državljana u organizovanom kriminalu u praksama koje prelaze međudržavne granice. Istovremeno, većina osumnjičenih su iz zemlje u kojoj su krivična dela počinjena, što ide u prilog tvrdnji da se organizovani kriminal sastoji od mreža putem kojih su pojedinci ili manje grupe uključene u konkretne transakcije u datoj zemlji.

⁹⁴ Razgovori sa službenicima agencija za sprovođenje zakona iz regije obavljani u periodu između septembra 2004. i juna 2005. god.

⁹⁵ Korišćenje komercijalnih struktura služi u različite svrhe: prikrivanja i zaštite za ilegalne aktivnosti; pružanja logističke potpore i ostalih usluga za kriminalne aktivnosti; pomaganja pranja novca; ostvarivanja veza sa javnim organima i ostalim zakonskim strukturama društva; učešća u javnoj nabavci; diversifikacije poslovnih interesa; kontrole i monopolizacije tržišta. Vidi Savet Evrope (2005), str. 57.

⁹⁶ Prema članu 3 (2) Konvencije Ujedinjenih nacija o transnacionalnom organizovanom kriminalu, prekršaj je 'transnacionalne prirode' ako je: a) Počinjen u više od jedne države; b) Počinjen u jednoj državi, ali se znatan deo priprema, planiranja, vođenja ili kontrole odvija u nekoj drugoj državi; c) Počinjen u jednoj državi, ali uključuje organizovanu kriminalnu grupu koja je umešana u krivične radnje u više od jedne države; ili d) Počinjen u jednoj državi, ali ima znatne posledice u nekoj drugoj državi.

4 Procena opasnosti

Pretnja koju organizovani kriminal predstavlja za ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava se već izvestan vremenski period nalazi na dnevnom redu Saveta Evrope i Evropske unije. Zemlje Jugoistočne Evrope nisu izuzetak. Izgledi za prijem zemalja iz regiona u članstvo porodice evropskih zemalja usko su povezani sa naporima ovih zemalja usmerenih protiv organizovanog kriminala i trajnog poboljšanja vladavine prava, kako se navodi u Mapi puta Evropske unije i Sporazumima o stabilizaciji i pridruživanju.

Organizovani kriminal i privredni kriminal će verovatno ostati značajna briga evropskih zemalja. Pogodnost korišćenja balkanske rute za aktivnosti organizovanog kriminala u regionu kao i u Evropskoj uniji najverovatnije će ostati i dalje prisutna. Štaviše, položaj Zapadnog Balkana kao poluostrva koji nije u sastavu Evropske unije, a okružen je zemljama članicama Evropske unije će nakon pristupanja Rumunije i Bugarske predviđenog za 2007. godinu, najverovatnije intenzivirati očekivanja od strane zemalja Jugoistočne Evrope. Stvaranje i realizacija efikasne i na znanju utemeljene javne politike protiv organizovanog kriminala i privrednog kriminala su stoga od ključnog značaja za postizanje rezultata.

Izveštaj o stanju u oblasti kriminala iz 2004. godine za Jugoistočnu Evropu bi stoga trebao da bude korak bliže ka shvatanju ovog fenomena, i prvi izveštaj te vrste koji je izrađen kako bi rasvetlio svoju regionalnu dimenziju. Kako se mogućnosti ovih zemalja za prikupljanje podataka o organizovanom kriminalu u budućnosti budu poboljšavale, isto će se dešavati i sa kvalitetom strateške analize kriminala u ovim zemljama.

Jugoistočna Evropa je pritisnuta između potražnje Zapada za nedopuštenim robama i dobavljača takvih roba sa Istoka. Stoga je ona veliko tranzitno područje za nezakonite robe i usluge, čiji se uticaj veoma oseća, uglavnom u zemljama izvan ovog regiona. S druge strane, privredni kriminal koji je široko rasprostranjen u regionu ima ozbiljan uticaj na javne prihode, sposobnosti državnih institucija koje zavise od ovih prihoda, i legitimnost upravnih i pravosudnih institucija, čije efekte oseća isključivo državljani balkanskih zemalja. Pronalaženje ravnoteže između ova dva prioriteta biće glavni izazov za ovaj region u budućem periodu.

Tranzicija i proces pristupanja Evropskoj uniji posledica su reformi pravnog i institucionalnog okvira, ne samo u oblasti krivičnog pravosuđa nego i u oblasti privrede, uprave, politike, socijalne sigurnosti, obrazovanja, zdravstva, itd. Za zemlje koje uspeju u svojoj tranziciji i pridruživanju Evropskoj uniji, sve ove reforme su značajne i iziskuju upornost i vreme. Očito je da se društvena pojava kao što je organizovani kriminal ne može suzbijati samo represivnim sredstvima. Preventivne mere i ostali faktori, poput faktora privrednog razvoja, takođe igraju značajnu ulogu u tome, i stoga zahtevaju dužnu pažnju.

4.1 GLAVNE OPASNOSTI

Tržišta kriminala u Jugoistočnoj Evropi evoluiraju. S obzirom na mogućnosti za organizovani kriminal, stvorene usled konflikata u Jugoistočnoj Evropi, organizovani kriminal je evoluirao u mnogo složeniji fenomen. Glavne opasnosti na čiju pojavu ukazuju ove zemlje su organizovani kriminal povezan sa nedopuštenim prometom opojnim drogama, privrednim kriminalom, trgovinom ljudima i korupcijom koja se javlja u svakom od njih.

4.1.1 Droge

Od toga da je isključivo tranzitno područje za droge koje idu od Istoka ka Zapadu, ovaj region sve više postaje tranzitno područje za sintetičke droge i hemijske prekursore za proizvodnju opojnih droga na relaciji zapad-istok. Štaviše, ovaj region nije više samo značajna karika u lancu snabdevanja, nego sve više postaje i korisničko tržište. Uprkos nepostojanju podataka o korisnicima droga koji mogu poslužiti u prilog ovoj tvrdnji, ove zemlje su izvestile o zabrinutosti o sve većem broju korisnika droge među mlađom populacijom, posebno u Bosni i Hercegovini, Srbiji i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makendoniji". Radi procene i kvantificiranja ove zabrinutosti, ove zemlje će morati da sprovedu javne ankete o potencijalnim korisnicima droga. Ako se trend porasta u broju korisnika droga pokaže istinitim, strateški odgovor će iziskivati složeni skup kako represivnih tako i preventivnih mera za rešavanje pitanja zloupotrebe droga.

Nakon aktivnosti koje su trajale deceniju i više, prodavci droga su stekli znatnu finansijsku moć i koriste je radi unošenja raznolikosti u aktivnosti u zakonitom komercijalnom sektoru, i korišćenje neprimerenog uticaja na upravne strukture i kupovinu svog mesta među političkim i ekonomskim sferama. Sredstva su raznolika i razlikuju se, počevši od korupcije do osvajanja medijskog tržišta radi manipulisanja javnim mnjenjem. Finansijska moć je usko povezana sa trendom konsolidovanja moći na tržištu droga na način da se preuzimaju složenije operacije ne samo u polju trgovine nego i proizvodnje i rasturanja droge. Svi ovi trendovi ukazuju na to da je organizovani kriminal povezan s drogama "sazreo" – čime se njegov uticaj oseća i u ovim zemljama, a ne samo na stranim zapadnim tržištima – što predstavlja veći izazov za vlasti u regionu, i one će morati da u većoj meri pribegnu sofisticiranim represivnim merama primenjenim na regionalnom nivou i preventivnim merama unutar državnih granica kako bi se ograničio njihov uticaj.

4.1.2 Privredni kriminal

Regionalne specifičnosti zajedničke prošlosti, jezika i bliskih veza, neviđeno raseljavanje ljudi unutar i izvan regiona pogodno za prevaru pomoću krivotvorenih ličnih identifikacijskih isprava, niska institucionalna sposobnost državnih institucija i potražnja za određenim robama izazvana ratom ili drugim faktorima, i nove državne granice nude veliki broj mogućnosti i visokih profitnih marži za kriminalce koji se organizuju u pravcu njihovog iskorišćavanja. Poreska i carinska utaja, prevare u javnoj nabavci i privatizaciji donose velike gubitke u javnim prihodima koji se mere u milijardama evra i deluju u pravcu ugrožavanja javnog poverenja u institucije vlasti i institucije za sprovođenje zakona. Premda ovaj uticaj uveliko osete građani balkanskih zemalja, dugoročne posledice mogu zasigurno imati implikacije za generalnu regionalnu stabilnost i ekonomski razvoj ovih zemalja i uticati na interes Evropske unije. Sve dok se velika većina ljudi suočava sa sumornim izgledima za ekonomsku budućnost i nemogućnošću da se društveno angažuje na jedan koristan i konstruktivan način, posebno kada se radi o mlađoj muškoj populaciji, oni će i dalje ostati laka meta za vrbovanje u svrhu obavljanja nelegalnih aktivnosti.

Privredni kriminal nije svojstven samo ovim zemljama u tranziciji; i nove zemlje članice su uspešno rešavale neke od ovih problema u toku procesa svog pridruživanja. Ove lekcije bi trebale da budu razmotrene radi pronalaženja sveobuhvatnog regionalnog rešenja za ovaj problem.

I pored zabrinutosti izražene kod ovih zemalja, ni sam obim problema nije u potpunosti poznat. Metodi delovanja privrednog kriminala su bolje poznati nego uticaj koji on ima u svakoj od ovih zemalja. Prvi neophodni koraci koje ove zemlje mogu napraviti je da se poboljša njihova sposobnost za ocenjivanje uticaja koji ima privredni kriminal. Takva procena će iziskivati međuagencijsku saradnju, u koju će biti uključene ne samo službe za sprovođenje zakona, nego i poreske i carinske uprave, Ministarstvo finansija, institucije za reviziju, jedinice za finansijsko-obaveštajne poslove,

službe za registraciju i ostale agencije koje mogu raspolagati informacijama o finansijskim i privrednim aktivnostima.

4.1.3 Trgovina ljudima

Nedavne represivne mere koje su ove zemlje preduzele imale su pozitivno dejstvo na smanjenje broja osoba koje su bile predmet trgovine ljudima u regionu. Ove mere mogle su takođe doprineti zaokretu na tržištu, koji se ogleda u suptilnijim, u većoj meri dugoročno orijentisanim metodama delovanja kriminalnih grupa i regrutovanju iz reda domaće populacije, a ne oslanjanju na strane žrtve trgovine.

Praksa trgovine ljudima prisutna je i odvija se već neko vreme, a konsolidacija kriminalnih radnji u smislu izgradnje bliskijih veza sa strukturama za sprovođenje zakona i vladajućim strukturama posredstvom postupaka korupcije, te opsluživanja rastućeg domaćeg tržišta predstavlja dodatne izazove za kreatore politike. Takav zaokret na tržištu iziskuje sveobuhvatniji pristup problemu ove trgovine, uz suptilnije represivne mere kao i preventivne mere za zauzdavanje regrutovanja iz reda domaćeg stanovništva, smanjenje domaćih tržišta prostitucije, i bavljenje potencijalnim pitanjima iz oblasti javnog zdravstva koja takva tržišta za sobom povlače.

4.1.4 Korupcija

Korupcija zalazi u sva ova tržišta kao značajan postupak zaštite za aktivnosti organizovanog kriminala i osnovno sredstvo za prodor u strukture zakonitog upravljanja i privrede. Ona podrazumeva mito i ostale radnje korupcije, a usmerena je i na niže nivoe javnih službenika, radi rešavanja operativnih potreba (policijski, carinski i poreski službenici, službenici bezbednosti, službenici službi javnih registara, itd.) i na više nivoe korupcije (tužioce i sudije, političare, članove parlamenta, obaveštajnu zajednicu, itd.) kako bi se pozabavili dugoročnijim ciljevima.

Kao takva, korupcija onemogućava napore koji se ulažu protiv organizovanog kriminala i deluje na umanjenje poverenja javnosti u državne institucije. Ove zemlje su prepoznale navedeni problem i preduzele su niz zakonodavnih i drugih mera u pravcu njenog rešavanja. Više se posla, međutim mora obaviti, tj. bolje usmerena istraga u pogledu utvrđivanja ciljeva istrage i krivičnog gonjenja korupcije direktno povezane sa organizovanim kriminalom.

4.2 PROFILI ZEMALJA ⁹⁷

4.2.1 Albanija

Poreklo organizovanog kriminala u Albaniji vezuje se za nekoliko faktora: kriza u formi piramide u 1997. godini u kojoj su ogromna finansijska sredstva prešla u ruke nekoliko ljudi, što je izazvalo javni protest i dovelo do promene vlasti, kao i masovno iseljavanje Albanaca, naročito u susedne Grčku i Italiju, što je formiralo bliske veze između novonastale dijasporne i zavičaja koje služe kao put kojim se prenose novi legalni i ilegalni postupci. Velika migracija u toku 1990-tih podstakla je krijumčarenje migranata, dok je 1999. godine rat na Kosovu ohrabrio nedozvoljenu trgovinu oružjem. Vreme u kojem su se dešavali i raznolikost ovih izazova predstavljali su pritisak na albanske institucije u procesu demokratizacije i slab pravni okvir.

“Transformacija društva, raspuštanje stare administracije, stvaranje novih struktura i uspostavljanje novih mehanizama u ekonomiji, doveli su u Albaniji do nastanka brojnih praznina i uskih grla koje je mudro iskoristio organizovani kriminal da ostvari maksimalnu korist. Nezaposlenost i ekonomska kriza doprineli su naglom širenju ilegalnih aktivnosti na dva načina: prvo tako što su osigurali “ljudsku sirovinu” za ova tržišta, a drugo omogućavanjem razvoja albanskih partnerskih kriminalnih struktura.”⁹⁸

Vlada je učinila značajne napore na ostvarivanju pravne i institucionalne reforme u nekoliko zadnjih godina, naročito u suzbijanju ilegalne migracije. Pa ipak, prema albanskim vlastima, organizovani kriminal je jači nego na početku, iskoristio je nove mogućnosti i proširio se na nova tržišta, kao što su cigarete, krijumčarenje oružja, nezakonit promet drogama i jačanje veza u inostranstvu.

Glavna pretnja Albaniji je organizovani kriminal koji se bavi opojnim drogama, trgovinom ljudima, privrednim kriminalom i korupcijom. Albanija je jedina zemlja u regionu koja proizvodi kanabis za izvoz. Godine kriminalnih delatnosti u vezi sa drogom učinile su albanske bande organizovanih kriminalaca dobro poznatim organima za sprovođenje zakona u zemljama Evropske unije. Njihova efikasna organizacija zasniva se na etničkom ekskluzivitetu i bliskim vezama sa Grčkom, Italijom i drugim zemljama Evropske unije u kojima žive brojnije albanske zajednice.

Što se tiče nezakonitog prometa drogom, Albanija se smatra više tranzitnom zemljom nego konzumentskim tržištem. Međutim, možda se to menja, sudeći po podacima od centara za lečenje ovisnosti o drogama. Na primer, 2000. godine, 968 osoba je tražilo lečenje, dok je taj broj u 2003. godini narastao na 1360. Uživanje droge se takođe usko vezuje za pojave HIV-a i AIDS-a.

Vrednost droga koje se proizvedu ili prokrijumčare kroz Albaniju iznosi približno, prema organima vlasti Albanije, 50 miliona evra godišnje.⁹⁹ Što se tiče zaplenjene droge u 2004. godini, Albanija je, između ostalog, zabeležila 155,9 kg heroína, 2,4 kg kokaina, 4544,15 kg marihuane i 73.757 biljaka kanabisa. Heroin se krijumčari kopnom, dok se kokain uglavnom prevozi vazdušnim i morskim putevima. Droga se obično sakriva u prtljag ili se prevozi u paketima koji stižu iz Kolumbije, Perua, Paname, Meksika i drugih zemalja Latinske Amerike. Broj predmeta vezanih za zaplenu droge u 2004. godini bio je 363, u koje je umešano 395 izvršilaca. Albanski organi za sprovođenje zakona trenutno prate 20 organizovanih kriminalnih grupa umešanih u krijumčarenje droge, koje se sastoje od 3 do 20 članova.

⁹⁷ Ako nije drugačije navedeno, svi podaci izneseni u delu pod nazivom Profili zemalja zasnivaju se na odgovorima na upitnik

⁹⁸ Odgovor Albanije dat u upitniku.

⁹⁹ Vrednost se računa na osnovu zaplenjene količine u Albaniji i inostranstvu (droge koja se krijumčari kroz Albaniju). Profitna marža je 20% po 1 kg heroína, dok u Turskoj cena varira od 8000 - 10.000 evra po kilogramu heroína, u Albaniji je prodajna cena između 10.000 - 12.000 evra. Ibid.

Kriminalna grupa često ima hijerarhijsku strukturu, u kojoj se dobit deli prema položaju i ulozi u organizaciji.¹⁰⁰ Saradnja unutar kriminalne strukture je relativno trajna, a one koji budu uhapšeni lako zamene drugi. Kriminalci umešani u krijumčarenje droge često imaju kriminalnu prošlost, možda su pribegavali sili (često ubistvu) i ranije su verovatno bili umešani u trgovinu ženama i migrantima.

U pogledu načina delovanja, za olakšavanje prevoza droge koristi se korumpiranje policije i carinskih službenika, kao i službenika obaveštajnih agencija. Neke kriminalne grupe koje se bave krijumčarenjem droge opredeljuju se za širenje aktivnosti i postepeno ostvaruju sve veću kontrolu nad potpunim krugom posla s drogom (proizvodnja, prikupljanje, isporuka, finansiranje, prevoz i dilovanje).

Kriminalne grupe koje se bave krijumčarenjem droge povezane su porodičnim, regionalnim i društvenim vezama, i pokazuju strogu disciplinu i visok stepen opreznosti u održavanju tajnosti. Iako ove grupe uglavnom uključuju Albance, održavaju kontakte i sa stranim kriminalcima iz Turske, Italije "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Crne Gore itd.¹⁰¹

Primećeno je da albanske bande drže ključne pozicije u krijumčarenju droge u regionu, gde zauzimaju vrh na hijerarhijskoj lestvici i upravljaju zalihama i distribucijom velikih količina dok za jednostavnije zadatke angažuju organizovane kriminalce drugih nacionalnosti u drugim zemljama regiona. Njihov kapacitet, u finansijskom i tehničkom smislu, često prevazilazi kapacitet albanskih organa za sprovođenje zakona, dok njihovo objedinjavanje na tržištu predstavlja posebno težak izazov za organe za sprovođenje zakona, u pogledu složenijih istraga za koje je potrebna primena specijalnih sredstava i tešnja međunarodna saradnja, oduzimanja sredstava i upravljanja njima, zaštite svedoka, i efikasnijeg sudskog postupka.

Ostvaren je značajan uspeh u borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata, posebno u zatvaranju morskih puteva ka Italiji i u krivičnom postupku protiv jednog broja osoba zbog te aktivnosti. Prema podacima albanskih organa, u 2003. godini su procesuirane 23 kriminalne grupe, a u prvih devet meseci 2004. godine raspušteno je 13 kriminalnih grupa uključenih u krijumčarenje i trgovinu ljudima. I dalje naročito težak izazov predstavljaju interna trgovina ljudima i vrbovanje žrtava radi seksualne eksploatacije, nezakonitog usvajanja, prošnje i vađenja telesnih organa radi prodaje.¹⁰²

Navodno,¹⁰³ između 1998. i 2002. godine, 95,737 osoba je ilegalno migriralo prema Italiji preko Albanije, i pri tom su plaćali od 500 do 1000 evra po osobi za prevoz. To znači da je ukupan prihod bio između 57,4 i 95,7 miliona evra za pet godina. Prema podacima albanskih organa, od 2002. godine veliki broj ilegalnih migranata smanjen je na zabeleženih nekoliko stotina.

Kriminalne grupe uključene u trgovinu ljudima generalno su povezane sa drugim grupama koje deluju u oblasti krijumčarenja osoba, nezakonitog prometa drogama, krađe i krijumčarenja ukradenim vozilima, itd. Struktura ovih kriminalnih grupa je prilično ravna i organizovani su u manje ćelije od 3 do 5 ljudi. Uprkos naporima albanskih organa (strožiji vizni režim i bolja kontrola granica), potražnja za prevozom ilegalnih migranata i žena žrtava trgovine i dalje je velika.

Finansijski i drugi kapacitet koji je organizovani kriminal postigao u zadnjih deset godina trenutno služi za konsolidovanje i širenje operacija u legalnom sektoru, kako efikasnijim ulaskom u državne

¹⁰⁰ Identifikovani položaji su: članovi koji istražuju prodajno tržište, finansijski savetnici, organizatori prevoza, isporučioци, oni koji vrboju, kuriri i sitniji dileri. Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² "Prodaja" žrtve trgovine donosi od 2000-2500 evra, dok se deca "prodaju" za 500-1000 evra. S obzirom na veliku zaradu, osobe koje vrše vrbovanje često imaju najviši položaj u kriminalnoj grupi. Ibid.

¹⁰³ Albanski odgovor na upitnik u kojem se navode podaci italijanske policije.

strukture tako i putem širenja vrste poslovnih aktivnosti u komercijalnom sektoru. Privredni kriminal kao što je prevara u oblasti PDV-a, drugi oblici utaje poreza i neplaćanja carina, te krivotvorenje legalnih proizvoda, u velikoj meri se oslanja na slabost albanskih poreskih i carinskih institucija koje se bave kontrolom javnog prihoda. Uprkos činjenici da se privredni kriminal doživljava kao najveća pretnja albanskom društvu, nema procena štete koju nanosi budžetu. Tokom 2003. godine procesuiran je 91 slučaj carinske utaje koju je počinilo 98 osoba, dok su u 2004. godini ovi brojevi narasli na 163 slučaja u koja su bila umešana 224 izvršioca. Delotvornu prevenciju i istragu privrednog kriminala ometa rascepan institucionalni okvir upravljanja porezom i drugih organa za sprovođenje zakona, sa kancelarijama u nekoliko gradova i regiona koji su i dalje nepovezani. Time se otežava razmena informacija i istraga.

Praksa pranja novca u Albaniji u velikoj meri uključuje investiranje u nekretnine, zemljište i turizam. Mnoge zgrade su sagrađene nezakonito, neke su srušene. Međutim, teško je utvrditi koliko nezakonite izgradnje dolazi od pranja novca (droge, utaja poreza ili doznaka novca koje sezonski radnici zarade u inostranstvu), a na koliko negativno utiče slabo uređen sektor izgradnje. Drugi sektori u koje se investiraju prihodi od kriminala su telekomunikacije, prehrambena industrija, lutrija, medijske kuće, sportski klubovi i javni događaji na kojima se promovišu političke partije.

Iako su uloženi određeni naponi, korupcija i dalje utiče na državnu upravu i pravosuđe. Da bi se ovo stanje popravilo, biće potreban sveobuhvatan pristup koji kombinuje efikasnu prevenciju i represiju korupcije, koja je zajednički simptom svih težih kriminalnih delatnosti, a ne njihov uzrok. Podaci iz 2004. godine govore o 443 osumnjičene osobe procesuirane zbog korupcije.

Dugoročno, jačanje kapaciteta organa za sprovođenje zakona, uključujući i njihovu sposobnost da daju okvirne podatke o organizovanom i privrednom kriminalu, čini se ključnim za vršenje policijskih poslova u Albaniji na čelu sa obaveštajnim službama. Druga značajna komponenta u jačanju kapaciteta moraće da se usredsredi na međunarodnu razmenu podataka, kroz unapređen pravni okvir, ali i na individualnom nivou, intenzivnijom obukom i omogućavanjem prenosa utvrđenih standarda i prakse.

4.2.2 Bosna i Hercegovina

Posleratnu situaciju u Bosni i Hercegovini obeležilo je preko milion raseljenih osoba, uništavanje imovine i rascepkana država sa oslabljenim moćima i nadležnostima. Politički i pravni vakuum uzrokovan ratom s teškom mukom je popunjavan zahvaljujući naporima međunarodne i domaće zajednice od 1996. godine. Krajem 1990-tih, nepostojanje institucija kao što je granična služba,¹⁰⁴ rascepan pravosudni, pravni i ekonomski prostor i regionalne veze uspostavljene u ratnoj privredi pružili su jedinstven niz mogućnosti za organizovani kriminal. Faktori vezani za period posle rata i tranziciju, kao što je promena imovinskih prava, ekonomski pad i oslanjanje na trgovinu omogućili su drugu vrstu prilika. Teži oblici kriminala su tako stekli prednost, koju organi vlasti u BiH pokušavaju da sustignu pomoću mnogih institucionalnih i pravnih reformi sprovedenih u nekoliko zadnjih godina.

Uprkos činjenici da se u BiH ne pravi strateška analiza, odgovor ove zemlje na upitnik ukazuje na to da su glavne opasnosti koje prete Bosni i Hercegovini privredni kriminal, opojne droge i trgovina ljudima.

Privredni kriminal cveta zahvaljujući nejedinstvenom ekonomskom prostoru, podeljenoj nadležnosti bosansko-hercegovačkih organa za sprovođenje zakona,¹⁰⁵ te rasprostranjenom krivičnom delu prevare vezano za lične dokumente koje su omogućili ogroman broj osoba raseljenih ili ubijenih u ratu i unutrašnja podela zemlje. Glavni mehanizam za raširenu utaju javnih prihoda predstavljala su fiktivna preduzeća koje je bilo relativno jednostavno registrovati. Prema podacima poreskih organa Federacije BiH, u 2004. godini je bilo 1187 pravnih lica u Federaciji BiH koja su označena kao nedostupna, fiktivna ili paralelna, i zabeleženih 835 slučajeva utaje poreza od 2002. godine koji su doveli do gubitka prihoda u iznosu od 320,2 miliona KM (približno 160 miliona evra), za koje presude tek treba da budu izrečene. Poreski organi Republike Srpske zabeležili su 464 nedostupna preduzeća, 73 fiktivna preduzeća i 21 "paralelna" preduzeće u istom periodu.¹⁰⁶

Nudeći ovakve jedinstvene mogućnosti, Bosna i Hercegovina je postala atraktivno područje kroz koje se obavlja ilegalni promet u regionu. Nedavni naponi organa BiH u oblasti poreza i registracije preduzeća usmereni ka unapređenju unutrašnje povezanosti i jedinstvenosti poreskog sistema i registracije preduzeća već su doneli pozitivne rezultate.

Metode pranja novca u BiH slične su kao one kod utaje poreza. U Republici Srpskoj broj krivičnih prijavi protiv osoba umešanih u utaju poreza i pranje novca udvostručio se u periodu od 2002. do 2004. godine (sa 22 na 44 predmeta). U 2005. godini policija na državnom nivou, tužilaštvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. Do maja 2005. godine sud BiH je izrekao 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu od 1,38 miliona KM (690,000 evra) i 45,000 US dolara. Iznos opranog novca bio je 110,82 miliona KM (554,100 evra), dok je vrednost neplaćenog poreza iznosila 16,26 miliona KM (8,13 miliona evra). U svih osam predmeta utaja poreza bila je utvrđeno krivično delo. Istraga koja je proistekla iz prvih osam presuda evidentirala je 643 pravne osobe osumnjičene za pranje novca.

Što se tiče nezakonitog prometa opojnim drogama, prema odgovoru na upitnik, BiH se verovatno može smatrati "centrom redistribucije" droge. Faktori kao što su relativno propusne granice,

¹⁰⁴ Granična služba je uspostavljena 2000. godine. Videti odluku visokog predstavnika iz 2000. godine na adresi: www.o-hr.int/decisions/statemattersdec/archive.asp?m=&yr=2000.

¹⁰⁵ Bosna i Hercegovina ima četiri krivična sistema: državni nivo, nivo dva entiteta (Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine) i Brčko Distrikt BiH.

¹⁰⁶ "Nedostupna" preduzeća su ona koja su registrovana na nepostojeće adrese ili uz korišćenje lažne dokumentacije za registraciju, dok su "paralelna" preduzeća ona koja koriste kopije dokumentacije za registraciju sa promenjenim imenima vlasnika. Te kopije se onda koriste za otvaranje novih bankovnih računa kojima se ne može ući u trag.

pravni¹⁰⁷ i institucionalni okvir u razvoju, nedostatak tehničke opreme i unutrašnja rascjepkanost pravosudnog sistema u oblasti krivičnog prava, sve je to značajno u rukama kriminalaca i čini Bosnu i Hercegovinu privlačnim tranzitnim područjem, pogodnim za prepakiranje i redistribuciju droge.¹⁰⁸

Grupe za nezakonit promet drogom nemaju naročitu etničku dominaciju, nego jake regionalne veze u susjednim zemljama, u kojima se povezanost temelji na zajedničkom poreklu i geografskoj lokaciji. Nedavno oduzimanje 34 tone acetnog anhidrida (hemijski prekursor za heroin),¹⁰⁹ koje je okončano osuđujućom presudom, svedoči o trgovini hemijskim prekursorima koji se koriste za proizvodnju droge. Postoje takođe i dokazi o transportu kanabisa iz Albanije preko Crne Gore u BiH. Osim nezakonite trgovine drogom, izgleda da postoji i sve veće domaće tržište korisnika, koji uglavnom konzumiraju sintetičku drogu, kao što je "ekstazi" i amfetamini, kao i kanabis.¹¹⁰ Uprkos zabrinutosti koju izražavaju službenici organa za sprovođenje zakona i informacija o stvarnim događajima iz domaćih medija, ne postoji studija ili istraživanje o tome koliko je to tržište i ko su korisnici. Da bi započela adekvatno rešavanje ovog problema, Bosna i Hercegovina bi trebalo da obavi takvo istraživanje.

Što se tiče trgovine ljudima, praksa se značajno promenila zahvaljujući naporima organa za sprovođenje zakona i zatvaranju brojnih striptiz klubova i javnih kuća u zemlji. Kao posledica toga, seksualna eksploatacija je postala skrivenija i sofisticiranija, jer se odvija u privatnim stanovima i putem eskort-službe, a širi se i na internet. Takođe, izgleda da žrtve imaju manje nasilan tretman i bolje životne uslove i trenutno uglavnom opslužuju domaće tržište. Takva promena na tržištu ukazuje na menadžersku prefinjenost kriminalaca umešanih u posao trgovine ljudima, što sve predstavlja novi izazov za organe gonjenja i istrage u pogledu ovih krivičnih dela.

Osobe umešane u trgovinu ljudima uglavnom su državljani BiH, često vlasnici noćnih klubova ili imaju poslovne veze sa drugim vlasnicima barova. Grupe uključene u ovaj posao lako prevladavaju etničke, državne, entitetske i druge granice, i uglavnom sarađuju sa trgovcima iz Srbije, koja je na glavnom putu trgovine ljudima iz Rumunije, Moldavije i Ukrajine. Registrovani slučajevi pokazuju da su dileri iz BiH imali vlastita kriminalna uporišta u Rumuniji i Moldaviji.¹¹¹ Vrbovanje na domaćem nivou, interno trgovanje ljudima i dominantno domaća klijentela imaju implikacije, u smislu politike, ne samo za represiju, nego i zahtevaju bolju prevenciju i politiku javnog zdravstva za rešavanje zdravstvenih pitanja koja otvara domaće tržište seksualnih usluga.

U pogledu krijumčarenja ljudi, BiH se smatra tranzitnom zemljom kroz koju se ilegalno transportuju državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ka zemljama Zapadne Evrope. Oni u BiH ulaze preko Srbije i Crne Gore preko legalnih i ilegalnih graničnih prelaza u istočnoj BiH, stižu u Sarajevo odakle idu prema zapadnoj BiH, često taksijem. Iz zapadnog dela BiH lokalne kriminalne grupe ih vode preko reka ili ilegalnih prelaza u Hrvatsku. U prošlosti su zabeleženi slučajevi velikih grupa ilegalnih imigranata koji su u BiH došli kao turisti ili članovi kulturnih udruženja. Nedavno osnovana zajednica Kineza izgleda da je povezana sa omogućavanjem migracije iz Kine u Zapadnu Evropu. Tržište za krijumčarenje ljudi ima prilično jednostavnu strukturu i čini se da se uglavnom oslanja na tesnu saradnju organizovanih kriminalnih grupa iz različitih zemalja u regionu.

Jedna od karakteristika Bosne i Hercegovine je veza između organizovanog kriminala i osoba optuženih za ratni zločin, što izaziva veliku zabrinutost nekih bosansko-hercegovačkih organa. Finansiranje osoba optuženih za ratni zločin koji su u begu, posebno Ratka Mladića i Radovana Karadžića, čini se dobro organizovano i povezano sa nizom institucija, kao što su banke, vladajuće i

¹⁰⁷ Prema informacijama od organa vlasti, BiH još uvek nema ključne zakone u oblasti terorizma, krijumčarenja ljudi, zloupotrebe droge i trgovine hemijskim prekursorima.

¹⁰⁸ Odgovor BiH na upitnik.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

druge javne institucije, i političke partije u Republici Srpskoj. Visoki predstavnik, Paddy Ashdown, je 2004. godine blokirao bankovne račune osoba osumnjičenih da pomažu optužene za ratne zločine, a desetine osoba je smenio sa javne funkcije.¹¹² Konačni rezultat ovih istraga tek treba da bude poznat.

Značajni naponi su učinjeni na tome da se objedini i uskladi neefikasan krivični sistem Bosne i Hercegovine (tj. tužilaštvo i sudstvo), koji su već dali dobre rezultate protiv organizovanog kriminala, uključujući i presude. Pa ipak, organi za sprovođenje zakona su još uvek rascepkani, nepovezani i preopterećeni. Slično kao u Albaniji, razmena informacija unutar države nije efikasna. Trenutna kretanja u oblasti organizovanog kriminala, međutim, zahtevaju dobru obaveštajnu organizaciju policije i efikasnu razmenu informacija i u zemlji i na međunarodnom planu. U slučaju Bosne i Hercegovine, reforma sistema policije – jedinstvena policijska struktura koja bi mogla pomoći da se eliminišu mnogi od problema koji su ovde spomenuti – i dalje je na prvom mestu.

¹¹²U 2004. godini Paddy Ashdown je doneo 82 odluke koje su se odnosile na smenu sa javne funkcije osoba osumnjičenih da pomažu, finansijski ili drugačije, osobe optužene za ratne zločine, i na zatvaranje bankovnih računa za koje se smatralo da se koriste u te svrhe. Cilj ovih akcija, koji je bio dosta medijski pokriven, bio je da se razbije mreža pomoći i ratni zločinci liše sredstava, tako da konačno mogu biti uhapšeni i izvedeni pred Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u Hagu. Odluke se mogu naći na adresi: <http://www.ohr.int/decisions/war-crimes-decs/archive.asp?m=&yr=2004>

4.2.3 Hrvatska

Kao i druge zemlje bivše Jugoslavije, Hrvatska je duboko pogođena ratom koji je izazvao promene u političkim, socijalnim i ekonomskim okolnostima koje su potpomognute izazovima tranzicije u posleratnom periodu. Kriminalne organizacije u Hrvatskoj održavale su veoma bliske veze sa svojim partnerima u drugim bivšim jugoslovenskim državama, dok je saradnja među organima za sprovođenje zakona u novoosnovanim državama skoro potpuno nestala u toku sukoba i neposredno nakon njega. Ta prednost je omogućila organizovanim kriminalnim grupama da odrede kriminalna tržišta na kojima će steći korist i moć, pri čemu su pokazale veliku fleksibilnost u prilagođavanju posleratnim promenama.

Hrvatska je, međutim, odmakla dalje od drugih u regionu u smislu uspostavljanja funkcionalnog sistema sprovođenja zakona sa centralizovanom bazom podataka u krivičnoj oblasti, uz dostignuća ne samo u istrazi nego i u procesuiranju i kažnjavanju slučajeva organizovanog kriminala. Slično kao i druge zemlje u regionu, Hrvatska se suočava sa pretnjom organizovanog kriminala uključenog u nezakoniti promet drogom, privredni kriminal i korupciju.

Što se tiče nezakonitog prometa drogom, Hrvatska je pre svega tranzitna zemlja na balkanskom putu. Droga (heroin i kanabis) se uglavnom prevozi drumskim prometom iz Bosne i Hercegovine i Srbije i Crne Gore. Proizvodnja droge nije povezana sa organizovanim kriminalom. Proizvodnjom se više bave manji individualni proizvođači za lokalnu upotrebu. Sintetičke droge dolaze sa Zapada i opslužuju domaće tržište u urbanim područjima i primorskim mestima u toku letnih meseci. Hrvatska je jedina zemlja u regionu koja je preduzela izvesne mere radi upoznavanja i procene domaćeg tržišta drogom i sprečavanja i lečenja zloupotrebe droge.

Nekoliko je tipova kriminalnih organizacija koje se bave nezakonitim prometom drogama temeljenih na državljanstvu, teritorijalnoj pripadnosti i porodičnim vezama. Albanske organizovane kriminalne grupe odgovaraju prvom tipu i uključuju Albance sa Kosova i iz "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", koje uglavnom organizuju krijumčarenje heroina. Njihova struktura je više hijerarhijska i zasniva se na strogo porodičnom ili nekom sličnom poreklu, i ima bliske veze sa drugim državama. Za razliku od Albanaca, osobe druge nacionalnosti ne zauzimaju značajan položaj, nego služe kao krijumčari. Glavni organizatori imaju viši stepen obrazovanja, uživaju visok životni standard i često su vlasnici preduzeća ili imovine u koje investiraju prihod od kriminala.

Druga vrsta je vezana za kriminalne grupe koje trguju kanabisom, i uglavnom se sastoji od osoba sa dvojnim državljanstvom Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Ove grupe imaju manje definisanu strukturu, u kojoj je glavni organizator poznat ostatku grupe, sastoje se uglavnom od izvršilaca koji ne koriste usluge trećih osoba, osim carinskih službenika stacioniranih na graničnim prelazima. Te grupe imaju dobre veze sa drugim grupama koje dominiraju na lokacijama gde se odvija krijumčarenje, a pripadnici ovih grupa su skloni i drugim kriminalnim aktivnostima.

Poslednja vrsta kriminalnih organizacija nalazi se u drugim zemljama i vode je ljudi koji imaju iskustvo iz zemalja tradicionalnih proizvođača droge, kao što su Holandija i latinoameričke zemlje, i koji organizuju nezakonit promet sintetičkim drogama i kokainom putem mora i vazduha. Oni se oslanjaju na kurire koji mogu biti profesionalni krijumčari ili povremeno angažovane osobe za pojedini posao. Ovi krijumčari koriste se isporukom hitne pošte, turističkim i putničkim agencijama i pokrivaju krajnje odredište kupovinom zasebnih letova.

Kriminalne grupe nastale kod kuće imaju mešovitu strukturu, a često im je na čelu osoba koja ima krivični dosije. Disciplinacija se sprovodi pretnjom i upotrebom sile i uskraćivanjem zarade od kriminalnih aktivnosti. Pripadnici ovih grupa skloni su drugim krivičnim delima, kao što je

krijumčarenje oružja i cigareta i iznuđivanje. Prihodi se uglavnom troše na pokretnu i nepokretnu imovinu i upadljiv način života.

Što se tiče privrednog kriminala, čini se da glavni problemi ne nastaju zbog gubitka javnih prihoda, nego zbog drugih oblika privrednog kriminala, kao što je prevara u javnim nabavkama, zelenaštvo i bankarske prevare, koje dovode do bankrota i prevara u privatizaciji. Ove poslednje su naročito osetljive kad se ima na umu zastarevanje istrage i procesuiranja tih predmeta. Posledice ovog kriminala su vidljive u javnosti. Javnost ih povezuje sa socijalnom nepravdom i nezakonitim bogaćenjem i generalno postavlja velika očekivanja pred organe za sprovođenje zakona i pravosuđe u smislu uspešnog kažnjavanja ovakvih krivičnih dela. Veruje se da poverenje javnosti u ove institucije zavisi od ishoda tih slučajeva, koje je inače teško istraživati i procesuirati zbog njihove složenosti i političkih veza koje eventualno uključuju.¹¹³ Osim toga, štetu koja se društvu nanosi ovakvom vrstom ekonomije teško je izmeriti i oceniti.

Kriminalne grupe umešane u privredni kriminal koriste sofisticirane metode kojima se omogućava profesionalni razvoj i angažovanje stručnjaka (finansijske, pravne i druge struke) i održavanje veza sa javnim strukturama putem finansiranja, na primer, sportskih aktivnosti, članaka u sredstvima javnog informisanja, davanjem bespovratnih kredita, razmenom policijskih obaveštajnih podataka, zajedničkim ulaganjima u priobalna područja sa kriminalnim organizacijama iz Italije i Rusije.

Članovi ovih kriminalnih grupa su mahom hrvatski državljani srednjeg stručnog obrazovanja i prosečnog ekonomskog statusa. Njihova uloga se obično deli na organizatore, finansijere i falsifikatore (npr. dokumenata potrebnih za ispunjavanje kriterijuma za pozajmice i kredite) i posrednike (zaposleni u preduzećima ili bankama koje su od interesa za kriminalnu grupu).

Čini se da same grupe nemaju hijerarhijsku strukturu. Mnogo je verovatnije da pripadnici različitih grupa započinju posao zajednički na osnovu ličnog interesa. U većini slučajeva formiraju se posebne kriminalne grupe radi izvršenja konkretne kriminalne aktivnosti. Takve grupe su uglavnom lokalnog karaktera i samo povremeno pokrivaju čitavu teritoriju Hrvatske ili se otiskuju i u susedne zemlje, kao što su Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Austrija, Italija, Slovenija i Mađarska.

Hrvatska je najverovatnije uglavnom tranzitna zemlja za trgovinu i krijumčarenje ljudi. Kriminalne grupe umešane u prvi ili drugi kriminal ne preklapaju se. Putevi za krijumčarenje i trgovinu su slični kao u drugim zemljama u regionu. Hijerarhijska podela označava organizacione strukture grupa umešanih u trgovinu ljudima, i na međunarodnom i na lokalnom nivou. Svi u lancu trgovine različito zarađuju, što zavisi od zemlje porekla žrtve, prevoza, vrste angažovanja, itd. Tačan i ukupan iznos prihoda od ovog kriminala nije poznat. Prihodi od kriminalne delatnosti obično se ulažu u korupciju i finansiranje drugih nezakonitih aktivnosti. U svim predmetima istrage, prelazak granice je bio ili ilegalan ili na graničnim prelazima uz korišćenje falsifikovanih ili delimično falsifikovanih dokumenata.

Krijumčarenje ljudi, uglavnom državljana Turske, Irana, Kine, Rumunije, Bangladeša, Albanije i Bosne i Hercegovine temelji se na bliskoj saradnji sa krijumčarima iz Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine, pri čemu je Hrvatska tranzitna zemlja na putu ka Sloveniji. Organizovane kriminalne grupe uključene u krijumčarenje ljudi uspostavljene su vertikalno, sa jasno definisanim zadacima i vezama sa međunarodnim kriminalnim grupama od početka do završne faze lanca krijumčarenja. Prevoz kroz Hrvatsku vrši se u iznajmljenim automobilima, taksijem, kombijima i manjim kamionima. Strani državljani se zatim prevoze u Sloveniju kroz područje Međimurja, Varaždina i Zagreba.

¹¹³ Videti *Croatia: A Work in Progress*, autora Anne McTaggart i Drage Hedla, IWPR No. 562, 27. 06. 2005.

Što se tiče pranja novca, Hrvatska ima morsku obalu privlačnu ulagačima kako legalnih tako i ilegalnih sredstava, domaćim i stranim. Takvi resursi lako mogu biti predmet pranja novca stečenog kriminalnim aktivnostima putem kupovine ili izgradnje nekretnina i potrebno je pažljivo pratiti i kombinovati preventivne i represivne mehanizme kako bi se zadržao njihov integritet i kapacitet za ekonomski razvoj. Nedavni slučajevi korupcije u kancelariji za registraciju imovine i pravosuđu govore o ovoj potrebi.¹¹⁴

Očekuje se da će opasnost od organizovanog kriminala rasti u budućnosti, uglavnom zbog nastojanja kriminalaca da uđu u političku i ekonomsku elitu kao način na koji mogu popraviti svoju sliku u javnosti i uticati na političke, ekonomske i administrativne odluke služeći se novcem stečenim kriminalnim aktivnostima. Korupcija koja povezuje organizovani i privredni kriminal predstavlja osnovno sredstvo za ulazak u vladajuće strukture.

¹¹⁴Videti članak *Zaposlenik državne uprave u Makarskoj pod istragom*, HINA, Jutarnji List, 12. 05. 2005; i *Croatia: A Work in Progress*, autora Anne McTaggart i Drage Hedl u Osijeku, IWPR No 562, 27. 06. 2005).

4.2.4 Srbija i Crna Gora

4.1.1.1 REPUBLIKA CRNA GORA

Rat i sankcije 1990-tih godina doveli su u Srbiji i Crnoj Gori do ekonomskog pada, raslojavanja društva i političkih izazova. Slično kao i u drugim zemljama u regionu, pojavile su se prilike za krijumčarenje, dok su izazovi tranzicije doveli u težak položaj postojeći pravni okvir i državne institucije.

O stanju organizovanog kriminala i pretnji koju on predstavlja za crnogorsko društvo postoji vrlo malo podataka. Organi za sprovođenje zakona, tako, nisu prikupljali podatke o organizovanom kriminalu kao takvom pre uvođenja pojma organizovani kriminal u krivično zakonodavstvo 2004. godine. Crna Gora je jedino područje u regionu obuhvaćeno projektom koje tek treba da uspostavi sistem za prikupljanje podataka i analizu organizovanog kriminala. U skladu s tim, teško je izvršiti značajnu analizu ove opasnosti, ali na osnovu raspoloživih informacija privredni kriminal, nezakoniti promet opojnim drogama i trgovina ljudima, kao i pranje novca, po svemu sudeći su najveći problemi na ovom području.

Slično kao i u drugim zemljama i područjima ovog regiona, Crna Gora vidi privredni kriminal kao jednu od glavnih pretnji koja uzrokuje gubitke značajnog dela javnog prihoda zbog poreske i carinske utaje, korišćenjem krivotvorenih dokumenata i fiktivnih preduzeća registrovanih u inostranstvu i zaobilaznim trgovinskim aranžmanima sa susednim zemljama. U 2004. godini policija je podnela 1320 krivičnih prijava (1358 u 2003. godini) protiv 1572 (1811 u 2003. godini) izvršioca zbog 1707 (1877 u 2003. godini) registrovana krivična dela privrednog kriminala. Ukupan gubitak prihoda izazvan ovim krivičnim delima iznosi 17,2 miliona evra (16,5 miliona u 2003. godini). Krivotvorenje službenih dokumenata i nezakonita trgovina, praćeni zloupotrebom službenog položaja, prevarom i nezakonitom eksploatacijom šume preovladavali su u oblasti privrednog kriminala u nekoliko zadnjih godina. Nijedan od ovih slučajeva nije okvalifikovan kao počinjen od strane organizovane kriminalne grupe.

Krijumčarenje luksuzne robe preko granice i dalje je problem, iako je smanjeno masovno krijumčarenje cigareta, koje je nekada bilo izrazito. Krijumčarenje nafte i naftinih derivata, s druge strane, dovelo je do gubitka 9 miliona evra prihoda u 2003. godini, dok je konstatovano i krijumčarenje velikih iznosa gotovinskog novca. Pored jedne morske luke, određenih pograničnih područja i obale, većina ekonomske aktivnosti je smeštena ili prolazi kroz glavni grad, gde živi više od trećine ukupnog stanovništva Crne Gore, što može omogućiti da se finansijska istraga koncentriše u jednom području. Procene vrednosti ove sive ekonomije ne postoje. Pa ipak, ona ima osetan negativan uticaj, s obzirom na neveliko crnogorsko domaće tržište, budući da trgovci krijumčarenom robom drže konkurentne cene tako što izbegavaju da dodaju i do 200% na vrednost robe za poreze i doprinose.

Krijumčari legalnih proizvoda ne deluju u okviru neke hijerarhijske strukture, nego osnivaju saveze od slučaja do slučaja, unutar Crne Gore i preko granice sa grupama u susednim državama.

Nezakonit promet opojnim drogama deluje da je značajan, naročito promet kanabisom iz Albanije i heroinom iz Turske. Ova droga često ulazi u Crnu Goru drumskim putem, dok kokain stiže preko luke Bar. Crna Gora je uglavnom tranzitna zemlja, ali se neke droge, naročito kokain i kanabis, konzumiraju i na njenom tržištu. Izveštaji o događajima i posmatranje policije ukazuju na sve veći problem zloupotrebe droga u proteklih 7-8 godina. Procene veličine domaćeg tržišta droge ili zarade od nezakonitog prometa narkoticima preko Crne Gore ne postoje. Prema podacima koji obuhvataju period od 2001. do 2004. godine, organi za sprovođenje zakona godišnje zaplene oko 10-15 kg

heroina i 1 tonu kanabisa, u što je umešano 250-300 osoba. Nema podataka o strukturi, sastavu i načinu delovanja organizovanog kriminala uključenog u krijumčarenje droge.

Trgovina ljudima, koja je istaknuta kao prominentno pitanje u slučaju iz 2002. godine koji je uključivao jednu državljanku Moldavije, podstakla je vladu da preduzme progresivne mere.¹¹⁵ Podaci i analiza tržišta trgovine ljudima, njegova struktura, sastav i način delovanja umešanih organizovanih grupa takođe nisu dostupni. Međutim, na osnovu predmeta trgovine koji su procesuirani do sada (10 krivičnih prijavi protiv 31 izvršioca), čini se da je za ova krivična dela bilo odgovorno 7 kriminalnih grupa sa mešovitom organizacionom strukturom.

Krijumčarenje osoba čini se da je smanjeno, zahvaljujući promenama u viznom režimu u regionu, što naročito vredi za krijumčarenje iz Albanije. Strožiji vizni režim prema kojem su građanima Albanije i Kosova potrebne vize za ulazak u BiH i Hrvatsku, s druge strane, nenamerno je doveo do potražnje za krijumčarenjem preko granice. U periodu od januara do septembra 2004. godine zabeležena su 372 ilegalna prelaska granice.

Iako je pojam pranje novca tek nedavno uveden u pravni i institucionalni okvir Crne Gore, priobalno područje i nekoliko javnih i uslužnih preduzeća kao predmet prodaje, posebno su osetljivi u pogledu domaćih i stranih osoba koje peru novac. Što se tiče korupcije, nizak i visok stepen korupcije i jake mentorske veze izgleda da predstavljaju poseban izazov za uspešno delovanje, uključujući krivično gonjenje i sudski proces protiv organizovanog kriminala.

4.2.4.2 REPUBLIKA SRBIJA

Rat i sankcije tokom 1990-tih duboko su pogodili političko, ekonomsko i socijalno tkivo Srbije i pružili jedinstven niz mogućnosti za organizovani kriminal, ne samo u Srbiji nego u celom regionu. Promena Miloševićevog režima 2000. godine dala je novu vladu spremnu da preuzme neke od tranzicijskih i posleratnih izazova, uključujući i rešavanje problema organizovanog kriminala. Nakon ubistva premijera Zorana Đinđića 2003. godine i akcije "Sablja" organa za sprovođenje zakona koja je usledila, a kojom je obezglavljen "Zemunski klan", Srbija je započela sa ozbiljnim naporima u borbi protiv organizovanog kriminala. Ipak, raspuštanje "Zemunskog klana", iako uspešno, izgleda da je predstavljalo "pucanj u prazno".¹¹⁶ Započelo se, u nekoj meri, sa rešavanjem problema veze između sigurnosnih službi, organizovanog kriminala i ranijih paravojnih formacija koje je podržavao Miloševićev režim, a koje su nastale u toku rata 1990-tih, kao i reforme na razdvajanju sigurnosti i policijske obaveštajne delatnosti i uvođenjem civilnog nadzora i transparentnosti nad sektorom sigurnosti. Uspešno sprovođenje i održivost ovih reformi biće ključno za smanjenje opasnosti od organizovanog kriminala u Srbiji.

Imajući na umu moć koju ima organizovani kriminal, finansijsku i ostalu, organizovani kriminal koji se bavi drogama i privrednim kriminalom predstavlja glavnu opasnost za Srbiju. Korupcija, prevara u postupku privatizacije i pranje novca stečenog kriminalnim aktivnostima izazivaju zabrinutost sličnu onoj u Hrvatskoj i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji". Nakon 2000. godine krijumčarenje legalnom robom (nafta i cigarete) smanjeno je i prikupljanje javnog prihoda poboljšano. Međutim, socijalne, ekonomske i političke posledice nezakonitog bogaćenja uzdrmale su poverenje javnosti u vladajuće strukture, organe za sprovođenje zakona i pravosuđe. U nekoliko predmeta organizovanog kriminala izrečene su osuđujuće presude, dok je broj ubistava značajno

¹¹⁵ Za više informacija o ovom slučaju videti zajednički izveštaj Saveta Evrope i OSCE-a (septembar 2003.) i odgovor Vlade Republike Crne Gore (oktobar 2003).

¹¹⁶ Razgovor sa pripadnikom srpskog organa za sprovođenje zakona.

smanjen od promene režima 2000. godine.¹¹⁷ Iako su ostvareni dobri rezultati, trenutno suđenje osumnjičenima za ubistvo Đinđića predstavlja lakmus test za poverenje javnosti.

S obzirom na njen geografski položaj, organizovani nezakoniti promet opojnim drogama trenutno predstavlja jednu od najopasnijih formi organizovanog kriminala u Srbiji. Kanabis je najraširenija droga u Srbiji. Iako je nedavno otkrivena i uništena manja proizvodnja od 2000 biljaka u jednom napuštenom rudniku, kanabis se uglavnom uvozi i zbog svoje relativno niske cene veoma je dostupan. Krijumčarski putevi kanabisa u Srbiju dolaze iz Crne Gore i Albanije, a nedavno su otkriveni putevi koji idu iz Srbije ka Mađarskoj.

Heroin je druga najprisutnija droga na srbijanskom tržištu, s obzirom da prodaja i krijumčarenje heroina predstavlja najunosniju kriminalnu delatnost. Do sada u Srbiji nije otkrivena proizvodnja heroina. Većina heroina dolazi sa Kosova, a srbijanska policija redovno saraduje sa UNMIK-om i kosovskom policijom u slučajevima nezakonitog prometa heroinom, iako bi, prema srpskim organima, razmena podataka mogla biti bolja.

Sintetičke droge (ekstazi i amfetamini) krijumčare se sa Zapada na Istok, i stižu iz Holandije preko Mađarske i Hrvatske. Upotreba ekstazija je takođe veoma raširena u Srbiji. Nekoliko laboratorija za proizvodnju ekstazija je otkriveno, što je dovelo do hapšenja glavnih organizatora i vlasnika isturenih preduzeća. Približno 2 miliona tableta ekstazija je zaplenjeno, kao i 20 tona hemikalija korišćenih za proizvodnju vrednu nekoliko miliona evra. Slično kao i u BiH, srpska policija je otkrila trgovinu hemijskim prekursorima uvezenim iz Francuske, Češke Republike i Rumunije, koji se dalje krijumčare u Bugarsku i Tursku.

Još jedna droga koja dolazi sa Zapada je kokain, pri čemu velike količine samo prolaze kroz Srbiju, dok manje završavaju na domaćem tržištu. Izgleda da su se putevi krijumčarenja kokaina nedavno promenili, pa brodovima iz Latinske Amerike droga stiže u luke Španije, Grčke i Italije i odatle se prevozi u Srbiju kamionima, često pakovana u flaše. Srbijanska policija u saradnji sa drugim policijskim snagama pomogla je da se zapleni 200 kg kokaina (190 kg je zaplenjeno u Italiji, a 10 kg u Srbiji). Kriminalne grupe umešane u krijumčarenje kokaina dobro su organizovane i imaju efikasne transportne strategije.

Smatra se da je preko 60% organizovanih kriminalnih grupa u Srbiji umešano u nezakonit promet drogom. Oko 50% tih grupa su, osim u nezakonit promet drogom, umešane u nasilne kriminalne aktivnosti, kao što su ubistva, ucene, otmice i iznuđivanje, iako je broj ovih kriminalnih aktivnosti značajno smanjen od 2003. godine. Slično kao prema rezultatima UNMIK-a, najorganizovanije i najmoćnije kriminalne grupe umešane u krijumčarenje droge u Srbiji su grupe Albanaca, čiji pripadnici uglavnom dolaze sa Kosova i iz Južne Srbije. Takođe izgleda da se Bugarske i Albanske kriminalne organizacije bore za dominaciju na nezakonitom tržištu droga u Srbiji.

Što se tiče domaćih krijumčara droge, operacijom "Sablja" raspušteno je nekoliko organizovanih kriminalnih grupa i neutralizovana jedna od najvećih mreža za krijumčarenje i prodaju heroina u Srbiji i drugim evropskim zemljama. Najveća grupa, "Zemunski klan", imala je šest podgrupa koje su pokrivala prodaju sopstvenom dilerskom mrežom. "Klan" je bio čuven po upotrebi sile za disciplinovanje članova i osoba koje su im se nalazile na putu. Kada je "klan" rasformiran, veliki broj ubistava i pokušaja ubistava je rešen. Vođe "klana" su ulagale zaradu, procenjenu na stotine miliona evra, u pokretnu i nepokretnu imovinu i luksuznu robu. Da bi osigurali svoje poslovanje, koristeći se svojom ogromnom finansijskom moći, pripadnici "klana" su davali mito službenicima u pravosuđu i policiji i osnovali medijsku kuću radi vršenja uticaja na javno mnjenje. Nezakonito ostvarena zarada uložena je u privatizaciju, nekretnine, komercijalna preduzeća, i sl.

¹¹⁷ Prema jednom pripadniku organa za sprovođenje zakona na višem položaju, broj ubistava je pao sa 200 na 60 godišnje od pada Miloševićevog režima. Intervju, juni 2005. godine.

Slično kao i u Albaniji, organizovane kriminalne grupe rade na konsolidovanju svog uticaja, istovremeno šireći delatnost na druga nezakonita tržišta i u legalni sektor.

Što se tiče trgovine ljudima (seksualna eksploatacija, ulično prosjačenje i rad), izgleda da je Srbija pre svega tranzitna zemlja, ali i zemlja porekla i privremenog odredišta. Prema srpskim vlastima, 10 kriminalnih grupa sa približno 100 članova trenutno je uključeno u trgovinu ljudima. Ove grupe su uglavnom aktivne u pograničnim područjima, dobro su organizovane i usko povezane sa kriminalnim grupama u susednim i drugim zemljama, kao što su "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija", Bugarska, Rumunija, Mađarska, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Albanija i Italija, Ukrajina, Slovenija i Turska.

Ove grupe su fleksibilne i lako sklapaju saveze prema zajedničkim interesima. Upotrebljavaju šifre za komunikaciju i sastaju se na mestima gde su smeštene žrtve trgovine. Kao jednu od mera zaštite koriste tzv. "čistače" - vozila koja voze ispred "transporta" kako bi mogla upozoriti na eventualnu opasnost na putu. Vođe ovih kriminalnih grupa nikada ne učestvuju direktno u aktivnostima, nego su odgovorni za plaćanje nakon obavljenog prevoza. Novac se često prebacuje putem banke "Western Union". Zarada se ulaže u komercijalna preduzeća i pokretnu i nepokretnu imovinu.

Broj žrtava trgovine koje dolaze u Srbiju kao zemlju odredišta smanjio se u zadnjih nekoliko godina¹¹⁸, pre svega zahvaljujući naporima policije, ali i zbog novog viznog režima za državljane Rumunije i Moldavije. Izgleda da je novi trend vrbovanje u zemlji (putem interneta) i interna trgovina, gde se državljani Srbije prvo eksploatišu u Srbiji, pa onda prebacuju u druge zemlje. Nedavni naponi organa za sprovođenje zakona bili su usmereni prema trgovini decom, preduzimanjem mera protiv roditelja koji prodaju svoju decu i protiv osoba koje decu kupuju.

Ilegalna migracija predstavlja jednu od kriminalnih aktivnosti koje su u porastu, uglavnom zbog toga što služi kao zamena za krijumčarenje droge, donoseći dobru zaradu uz manje rizika. Krijumčarenje migranata generalno organizuju osobe iz zemlje porekla, zajedno sa krijumčarima iz regiona, za šta naplaćuju od 2500 do 8000 evra. Najnoviji trend u krijumčarenju ukazuje na prebacivanje manjih grupa od 4 do 8 osoba, i čak i 1 do 2 osobe korišćenjem putničkih vozila, kombija i kamiona sa posebno napravljenim "bunkerima". Ilegalni migranti prevoze se automobilom do granice, gde ih "vodiči" preuzimaju da bi ih preveli preko granice pešice. Kada migranti pređu granicu, prevozi ih drugo vozilo do druge granice sa Mađarskom ili Hrvatskom.

Rumunski državljani, uglavnom ekonomski migranti, najčešći su migranti u Srbiju. Drugi migranti dolaze iz Avganistana, Iraka i Turske (uglavnom Kurdi). Nedavnim presecanjem krijumčarskih mreža preko sarajevskog i prištinskog aerodroma krijumčarski put se preselio prema Bugarskoj i Rumuniji, odakle se turski državljani krijumčare u Srbiju na putu ka Zapadu.

Napori u borbi protiv krijumčarenja osoba, između ostalog, obuhvataju bolju kontrolu granica, propise o viznim režimima i represivne mere protiv kriminalnih grupa umešanih u krijumčarenje i kontrolu objekata za koje se sumnja da kriju migrante. Prema podacima iz 2003. godine, prekinuta su 22 kanala kojima je prokrijumčareno 247 osoba.

Krijumčarenje legalne robe (cigarete, nafta i naftni derivati) znatno je smanjeno od ukidanja sankcija i zahvaljujući naporima organa za sprovođenje zakona i drugim naporima od 2000. godine. Krijumčarske prakse su se zbog toga promenile kako bi se prilagodile novim uslovima i još uvek uspevaju da se odupru naporima organa za sprovođenje zakona, a za to vreme se uključuju u evropske i globalne krijumčarske tokove i distribuciju ilegalno i legalno proizvedenih cigareta. Krijumčarski kanali iz Crne Gore uglavnom su prekinuti, ali formiraju se novi koji idu preko Kosova, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Bugarske, Rumunije i Hrvatske. Krijumčarene

¹¹⁸ Prema srpskim vlastima, 2000 stranih državljanke je nađeno kako "rade" u restoranima i hotelima u 2000. godini. Taj broj je u 2003. godini smanjen na 203.

cigarete se kriju u teretna i putnička vozila ili se pakuju u ambalažu druge robe (smrznuto voće ili brašno namenjeno za humanitarnu pomoć). Kao i u drugim zemljama u regionu, trgovina cigaretama i drugom luksuznom robom vrši se pomoću fiktivnih preduzeća i krivotvorenih dokumenata. Što se tiče proizvodnje nedozvoljene robe, otkriven je takođe i promet alkoholnim pićima proizvedenim od sirovina uvezenih putem fiktivnih preduzeća i robom kojoj je istekao rok trajanja.

1990-tih cvetala je piratska industrija. Početkom 2003. godine preduzet je niz mera na suzbijanju piratske industrije koje su rezultirale zaplenom preko 60.000 video kaseti i CD-ova, i velike količine video i audio opreme korišćene za audio snimanje i snimanje slika, kao i kompjuterskog softvera.

Što se tiče pranja novca, većina zarade koja se opere potiče od utaje poreza, zatim trgovine drogom i ljudima, a na kraju i od nasilnih kriminalnih delatnosti, kao što su iznuđivanje i otmica. Zarada se uglavnom ulaže u privatizaciju, nekretnine i pokretnu imovinu, ili se prebacuje na bankovne račune u zemlji ili inostranstvu. Veliki transferi novca vrše se preko Mađarske, Kipra i Austrije, kao i preko off-shore računa. Počinioci ovih krivičnih dela su uglavnom osobe koje imaju iskustvo u poslovanju i ekonomiji.

4.2.4.3 KOSOVO

Zadnje područje, koje je bilo zahvaćeno ratovima u 1990-tim u bivšoj Jugoslaviji jeste Kosovo, koje se, kao i BiH, suočava sa izazovima posleratne rekonstrukcije i tranzicije pod UNIMK-ovom upravom. Raseljavanje, devastiranje imovine, zastarela tehnologija i kolaps proizvodnog sektora umanjuju mogućnost zaposlenja ogromne većine mlade populacije¹¹⁹. Kao i u ostalim susednim zemljama, politički i ekonomski vakuum pruža mogućnost za organizovani kriminal.

Izgleda da je glavna pretnja za Kosovo transnacionalni organizovani kriminal, koji se sastoji od krijumčarenja droge i krijumčarenja ljudi. Kosovo je ključna lokacija u regiji za mnoge kriminalce u jugoistočnoj Evropi. Uske veze sa etničkim Albancima u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", Albaniji i sa albanskom dijasporom, čine kosovske organizovane kriminalne bande naročito efikasnim u krijumčarenju droge na zapadna tržišta.

Istrage o trgovini drogom na Kosovu imaju kako unutrašnju, tako i međunarodnu dimenziju. Direktorata za organizovani kriminal i prekogranične istrage organizovanog kriminala bavi se dugoročnim istragama o trgovini drogom u saradnji sa Švajcarskom, Francuskom, Austrijom, Nemačkom, Bugarskom i Turskom, i uspostavljen je za otkrivanje glavne mreže za krijumčarenje heroina iz Turske ka zapadnoj Evropi. Sekcija za istrage povezane sa narkoticima, koja deluje u sastavu Direktorata, bavi se slučajevima povezanim sa narkoticima unutar teritorije Kosova.

Četiri dugoročna transnacionalna slučaja, koja su povezana sa drogom, bila su istražena u periodu od 2003. do 2005. godine. Između juna i decembra 2003. godine, na Kosovu je zaplenjeno 38 kg heroina, u Italiji 24kg, u Bugarskoj 28 kg, što je ukupno 90 kg. U 2004. i 2005. 20 dugoročnih slučaja je bilo istraženo, dok je 6 od ovih slučaja zahtevalo međunarodnu saradnju. Na osnovu ovih istraga, u periodu od januara do decembra 2004. godine 45,5 kg heroina je zaplenjeno na Kosovu, dok je dodatnih 504,5 kg zaplenjeno u Austriji, Nemačkoj, Italiji, Švajcarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji, što je ukupno 550 kg za ovaj period. Pet dugoročnih istraga je trenutno u toku.

U pogledu unutrašnjih istraga, kosovska policija i UNMIK su u 2004. godini pronašli i uništili 12 kanabis polja. Ukupni broj slučajeva krijumčarenja droge, koji nisu slučajevi organizovanog kriminala, istraženih na Kosovu u 2004. i 2005. godini je 265 slučajeva, u koje je umešano više od 458

¹¹⁹ Za stanje privrede na Kosovu, vidjeti *De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story*, European Stability Initiative - Evropska inicijativa za stabilizaciju, mart 2002, www.esiweb.org.

počinitelja. Petnaest slučajeva krijumčarenja koja se odnose na organizovane kriminalne grupe su bili istraženi kroz ovaj period, u koje je bilo umešano više od 87 osoba.

U pogledu zloupotrebe droge, čini se da lokalna tržišta droge ne predstavljaju problem.

U pogledu trgovine ljudima, Kosovo je i tranzitivno i destinacijsko područje, inicijalno zbog prisutnosti vojnih snaga, i trenutno zbog domaće klijentele. Slično kao i u BiH, domaća klijentela seksualnih usluga je značajna, koja sad čini i do 90% od ukupnog broja klijenata. Strukture kriminalnih grupa umešanih u trgovinu su neposredno povezane sa zemljama iz kojih se nabavljaju. Grupe koje su se posvetile seksualnoj eksploataciji žrtava na Kosovu prikupljaju svoje žrtve nakon dolaska na Kosovo, što ukazuje na direktne veze između grupa koje deluju u zemljama porekla i grupa koje deluju na Kosovu.

Postoje znaci da na Kosovu funkcioniše tri nivoa kriminalnih grupa, koje su često i međusobno povezane. Grupe koje spadaju u niži nivo organizuju transport žrtava kolima i kombijima ili jednostavno daju novac žrtvama, koji je njima potreban za prelazak granice u autobusima, i nakon toga ih drže u istim prostorima u kojima se žrtve i iskorišćavaju. Grupe koje spadaju u viši nivo organizuju aranžmane za međunarodna putovanja, uključujući nabavku lažnih ili falsifikovanih dokumenata i viza, ali oni nisu umešani u samu eksploataciju, iako organizuju dalju trgovinu. Ovakve grupe deluju na bolje strukturiran način, i često ispoljavaju hijerarhiju, gde postoji stepenovanje od upotrebe isturene osobe, koja pruža zaklon vođi grupe, do osoblja za obezbeđenje za nadziranje osoblja zaduženog da ometa policijske aktivnosti, kao i do korumpiranih službenika koji informišu kriminalne grupe o policijskim upadima. Metode delovanja organizovanog kriminala na ovom tržištu su postale sve sofisticiranije i opremljene kako za regionalno, tako i za domaće tržište. Izgleda da je interna trgovina i regrutovanje takođe prisutno.

Privreda na Kosovu je skoro u potpunosti zasnovana na trgovini, gde javni prihodi zavise od jednog izvora, koji je takođe privlačan i privrednom kriminalu. Krijumčarenje, utaje poreza i carina, kao i druge vrste kriminala povezane sa korupcijom u javnom sektoru takođe predstavljaju pretnju društvu Kosova. Neke reforme, npr. davanje licenci na uvoz cigareta i nafte, kao i uvođenje kompjuterizovanog sistema poreza su već napravile značajne promene u ubiranju javnih prihoda. Slično kao u Crnoj Gori, većina privredne aktivnosti i kompanija deluju iz Prištine, što moguće istrage privrednog kriminala čini lakše izvodljivim.

U pogledu strukture, ove grupe su slične grupama umešanim u trgovinu ljudi. Deluju u uskoj saradnji sa grupama iz Srbije, Crne Gore, Grčke, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Albanije, Slovenije i Bugarske.

4.2.5 "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"

Izuzimajući kratki konflikt u 2001. godini, "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" je izbegla velika ratna uništavanja i raseljenje većeg broja svoje populacije. Bez obzira na tu činjenicu, unutrašnja politička pitanja povezana sa državnim suverenitetom, privrednim nazadovanjem, sankcijama protiv Jugoslavije, kao i rat u susednim državama imali su negativan uticaj na samu državu. Kao i u ostalim državama regije, ovi faktori su pružili organizovanim kriminalcima mogućnosti i preterane prednosti.

"Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" prete organizovani privredni kriminal, kao i organizovani kriminal koji se bavi trgovinom drogom i ljudima. Glavne kriminalne privredne aktivnosti su prevare u javnim nabavkama, prouzrokovanje bankrota, prevare u privatizaciji, i prevare vezane za PDV. Trenutno ne postoje detaljne procene štete prouzrokovane ovim vrstama kriminala, iako se ova šteta pričinjena javnim prihodima meri u milionima evra. Istrage ove vrste kriminala su počele, a rezultati će biti vidljivi u budućnosti. Sredstva, kao npr. konfiskacija sredstava dobijenih krivičnim delom, još uvek nedostaju.

Prevare pri nabavkama se najčešće odvijaju na taj način da se najprikkladnija kompanija bira putem stavljanja amandmana na ugovor, i tako se smanjuje cena iz početne ponude. Prevare u bankarstvu su takođe primećene, na način da se zajmovi i krediti isplaćuju na osnovu falsifikovanih dokumenata. Falsifikovanje službenih i administrativnih dokumenata se široko upotrebljava za protivzakoniti rast imovine, dobijajući licence za uvoz dobara pod povoljnim uslovima, itd. Prevare vezane za PDV, kao i krijumčarenje i falsifikovanje zakonitih dobara je takođe istaknuto kao problem, i dok je ovaj zadnji vid u rastu, prvi je u padu.

U pogledu piratstva i falsifikovanja legalnih dobara, primećena je ilegalna proizvodnja, distribucija, prodaja i iznajmljivanje pornografskog materijala, filmova i kompjuterskih proizvoda. Prošle akcije protiv takvog kriminala su rezultirale uništavanjem kriminalne grupe koja se bavila proizvodnjom takvih dobara i zaplenom opreme i snimljenih materijala. Postoje takođe slučajevi falsifikovanja prehrambenih proizvoda, napitaka i alkoholnih pića, i drugih potrošačkih namirnica namenjenih za lokalno tržište. Cilj nedavnih uspešnih nastojanja za sprovođenje zakona bio je u kontekstu ove vrste kriminala.

U pogledu korupcije, izgleda da su službenici zaduženi za preduzimanje stečajnih postupaka u bivšim državnim kompanijama posebno podložni korupciji. Ostali slučajevi niskog i visokog stepena korupcije su takođe zabeleženi. U 2004. godini policija je zabeležila 536 krivičnih dela povezanih sa korupcijom, izvršenih od strane 664 počinitelja. Slučajevi povezani sa zloupotrebom službenog položaja iznose 504 od ukupnog broja slučajeva, učinjenih od strane 631 izvršioca, a nakon toga slede slučajevi pasivnog i aktivnog podmićivanja. Vlada je preduzela kako preventivne, tako i represivne korake kako bi rešila ovaj problem.

U 2003. godini, osam grupa organizovanog privrednog kriminala je bilo optužene. Ove grupe, sa različitom organizacionom strukturom, su delovale u unutrašnjosti i inostranstvu, a svoju zaradu su investirali u upadljive troškove, proširujući poslovne aktivnosti i kupujući nekretnine.

Slično kao i u Hrvatskoj, u privredni kriminal, kao npr. prouzrokovanje bankrota, prevare u privatizaciji, i pronevera javnih fondova u javnom uslužnom sektoru, umešana je upravljačka klasa, političke veze, i korupcija. Složenost i osetljivost ovih slučajeva otežava njihovo istraživanje i gonjenje, dok se za njihov ishod posebno zanima javnost, zbog društvenih i privrednih posledica na veliki deo društva.

Trgovina drogom takođe predstavlja pretnju društvu. Trgovinu drogom većinom vrše albanske etnički organizovane kriminalne grupe, sa tesnim vezama na Kosovu i u Albaniji, ali u određenoj meri lakše zadatke prepuštaju kriminalcima druge nacionalnosti. Posebna geografska koncentracija ovih kriminalnih aktivnosti, nepropusnost albanskih organizovanih kriminalnih grupa i politička osetljivost, koja bi mogla nastati kada je u pitanju istraga i gonjenje ovakvih slučajeva, sputavaju nastojanja sprovođenja zakona na ovom području.

Što se tiče heroina krijumčarenog iz Turske, kokain koji dolazi iz luka EU, kao i hašiš poreklom iz Albanije, našli su način da uđu u zemlju. Kanabis koji dominira na domaćem tržištu je etnički kontrolisan, dok velike pošiljke kanabisa, namenjene za zapadnoevropska tržišta, kontrolišu kriminalne grupe izmešanog etničkog sastava, kako makedonskog, tako i albanskog.

U prošloj deceniji, "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" je postala potrošačko tržište, na kojem dominiraju heroin i kanabis. Pozivajući se na zdravstvene ustanove, svake godine 600 do 700 osoba traže medicinsku pomoć zbog zloupotrebe droge. Starost ovih osoba opada, čak postoje slučajevi gde su deca od 12 godina registrovana kao konzumenti droge. Svake godine između 15 i 20 osoba umre od prekomerne upotrebe droga.

Navedena konzervativna analiza konzumiranja droge na domaćem tržištu, bazirana na broju ljudi koji su zatražili pomoć, ukazuje da se godišnje konzumira 300kg heroina i duplo više kanabisa. Zarada sa ovog tržišta iznosi između 10-12 miliona evra. Ukupni profit od kriminala povezanog sa drogom se nije mogao preciznije odrediti zbog nedostatka u istragama pranja novca. Ipak, sa na osnovu ostalih aktivnosti policije, nazire se da se sredstva ulažu u nekretnine, turističku industriju i komercijalni biznis, kao npr. u noćne klubove i barove, koji se često upotrebljavaju za seksualnu eksploataciju žena.

Nije registrovana proizvodnja narkotika, osim sporadičnog uzgajanja kanabisa na niskom nivou za kućnu upotrebu.

Sve u svemu, može se reći da je struktura i sastav kriminalnih grupa koje se bave drogom izmešana. Veze su uspostavljene i održavaju se putem porodičnih ili drugih bliskih veza, ali njihova kohezija ne mora biti dugoročna. Saznanja policije ukazuju na to da kriminalci iz "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" imaju kontakte sa kriminalnim grupama u Švajcarskoj, Nemačkoj ili skandinavskim zemljama. Takođe je zabeleženo da kriminalne grupe koje su povezane sa drogom često sarađuju, kako bi ilegalno ušle u neku državu, ilegalno transferisali novac, razmenili advokate za uhapšene članove, platili kauciju, itd. Računi se plaćaju kroz kompenzaciju u vidu droge.

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" je prvenstveno tranzitna zemlja za trgovinu ljudi. Nedavni podaci ukazuju na lokalnu regrutaciju, internu trgovinu i domaće tržište, podaci koji nisu potvrđeni podacima domaćih institucija. Tako je moguće da "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" doživljava rast domaćeg tržišta seksualnih usluga, što bi zahtevalo odgovarajuću preventivnu i represivnu politiku, ili je ona još uvek uglavnom tranzitna država, a ovo pitanje će u budućnosti biti rešeno.

Pozivajući se na državne institucije, između 2000 i 4000 žena su bile žrtve trgovine kroz zemlju, često privremeno boraveći u samoj zemlji, pre nego što su dalje prosleđene u druge države. Eksploatacija se najčešće odvija u klubovima i barovima, u kojim one tokom jednog dana uslužuju 2-3 mušterije, praveći zaradu minimalno 50 evra, što znači godišnje 15000 evra, a na celom domaćem tržištu se godišnje napravi zarada od procenjenih 30 miliona evra.

Kriminalne grupe koje su umešane u trgovinu ljudi su najčešće mešanog sastava, ali u njima uglavnom dominiraju pojedinci albanskog porekla. Oni često imaju više od tri člana i uglavnom deluju van državnih granica, posebno u pogledu organizovanja transporta stranih državljanke.

Krijumčareni migranti putuju kroz "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" prema Grčkoj i najčešće su to državljani Albanije ili Kosova. Učesnici su većinom ljudi koji žive na graničnom području, koji poznaju lokalnu konfiguraciju tla i koji saraduju sa pojedincima iz susednih zemalja.

U krijumčarenju akcizne robe, posebno cigara, učestvuju kanali sa Kosova prema "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", ka Grčkoj. Krijumčarenje alkoholnih pića se odvija iz Grčke i Bugarske prema "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" i iz Srbije i Crne Gore prema "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji". Tekstil bugarskog porekla se takođe krijumčari u zemlju, dok se mobilni telefoni, kompjuteri i delovi kompjutera krijumčare iz Grčke. Prehrambeni proizvodi se krijumčare iz Bugarske, kao i iz Srbije i Crne Gore.

Krijumčarenje legalne robe se odvija i preko legalnih i preko ilegalnih prelaza duž državne granice. U pogledu metode delovanja, kriminalne grupe umešane u krijumčarenje se koriste podmićivanjem da bi korumpirali carinike, kao i prevarom da bi uvezli dobra putem fiktivnih firmi. Struktura ovih grupa je relativno jednostavna, u kojoj odvojene osobe pokrivaju prokrijumčarenu robu, prelaz granice i prodaju ovih dobara na tržištu. Članovi ovih grupa su različitog etničkog i društvenog porekla, te nivoa obrazovanja. Njihovo delovanje je transnacionalno i oni se oslanjaju na komunikaciju putem pre-paid mobilnih aparata, što otežava otkrivanje identiteta korisnika. Novac se većinom ponovo investira u biznis, ali takođe na pokretnu i nepokretnu imovinu.

Za vreme 2003. godine, otkriveno je 8 ovakvih grupa koje su počinile 174 kriminalna dela. Godine 2003. zaplenjeno je 29.868 kutija cigareta i 21 tona alkoholnih pića. U prvih devet meseci 2004. godine, zaplenjeno je 32.700 kutija cigareta zajedno sa 12.034 litara alkoholnih pića, kao i tehnička roba, prehrambeni proizvodi, tekstil itd. Vrednost robe koja je zaplenjena 2003. i 2004. godine približava se vrednosti od MKD 105 035 760 ili približno 17 miliona evra.

U većini slučajeva pranja novca, iste kriminalne grupe koje su povezane sa ilegalnim tržištem izbegavanja poreza i carine, takođe peru novac. Novac peru pojedinci koji koriste svoju moć, bilo političku ili ekonomsku, da bi novac oprali putem lažnih računa (npr. velike količine bezvrednih dobara) ili isturenih firmi.

5 Zaključak

Organizovani kriminal je jedan dinamičan koncept koje se prilagođava promenama u okolini i novim mogućnostima za kriminal. Ovo takođe važi i za organizovani kriminal u Jugoistočnoj Evropi:

- Združena nastojanja u regulaciji i sprovođenju zakona protiv trgovine ljudi i krijumčarenja ljudi su očigledno rezultirala pozitivnom promenom, u smislu smanjenja broja krijumčarenih ljudi, i onih koji su bili predmet prekogranične trgovine. U isto vreme, krijumčarenje i trgovina ljudi predstavlja novi izazov u pogledu unutrašnje trgovine i regrutovanja, i u pogledu sve veće domaće klijentele.
- Privredni kriminal, koji se ozbiljno tiče svih zemalja u ovoj regiji, se takođe razvija. Prestanak sankcija protiv Srbije i naknadno uništenje kanala za krijumčarenje nafte i cigara, kao i druga nastojanja u regulaciji i sprovođenju zakona, su znatno doprineli većem ubiranju javnih prihoda. Tako su uništene pouzdane mogućnosti za nezakonitu trgovinu. Druge, ipak, još postoje. Falsifikovanje dokumenata i fiktivnih firmi – ključna sredstva za utaju poreza i pranje novca – je sveprisutno u svim zemljama i područjima. Za ostale oblike privrednog kriminala – kao npr. prevara u vezi sa javnim nabavkama, privatizacijom i finansijskim sektorom – se veruje da su u porastu i da nastavljaju da utiču na poverenje koje javnost ima u tržišnu ekonomiju i sistem krivičnog pravosuđa.
- Tradicionalna balkanska ruta za krijumčarenje drogom je postala dvosmerni put, gde se heroin i kanabis prenose prema Evropskoj uniji, dok se prekusori, kokain i sintetičke droge prenose prema Istoku. Izgleda da u nekim zemljama domaća tržišta droge rastu zajedno sa brojem uživaoca droge. Iz ovog razloga treba da budu pojačane ne samo represivne mere, nego posebno i preventivne.

Kako kriminalna tržišta sazrevaju, tako i kriminalne grupe pokušavaju da konsoliduju postojeće aktivnosti, promene u druge, i da legitimišu njihovu zaradu i poziciju u društvu. Izgleda da je korupcija, kako na visokom, tako i na niskom nivou, glavno sredstvo s kojim utiču i sa kojim ulaze u političke i komercijalne strukture. Trenutna nastojanja protiv korupcije u zemljama su imale za posledicu rastući broj istraga i gonjenja, ali nekoliko presuda. Činjenica da je većina zemalja i područja sada usvojila odgovarajuće anti-korupcione strategije i napravila anti-korupcione servise je obećavajuća. Takva nastojanja mogu pomoći u otežavanju veza između organizovanog i ekonomskog kriminala sa legalnim i javnim strukturama.

I pored nekih kriterijuma za razlikovanje u svakoj od zemalja i područja, problemi koji se odnose na organizovani kriminal i privredni kriminal imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi, oni zahtevaju regionalno rešenje. Zakonska harmonizacija, udružena nastojanja u sprovođenju zakona, kao i razmena policijskih obaveštajnih rezultata na regionalnom nivou će biti ključ za uspeh u borbi protiv ozbiljnog kriminala u Jugoistočnoj Evropi. U tom smislu, u znanju utemeljena politika u regiji mora biti postavljena na solidan temelj kroz stvaranje koherentnih sistema za sakupljanje obaveštajnih podataka.

Iako su zemlje prepoznale negativni uticaj ozbiljnog kriminala u njihovim društvima, procene gubitka javnih prihoda zbog privrednog kriminala, kao i veličina domaćih tržišta droge nisu još dostupne. Sa nekoliko izuzetaka, sistemima za sprovođenje zakona u regiji još uvek nedostaju kapaciteti za prikupljanje obaveštajnih podataka, analiza i istraga.

S obzirom da su finansijska sredstva zajednički imenitelj različitih oblika privrednog i organizovanog kriminala, finansijske istrage i finansijsko-obaveštajni rad su krucijalne za svaku analizu privrednog i organizovanog kriminala. Zemlje i područja ove regije su uspostavile

finansijsko-obaveštajna odeljenja i do određene mere oni preduzimaju finansijske istrage u vezi sa krivičnim istragama. Jedna sistematičnija upotreba ovih mera bi trebala biti izvršena.

Mere koje su zemlje i područja u ovoj regiji razvile u okviru CARPO regionalnog policijskog projekta će pomoći da se ovi deficiti isprave. One bi mogle podrazumevati:

- Jačanje prikupljanja informacija i analiza kako bi se poboljšalo znanje i razumevanje i privrednog i organizovanog kriminala (npr. uspostavljanje sistema za krivičnu statistiku, sredstava za merenje kriminala, studija o ekonomskim sektorima koji su najugroženiji u pogledu privrednog i organizovanog kriminala, redovni izveštaji/procene pretnje s obzirom na situaciju u privrednom i organizovanom kriminalu, saradnja između agencija za sprovođenje zakona i nezavisnih istraživača i akademija u cilju istraživanja i analiziranja fenomena koji su povezani sa organizovanim i privrednim kriminalom u ovoj regiji).
- Znanjem vođene mehanizme za definisanje politike, osnovane na temeljnim procenama, i radi omogućavanja postavljanja prioriteta u suzbijanju specifičnih oblika kriminala.
- Pojačavanje kapaciteta odeljenja za krivičnu analizu, za specijalizovane istrage ili servisa za gonjenje kako bi se mogli suočiti sa organizovanim kriminalom, posebno kroz pružanje odgovarajućih finansijskih ili ljudskih sredstava, kao i specijalizovanih treninga.
- Mere, kako bi se ojačale istražne veštine, istrage privrednog i organizovanog kriminala, kao i međuinstitucionalna i prekojurisdikciona saradnja (npr. odgovarajuća primena specijalnih istražnih tehnika, upotreba strateškog obaveštajnog rada i krivične analize, prekogranična upotreba obaveštajnih podataka, itd.).
- Poboljšavanje upotrebe finansijsko-obaveštajnog rada, kako bi se postiglo bolje razumevanje organizovanog i ekonomskog kriminala (jačati kapacitete za finansijske istrage, kapacitete za finansijsko-obaveštajna odeljenja i razviti prekograničnu saradnju u ovoj oblasti).
- Mogućnost pristupa i razmene informacija i obaveštajnih podataka između institucija za sprovođenje zakona, sa potrebnom pažnjom na sigurnosne nivoe poverljivosti (uključujući implementaciju relevantnih evropskih pravnih instrumenata o privatnosti i zaštiti podataka).
- Nadgledanje efikasnosti mera za prevenciju i kontrolu privrednog i organizovanog kriminala na sistematskoj osnovi.

Ratifikacija i puna implementacija evropskih instrumenata će pomoći zemljama da naprave napredak u ovom pogledu i da olakšaju međunarodnu saradnju. Ovo uključuje posebno drugi Dodatni protokol na Konvenciju o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima (CETS 182), te novu Konvenciju o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji predmeta dobijenih krivičnim delom i o finansiranju terorizma (CETS 198) i novu Konvenciju o akciji protiv trgovine ljudi (CETS 197).

6 Literatura

Amnesty International:

- Kosovo (Srbija & Crna Gora) – “Da li ovo znači da ja imam prava?” – Zaštita ljudskih prava žena i devojaka, žrtava trgovine ljudi radi prisilne prostitucije na Kosovu, London, 2004.
- Kosovo Žene i devojke, žrtve trgovine ljudi imaju ljudska prava, Saopštenje za štampu, 5. juni 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>)
- Kosovo: Međunarodni zaštitnici mira doprineli eksploziji u seksualnoj eksploataciji, trgovini ljudi i ljudskoj bedi, 6. maj 2004.

Begović Boris, Mijatović Boško, i Hiber Dragor: *Korupcija u pravosuđu*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd 2004., <http://www.clds.org.yu>

Bosna i Hercegovina, Ministarstvo sigurnosti: *Izveštaj o sigurnosti: 1. kvartal, 2004.*

British Broadcasting Corporation (BBC, <http://news.bbc.co.uk>):

- UN trupe na Kosovu 'ubrzavaju trgovinu seksom', 5. juni 2004., news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm
- Privredni kriminal 'košta UK £40 miliona', 17. oktobar 2004.
- Ashdown otpušta bosanskog Hrvata br. 1, 29. mart 2005., newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm.

Black, C./Van der Beken, T./Frans, B./Paternotte, M. (2001.): *Izveštaj o organizovanom kriminalu. Pregled od opisa do objašnjenja u belgijskom godišnjem izveštaju o organizovanom kriminalu*, Antwerp, Maklu.

Blue Bird Project (Agenda za civilno društvo u jugoistočnoj Evropi: *U potrazi za vladom koja je spremna da reaguje: Privredni rast na Balkanu*, Centar za političke studije, Centralni evropski Univerzitet, 2003. (<http://www.cls-sofia.org/>))

Capps, Robert: *Outside the Law and Sex-slave whistle-blowers vindicated*, od jula i avgusta 2002, www.salon.com.

Castells, M. (2003²): *Rađanje network društva*. Malden/Oxford/Victoria.

Centar za studije demokratije (<http://www.csd.bg/publications.php>)

- *Korupcija, šverc i organizovani kriminal u jugoistočnoj Evropi*, Sofia, 2003.
- *Tržište droge u Bugarskoj*, Sofia, 2003.
- *Partneri u kriminalu: Rizici simbioze između sigurnosnog sektora i organizovanog kriminala u jugoistočnoj Evropi*, Centar za studije demokratije, Sofia, 2004.
- *Transport, krijumčarenje i organizovani kriminal*, Centar za studije demokratije, Sofia, 2004.
- *Trendovi kriminala u Bugarskoj: Policijske statistike i veštačenje o viktimizaciji*, Centar za studije demokratije, Sofia, 2005.

Chossudovsky, Michel: *Šef UN za ljudska prava jedan deo krivice za neuspeh u sprečavanju trgovine ljudima u jugoistočnoj Evropi prebacuje na države EU*, 26. juli 2002, Centar za istraživanje globalizacije, www.globalresearch.ca

Savet Evrope:

- *Trgovina ljudi i korupcija* (PACO Program, TP 28 rev), Strazbur, 2002.
- *Situacioni izveštaj o organizovanom kriminalu za 2004. godinu - Fokus: Pretnja cyber-kriminala*, Strazbur, 2005.

Savet Evropske unije/ Multidisciplinarna grupa za organizovani kriminal (2003): *Krijumčarenje duvanskih proizvoda u Evropsku uniju i veze sa organizovanim kriminalom*. Brisel (CRIMORG 90).

Evropska Komisija:

- *Mišljenje o aplikaciji Hrvatske za članstvo u Evropskoj Uniji: Komunikacija Komisije*, Komisija Evropske Zajednice Brisel, 20. april 2004.
- *Proces stabilizacije i pridruživanja u jugoistočnoj Evropi: Treći godišnji izveštaj*, Komisija Evropske Zajednice Brisel, 2004
- EU Delegacija u BiH: *Moguća prevara sa šećerom*, Saopštenje za štampu, Sarajevo, 2. avgust 2004, <http://www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm>

Evropski centar za monitoring droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA):

- *Godišnji izveštaj za 2003. godinu: Stanje u sferi problema sa drogom u Evropskoj uniji i Norveškoj*, Lisabon, 2003.
- *Godišnji izveštaj za 2003. godinu: Stanje u sferi problema sa drogom u državama koje će se pridružiti i koje su kandidati za pridruživanje Evropskoj uniji*. Lisabon, Evropski centar za drogu i ovisnost o drogama.

Evropska Inicijativa za Stabilnost (www.esiweb.org):

- *Helsinki momentat: Zgrada država članica Evrope na Balkanu*, 1. februar 2005.
- *Deindustrializacija i njene posledice: Kosovo priča*, mart 2002.

EUROPOL:

- *Izveštaj Evropske unije o organizovanom kriminalu za 2004. godinu*, decembar 2004, (www.europol.eu.int)
- *Kriminal povezan sa kompjuterima u EU: Stari kriminal nova sredstva; novi kriminal nova sredstva*, (2002) Den Hag.

Financial Times: *Ispitivanje uloge Crne Gore u ilegalnom trgovanju cigarama*, 9. avgust 2001;

HINA (Hrvatska novinska agencija): *Zaposlenici državne uprave u Makarskoj pod istragom*, Jutarnji List, 12. maj 2005.

Human Rights Watch: *Izneverene nade: Trgovina žena i devojaka u post-konfliktnoj Bosni i Hercegovina radi prisilne prostitucije*, Vol 14, No. 9, novembar 2002.

Huremagić, Ramiz: *Tackling "The Ghost": Organizovani kriminal i njegova kontrola*, Diplomaska disertacija za M.Sc. iz kriminologije i krivičnog prava, Univerzitet u Vejsu, Kardif., septembar 2001. (neobjavljen)

Međunarodna komisija za Balkan: *Balkan u budućnosti Evrope*, april 2005, <http://www.balkan-commission.org/>

Međunarodna organizacija za migracije (IOM):

Promena mustre i trendova u trgovanju ljudima u balkanskoj regiji: Procene izvošene u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Provinciji Kosovo (Srbija i Crna Gora), Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji i Republici Moldaviji, juli 2004, www.iom.int

Međunarodna krizna grupa :

- Srbija: *Spinning its Wheels*, Aktuelni Briefing, Europe Breefing, br. 39, 23. maj 2005, Beograd/Brisel, www.crisisgroup.org
- *Serbia's U-Turn*, Europe izveštaj N°154, 26. mart 2004, www.crisisgroup.org

Međunarodni izveštaj o ratu i miru (IWPR, www.iwpr.net)

- Jovanovska, Svetlana: *EU razmatra novi program za pomoć za Balkan*, IWPR, No. 550, 6. april 2005.
- Barnett, Neil: *Rakete konfiskovane u Albaniji*, IWPR, No. 533, 16. decembar 2004.
- Musta, Suela: *Nano pitan o optužbama o krijumčarenju oružja*, IWPR, No. 528, 19. novembar 2004.
- Ahmetašević, Nidžara: *Bosanka opozicija poziva na donošenje zakona protiv korupcije*, IWPR, No 552, 15. april 2005.

- Jelačić, Nerma: *Tužioni mafije pod pritiskom*, IWPR, No. 542, 18. februar 2005.
- Lasica, Natalija: *Bosna se bori sa valom ovisnosti o drogama*, IWPR, No. 550, 6. april 2005.
- Jelačić, Nerma and Griffiths, Hugh: *Tužioni mafije pod pritiskom*, IWPR, No. 542, 18. februar 2005.
- Jelačić, Nerma and Griffiths, Hugh: *Da li će Evropa preuzeti brigu o bosanskoj mafiji?*, (IWPR), No. 531, 2. decembar 2004.
- Jelačić, Nerma: *Eksplzivni nedostaci*, IWPR, No. 458, 5. septembar 2003.
- Papić, Srdjan: *BiH krijumčari pronašli put bez obzira na granične restrikcije*, IWPR, No 425, 25. april 2003.
- Radić, Renata: *Bosanski rasipni vlastodršci napravili rupu u budžetu*, IWPR, No. 511, 12. avgust 2004.
- Anna McTaggart and Drago Hedl: *Hrvatska: Posao u toku*, IWPR No. 562, 27. jun 2005.
- Dimovski, Sase: *Makedonski sudovi u krizi*, IWPR, No. 437, 13. jun 2003.
- Hajrullahu, M., Salihu, A., Xharra, J.: *Divlji zapad na Kosovu*, IWPR, No 542, 18. februar 2005.
- Xharra, Arbana: *Bande i birokratija plaše investitore za Kosovo*, IWPR, No. 550, 6. april 2005.
- Sullivan, Stacy: *Specijalni izveštaj: Da li je Kosovo dostiglo standard?*, IWPR, No. 549, 1. april 2005.
- Sunter, Daniel: *Policija je preuzela srpske granice*, IWPR, No 543, 25. februar 2005.
- Sunter, Daniel: *Smena šefa policije viđena kao "čistka"*, IWPR, No. 512, 20. avgust 2004.
- Cvijanović, Željko: *Zeleno svetlo od EU bi ojačalo nestabilnu vladu*, IWPR, No. 548, 23. mart 2005.
- Simpson, John and Bojović, Želimir: *Srbija gubi borbu protiv carinske korupcije*, IWPR, No. 541, 11. februar 2005.
- Srbija: *EU će možda proširiti zabranu šećera*, IWPR No. 445, 18. juli 2003.

Joosens, Luk/Raw, Martin (1998.): *Krijumčarenje cigara u Evropi: ko stvarno zarađuje?* u: Tobacco Control 1998 (7) 66-71.

Kleinfeld Belton, Rachel: *Konkurišuće definicije vladavine zakona: Implikacije za praktičare*, Carnegie Papers, Seriju vladavina zakona, Carnegie izdanja za međunarodni mir, No.55, januar 2005. (http://www.ceip.org/files/projects/dlr/dlr_home_121002.ASP)

Krastev Ivan: *Antikorupciona retorika i reformske politike*, Centar za liberalne strategije, 1997. (<http://www.cls-sofia.org>)

Morrison, J. (1992): 'Skeniranje okruženja', u M. Whitely et al (eds.): *Počelnica za nova institucionalna istraživanja*, Tallahassee, Asocijacija za institucionalna istraživanja.

Nacionalni krivično-obaveštajni servis (NCIS): *Procene pretnji za UK: Pretnja od ozbiljnog i organizovanog kriminala za 2003*, www.ncis.gov.uk

Nelken, D. (2002): *Kriminal Intelektualni Kriminal*, u: Maguire et al., 844-876.

Nikolić-Ristanović, V.et al(2004): *Trgovina ljudi u Srbiji*, Beograd (Društvo za viktimologiju u Srbiji i OSCE).

Obradović, Vladimir: *Trgovina žena u Bosni i Hercegovini*, Ustanova centra za kriminološko istraživanje, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevu, januar 2004.

OLAF (European Union Anti-Fraud Office, europa.eu.int/olaf):

- *Olaf pruža dokaze na suđenju "Crnogorske konekcije" o umešanosti u međunarodno krijumčarenje cigarama*, Saopštenje za štampu OLAF/12/2003, 30. april 2003,
- *Olaf vrši istragu u slučaju uvoza šećera sa balkanske regije*, OLAF/15/2003, 29. maj 2003,

Institut otvoreno društvo (www.eumap.org):

- *Monitoring nad procesom pridruživanja EU: Korupcija i antikorupciona politika*, OSI, 2002.
- *Monitoring nad procesom pridruživanja EU: Pravosudni kapaciteti*, OSI, 2002.

Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (www.osce.org):

- *Izveštaj nezavisnih eksperata Generalnim sekretarima OSCE-a i Saveta Evrope o njihovoj poseti Podgorici (Srbija i Crna Gora) od 22. do 24. jula 2003. godine, Zajednički izveštaj Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi i Saveta Evrope, 3. septembar 2003.*
- *Stavovi i zaključci Vlade Crne Gore u pogledu Izveštaja nezavisnih eksperata Generalnim sekretarima OSCE-a i Saveta Evrope o njihovoj poseti Podgorici (Srbija i Crna Gora) od 22. do 24. jula 2003, Vlada Crne Gore, 16. oktobar 2003.*
- *Komisija za rekonstrukciju policije u Bosni i Hercegovini, Finalni izveštaj rada Komisije za rekonstrukciju policije u Bosni i Hercegovini, decembar 2004. (<http://www.ohr.int/ohr-dept/rule-of-law-pillar/prc/>)*

Radio Slobodna Evropa Crna Gora: *Premijer negira optužbe za krijumčarenje cigara, 7. novembar 2003.*

Regionalna kancelarija za obaveštavanje i vezu zapadne Evrope - RILO (2001): *LASSO 2000 – Pregled krijumčarenja cigara u Evropi, Keln/Rotterdam.*

Spasiti decu UK (Srbija Program) 2004: *Zaštita dece od trgovine ljudi, Beograd.*

Savona, Ernesto U. and Curtol, Federica: *Kontribucija sistema za razmenu podataka u borbi protiv organizovanog kriminala u zemljama Jugoistočne Evrope: Finalni izveštaj, Transcrime (Zajednički centar za istraživanje transnacionalnog kriminala Univerziteta Degli Studi di Trento i Univerziteta Cattolica Del Sacro Cuore), novembar 2004, www.transcrime.unitn.it*

Skrozza, Tamara: *Intervju – Verica Barać: Vlada je centar korupcije, Vreme No. 748, 5. maj 2005, www.vreme.com*

Pakt stabilnosti za jugoistočnu Evropu: *Prvi godišnji izveštaj o žrtvama trafikingu u jugoistočnoj Evropi, Stability Pact Task Force za krijumčarenje ljudi, septembar 2003.*

Transparency International:

Globalni izveštaj o korupciji za 2005. godinu: Korupcija u konstrukciji i post-konfliktnoj rekonstrukciji, Transparency International, (www.globalcorruptionreport.org)

Tisné, Martin, and Smilov, Daniel: *Od početka: Ocenjivanje izveštaja o pomoći u borbi protiv korupcije u jugoistočnoj Evropi, Centar za političke studije, Centralni evropski Univerzitet, Mreža Soros Fondacije, 2004.*

Anti-korupcija u jugoistočnoj Evropi: *Prvi koraci i politike, Centar za studije demokratije, Inicijativa za pravni razvoj u jugoistočnoj Evropi (SELDI), 2002, <http://www.seldi.net/>*

Ujedinjene nacije (UN):

- UNMIK-ova istražna odeljenja za trafikingu i gonjenje (TPIU): *Završni izveštaj za godinu 2003.*
- *Trgovina ljudi u jugoistočnoj Evropi, Zajednički izveštaj sa UNICEF-om, UNOHCHR-om, i OSCE-om/ODIHR-om, novembar 2003.*
- *Trgovina ljudi u jugoistočnoj Evropi: 2004 – Fokus na prevenciji, Zajednički izveštaj UNICEF-a, UNOHCHR-a, i OSCE-a/ODIHR-a, mart 2005.*

UNODC (www.unodc.org)

- *Svetski izveštaj o drogama za 2004, Beč.*
- *Droga i trendovi kriminala u Evropi i šire, 2004, Beč.*
- *Sedmi pregled Ujedinjenih nacija trendova kriminala i operacija krivičnog pravosuđa, pokrivajući period 1998 – 2000, Odeljenje Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal/Centar za međunarodnu prevenciju kriminala, 2002, Beč.*

U.S. Department of State: *Izveštaj o trgovini ljudi, Kancelarija za nadgledanje i borbu protiv trgovine ljudi, 14. juni 2004, (<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004>)*

Vander Beken, Tom: *Merenje organizovanog kriminala u Evropi: Studija izvodljivosti metodologije bazirane na riziku u Evropskoj uniji*, Institut za međunarodno istraživanje krivične politike, Ghent Univerzitet Maklu Publishers, 2004.

Von Lampe, Klaus (2001): *Ilegalno tržište cigara u Nemačkoj. Studija slučaja organizovanog kriminala* (dokument prezentovan na Prvom godišnjem sastanku Evropskog društva za kriminologiju, Luzan, Švajcarska, 6. septembar 2001.)

Xenakis, Sappho: *Pretnja organizovanog kriminala državnom suverenitetu na Balkanu, Istorijski pristup*, 7. januar 2001, www.ksg.harvard.edu/kokkalis/GSW3/Sappho_Xenakis.pdf